

Piotr Briks

KSIĘGA JONASZA

Przewodnik po tekście hebrajskim

Księga Jonasza

Przewodnik po tekście hebrajskim

Piotr Briks

Księga Jonasza

Przewodnik po tekście hebrajskim

Szczecin 2024

Rada Wydawnicza

Barbara Braid, Anna Cedro, Urszula Chęcińska, Rafał Klóska
Maciej Kowalewski, Ewa Mazur-Wierzbicka, Jarosław Nadobnik
Grzegorz Wejman, Renata Ziemińska, Magdalena Zioło
Andrzej Skrendo – przewodniczący Rady Wydawniczej
Elżbieta Zarzycka – dyrektor Wydawnictwa Naukowego

Recenzent

dr hab. Maciej Tomal, prof. UJ

Piotr Briks ORCID 0000-0001-7929-2840

Redakcja i korekta językowa

Paulina Kaczyńska-Domagalska

Redakcja techniczna i skład

Wiesława Mazurkiewicz

Rysunki

Paweł Kołodziejcki ©

Projekt okładki

Joanna Dubois-Mosora

Wersja elektroniczna publikacji dostępna na licencji CC BY-SA 4.0
po 12 miesiącach od daty wprowadzenia do obrotu

© Copyright by Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2024

DOI 10.18276/978-83-7972-750-6

ISBN 978-83-7972-750-6 (online)

ISBN 978-83-7972-749-0 (print)

WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIWERSYTETU SZCZECIŃSKIEGO

Wydanie I | Ark. wyd. 7,0 | Ark. druk. 10,6 | Format 170/240

Spis treści

Wstęp	7
O Księdze Jonasza uwagi ogólne	9
Alfabet hebrajski	11
Rozdział I	13
Rozdział II	65
Rozdział III	92
Rozdział IV	114
Słownik pojęć gramatycznych	137
Skróty i symbole	143
Słowniczek	145
Koniugacje hebrajskie pojawiające się w Księdze Jonasza	164
Przypisy	165

Wstęp

Dawno, dawno temu, w czasie moich studiów w Jerozolimie, dość przypadkowo trafiłem do małej grupki ludzi, którzy spotykali się w Maison d'Abraham (w Domu Abrahama), niedaleko Starego Miasta i deptaku Ben Jehuda. Siadaliśmy przy stole i otwieraliśmy Biblię hebrajską. Każdy czytał jeden wers, a następnie starał się go, jak umiał, często z pomocą innych, wyjaśnić gramatycznie. Prowadzący te spotkania brat zakonny wskazywał na szczególnie ciekawe fragmenty odczytanego wersetu. Zwracał uwagę na wyjątkowo zastosowaną formę gramatyczną, albo właściwe dla języka hebrajskiego znaczenia pewnych konstrukcji, na zastosowane słówka, ich rolę w tekście, ale także inne teksty, w których się pojawiają, uczulał nas na grę słów i aluzje, na niuanse znaczeń i niedostrzegalną w choćby najlepszych tłumaczeniach specyficzną poetykę tekstu biblijnego. Wtedy, już po kilku latach nauki hebrajskiego, zdałem sobie sprawę, jakie skarby można odszukać w tekście oryginalnym. Kiedy siadałem do pisania tego Przewodnika, moim marzeniem było podzielić się z czytelnikami tym dreszczem emocji, który towarzyszył mi nad otwartą Biblią w Maison d'Abraham.

Przewodnik przeznaczony jest dla osób z elementarną znajomością języka hebrajskiego. Przysłuży się on każdemu, kto po poznaniu liter, znaków samogłoskowych i podstawowych reguł gramatycznych, chciałby zobaczyć, jak wygląda oryginalny tekst hebrajski, skosztować jego smaku, nie na wymyślonych przykładach, ale w spotkaniu z autentycznym tekstem. Może to być oczywiście uczestnik lektoratu języka hebrajskiego, ale równie dobrze samouk. Dobór wyjaśnień w Przewodniku jest oczywiście subiektywny – jedni mogą uznać te wyjaśnienia za zbyt oczywiste, inni mogą czuć niedosyt. W pierwszym przypadku radzę omijać oczywistości, w drugim posiłkować się którąś z dostępnych gramatyk języka hebrajskiego¹. Przewodnik, jak to w życiu z przewodnikami bywa, jest jedynie pewną sugestią, pomocą. Podpowiada zrozumienie tekstu, ale każdy jego użytkownik odkrywać będzie Księgę Jonasza dla siebie, dostrzegając coś, na co Przewodnik nie zwrócił uwagi, albo przyjmując rzeczy wyakcentowane za mało istotne. Między innymi z tego powodu nie dołączam do poszczególnych wersetów propozycji ich tłumaczeń. Efektem

pracy z Przewodnikiem nie ma być „doskonałe” albo chociażby własne tłumaczenie. Moim celem jest, aby czytelnik, z konieczności na tym etapie, przy pomocy niedoskonałych narzędzi zaczerpniętych z języka polskiego, poznał literę i ducha tekstu hebrajskiego. Żeby, o ile to możliwe, nie koncentrował się na szukaniu najtrafniejszych odpowiedników poszczególnych sformułowań, ale dzięki kontaktowi z tekstem, doświadczył hebrajskiego sposobu myślenia. Co dla mnie osobiście jest zawsze wspianą przygodą.

Z wymienionych powyżej powodów Przewodnik nie jest gramatyką Księgi Jonasza – staram się w nim unikać nadmiaru nomenklatury fachowej (choć oczywiście całkowicie uniknąć jej się nie da). Zdaję sobie sprawę, że nierzadko ujmuje to opracowaniu precyzji, ale z pewnością pomaga w zrozumieniu przekazu, co na zakładanym etapie znajomości języka hebrajskiego jest zdecydowanie ważniejsze niż filologiczne niuanse. Czytelnik musi zdawać sobie jednak sprawę, że różnica pomiędzy językiem polskim a hebrajskim, to nie tylko inne słowa, ale znacząco inny sposób postrzegania świata i wyrażania myśli. Znane nam ze szkoły i z nauki języków europejskich kanony gramatyczne, mogą być jedynie niedoskonałą pomocą w orientowaniu się w gramatyce języka hebrajskiego. Nie dlatego, że jest tak straszliwie skomplikowana, wręcz przeciwnie, wydaje się znacznie prostsza niż np. gramatyka języka polskiego. Jest po prostu inna.

Przewodnik traktuje każdy werset Księgi Jonasza jako osobny paragraf. Za każdym razem podając na początku nowe słowa pojawiające się w tekście, następnie sam tekst, a wreszcie objaśnienia do jego fragmentów (komentarze), które w mojej ocenie mogą sprawiać trudności początkującemu adeptowi nauki języka hebrajskiego. Oprócz wyjaśniania złożań i podawania poszczególnych ich elementów składowych, pokrótce wyjaśniam pojawiające się w tekście zjawiska gramatyczne, stylistyczne czy literackie.

Nie jest to także komentarz historyczny, egzegetyczny czy teologiczny do księgi biblijnej². Z całą świadomością tego, że Księga Jonasza nie jest zwykłą czytanką, ale dziełem natchnionym, częścią Pisma Świętego, umyślnie unikam interpretacji jej przekazu. Na samym początku wskazuję na pewne poszlaki dotyczące autora, czasu powstania czy tła historycznego księgi, ale tylko po to, żeby czytelnik lepiej mógł zrozumieć użyte w niej aluzje, słowa czy akcenty. Tekstu nie można oddzielić od jego znaczenia i każda próba analizy wyłącznie warstwy tekstowej musi zakończyć się katastrofą. Zachęcam więc czytelnika, aby starając się zrozumieć poszczególne słowa, dostrzegał dzięki nim idee, a w konsekwencji przekaz natchnionego autora tej literackiej perły wśród ksiąg biblijnych.

O Księdze Jonasza uwagi ogólne

Księga Jonasza to bez wątpienia klejnot literatury starożytnej. Na przestrzeni wieków stała się inspiracją dla niezliczonej rzeszy artystów i jedną z najbardziej rozpoznawalnych noweli biblijnych. Mimo to nie jest to księga łatwa w interpretacji. Do dziś toczono emocjonalne spory o datę jej powstania, o historyczność głównego bohatera i jego przygód, wreszcie o przesłanie księgi.

Propozycje datacji księgi dzielą się z grubsza na dwie grupy: albo księga powstała niewiele później niż działalność proroka Jonasza syna Amittaja wzmiankowanego w 2Krl 14,25–27, czyli w VIII–VII w. przed Chr. i stanowi RELACJĘ (co najwyżej lekko podkoloryzowaną) z autentycznych wydarzeń, albo – to opcja druga – spisana została znacznie później, jako OPOWIEŚĆ, odnosząca się wprawdzie do historycznej postaci Jonasza, ale w istocie mówiąca o sprawach aktualnych dla autora i jego czytelników. W tym drugim przypadku przyjmuje się, że opisane w niej wydarzenia są literacką KREACJĄ. Wydaje się, że sam autor nie dba nadmiernie o pozory historyczności swojego dzieła, a jedynie wykorzystuje fascynujący temat, frapującą, ale bardzo skąpo opisaną w Drugiej Księdze Królewskiej postać proroka Jonasza syna Amittaja oraz, być może dla dodania splendoru swojemu dziełu, sugeruje jego starożytność. Wiele wskazuje, że najbardziej prawdopodobnym okresem spisania Księgi Jonasza jest tzw. OKRES PERSKI, czyli VI–IV w. przed Chr., kiedy to za sprawą Persów izraelscy deportowani mogli powrócić do swojej ojczyzny z Babilonu. Był to czas poważnego kryzysu przywództwa i tożsamości, kolejna dominacja wysoko rozwiniętego i odmiennego religijnie imperium. Po setkach lat wewnętrznych konfliktów i kolejnych kryzysach, więzi narodowe i społeczne uległy rozkładowi. Powygnaniowy Izrael przypominał schorowanego i pogrążonego w apatii starca. Garstka zapaleńców robiła co mogła, żeby uchronić go przed ostatecznym upadkiem. Podejmowane były reformy, których jednym z najważniejszych elementów było odcięcie się od wszystkiego co obce, co mogłoby zgasić i tak ledwo tłące się poczucie tożsamości i wiarę w JHWH. W takim kontekście przesłanie Księgi Jonasza staje się głosem przeciwko podszytej lękiem niechęci do obcych.

Opowieść o zbuntowanym proroku Jonaszu to dyptyk skonstruowany według schematu: trzy słowa kluczowe „wstań”, „idź (do Niniwy)” i „głoś”, po których następuje opis postępowania Jonasza i kontrastujące z nim zachowanie najpierw żeglarzy, a następnie mieszkańców Niniwy. Jedni i drudzy zasługiwali, w przekonaniu wielu Izraelitów, na pogardę, mimo to, każda ich konfrontacja z prorokiem kończy się dla niego kompromitacją. Kiedy Jonasz ucieka, chowa się, czuje się obrażony, marynarze modlą się, szukają Boskiej pomocy, a ostatecznie składają dziękczynną ofiarę. Mieszkańcy Niniwy zainspirowani słowami Jonasza, pokutują i liczą na Boże miłosierdzie, podczas gdy on sam żywi jedynie nadzieję, że Bóg bezwzględnie ukarze znienawidzonych Asyryjczyków, a kiedy się tak nie dzieje, stać go wyłącznie na pretensje skierowane do Boga. Owe dwa przykłady aż proszą o uzupełnienie (do doskonałej liczby trzy). Autor nie zamyka kwestii i pozostawia czytelnikowi pole do przemyśleń. Końcowe otwarte pytanie jest jakby zaproszeniem do „dopisania” dalszego ciągu tej noweli, jej trzeciego elementu.

Księga Jonasza wydaje się redakcyjną całością, może z wyjątkiem modlitwy proroka w brzuchu ryby 2,(2)3–10, która ze względu na styl i nie do końca spójne powiązanie z resztą utworu, wydaje się nie stanowić pierwotnej jego części. Odrwanie od rzeczywistości historycznej (a nawet świadome jej ignorowanie przez hagiografa – brak dat, imion władców, odniesień do znanych wydarzeń), elementy bajkowe, symboliczność postaci, klarowna struktura księgi, powtarzalność schematu, wyraźne zabiegi autora mające na celu wywołanie u czytelnika pożądanych reakcji i emocji – wszystko to wskazuje, że mamy do czynienia z mistrzowsko skonstruowaną przypowieścią polityczno-społeczno-teologiczną. Pod szatą arcydzieła literackiego autor skrył katechezę, wzorując się na otaczanych coraz większą czcią księgach tworzącego się powoli kanonu. Podobnie jak one odwołuje się do znanej i szanowanej postaci, oraz umieszcza akcję swojej opowieści w odległej przeszłości. Z całą pewnością Księga Jonasza nie stanowi wyłącznie opowiadania o krnąbrnym, ksenofobicznym i sfrustrowanym proroku, który ucieka przed Bogiem, a zmuszony siłą do wypełnienia swojej misji, nie wierzy w jej powodzenie.

Z dużą dozą prawdopodobieństwa można natomiast przyjąć, że Księga Jonasza jest swoistym głosem w dyskusji o kierunku zmian, jakie zachodziły w Izraelu w okresie perskim i stanowi zaproszenie do refleksji nad zasadami leżącymi u podstaw rodzącego się judaizmu. Słuchacz, który parokrotnie w czasie lektury księgi zmuszany jest do zajęcia stanowiska wobec przedstawianych wydarzeń, wnioski z nich musi wyciągać sam.

Księga Jonasza doskonale nadaje się do pierwszego spotkania z oryginalnym tekstem biblijnym: liczy zaledwie 48 wersetów, które tworzy jedynie ok. 270 słówek (razem z powtórzeniami to niecałe 700 wyrazów)³.

Alfabet hebrajski

Litera	Nazwa	Znak w transkrypcji	Wymowa	Jako <i>mater lectionis</i>	Wartość liczbowa
א	<i>alef</i>	’	<i>nieme</i>	a, e	1
ב	<i>bet</i>	w	w	—	2
בּ		b (<i>lub</i> bb)	b <i>lub</i> bb		
ג	<i>gimel</i>	g	g	—	3
ד	<i>dalet</i>	d	d	—	4
ה	<i>he</i>	h	h <i>lub</i> <i>nieme</i>	a, e, o	5
ו	<i>waw</i>	w	w	o, u	6
ז	<i>zajin</i>	z	z	—	7
ח	<i>het</i>	ħ <i>lub</i> ĥ jeśli litera jest podkreślona ze względu na akcent	ch	—	8
ט	<i>tet</i>	t	t	—	9
י	<i>jod</i>	y	j	i, e	10
ך-כּ	<i>kaf</i>	h	ch	—	20
כּ		k <i>lub</i> kk	k <i>lub</i> kk		
ל	<i>lamed</i>	l	l	—	30
מ-ם	<i>mem</i>	m	m	—	40
נ-ן	<i>nun</i>	n	n	—	50
ס	<i>samek</i>	s	s	—	60
ע	<i>ajin</i>	’	<i>nieme</i>	—	70
פּ-ף	<i>pe</i>	f	f	—	80
פּ		p <i>lub</i> pp	p <i>lub</i> pp		
צ-ץ	<i>cade</i>	c	c	—	90
ק	<i>kof</i>	q	k	—	100

ר	<i>reš</i>	r	r	—	200
ש	<i>sin</i>	s	s		300
שׁ	<i>šin</i>	š	sz	—	300
ת	<i>taw</i>	t	t	—	400

W obecnie używanym tekście Biblii hebrajskiej obok samogłosek pojawiają się także znaki zwane *niqqud* lub *nikud* (czyli „kropkowanie”). Oznaczają one samogłoski lub wskazują na sposób odczytania zapisu spółgłoskowego. We wczesnym średniowieczu opracowano kilka takich systemów diakrytycznych. Spośród nich przyjął się jeden, stworzony przez masoretów z Tyberiady w VI–X w. naszej ery. System ten stosowany jest także współcześnie w słowach, których wymowa nie jest jednoznaczna – np. w słownikach, przy zapisie nazwisk, w poezji, czytankach dla dzieci czy tekstach dla uczących się języka hebrajskiego.

Znak	Nazwa	Wymowa	Znak w transkrypcji
אָ	<i>qamec</i>	<i>długie a</i>	a
אַ	<i>pataḥ</i>	<i>krótkie a</i>	a
אֲ	<i>ḥatuf pataḥ</i>	<i>bardzo krótkie a</i>	a
עָ	<i>sere</i>	<i>długie e</i>	e
עַ	<i>segol</i>	<i>krótkie e</i>	e
עֲ	<i>ḥatuf segol</i>	<i>bardzo krótkie e</i>	e
עִ	<i>šwa</i>	<i>bardzo krótkie e albo znak oznaczający brak samogłoski</i>	e
וָ	<i>ḥolem magnum</i>	<i>długie o</i>	o
וַ	<i>ḥolem</i>	o	o
וֹ	<i>ḥatuf qamec</i>	<i>bardzo krótkie o</i>	o
וּ	<i>šureq</i>	<i>długie u</i>	u
וֻ	<i>qibbuc</i>	u	u
וִ	<i>ḥireq</i>	i	i
וִי	<i>ḥireq magnum</i>	<i>długie i</i>	i
גּ	<i>dageš (forte lub lene)</i>	<i>patrz ramka s. 98</i>	

Rozdział I

Księga Jonasza 1,1

Nowe słowa

Wprowadzane przy każdym wersecie słówka tłumaczone są jedynie w podstawowych i odpowiadających kontekstowi znaczeniach. Pełniejsze wyjaśnienie można znaleźć w dołączonym na końcu słowniczku (a przede wszystkim w dostępnych na rynku słownikach biblijnych).

Przy każdym słowie podano liczbę wystąpień, najpierw w księdze Jonasza, a następnie w całej Biblii hebrajskiej (to jest w jej najpopularniejszej edycji zatytułowanej „Biblia Hebraica Stuttgartensia”, dalej określanej skrótem BHS)⁴. W nielicznych przypadkach są to liczby przybliżone, gdyż podział słów albo wywodzenie ich od poszczególnych rdzeni bywa sprawą dyskusyjną i niekiedy zależy od interpretacji tekstu. Mam nadzieję, że pomocą w studiowaniu będzie także podanie wymowy poszczególnych słów. Sylaba akcentowana została podkreślona. Słowa, które już zostały podane, nie są powtarzane w kolejnych wersetach (w razie zapomnienia ich znaczeń, należy szukać w słowniczku na końcu książki). Jest to pewne utrudnienie, ale równocześnie motywacja do nauki.

Liczba wystąpień w Jon/w BHS	Słowo hebrajskie	Wymowa	Znaczenie
132/50524	ו	^w (waw)	<i>spójnik</i> i; a; potem; dalej; dlatego; aby; także; więc
10/3577	היה		q wydarzyć się; stać się; być; istnieć; należeć; powstać; ni stać się; urzeczywistnić się
5/1506	דָּבַר	<i>dawar</i>	→ דָּבַר <i>r.m.</i> to, co powiedziane; słowo; wypowiedź; sprawa; wydarzenie; czyn; coś; w specyficznym kontekście: nic

26/6828	יהוה	?	tetragram (cztery litery): imię Boga Jahwe – zob. komentarz do tekstu
34/5518	אֶל	'el	przyimek do; ku; w stronę; dla; odnośnie do
18/52	יוֹנָה	<i>jona^h</i>	imię r.m. Jonasz – na temat znaczenia tego słowa zob. komentarz do tekstu
1/2	אֲמִיטַי	<i>amittaj</i>	imię r.m. Amittaj (imię ojca Jonasza) – więcej na temat znaczenia zob. komentarz do tekstu
51/20435	לְ-	<i>l^e...</i>	do; przy; aż do; w stronę; w kierunku; w odniesieniu do; na korzyść; według; dla; w celu; aby; z powodu oznaczenie, że dany wyraz odpowiada na pytanie komu? czemu? (odpowiednik polskiego celownika); wskazanie wykonawcy, autora, właściciela
22/5319	אמר		q mówić; powiedzieć; rozkazać; nazwać; przyrzec; myśleć wyrażenie לֵאמֹר oznacza najczęściej tyle co dwukropek – więcej w komentarzu do tekstu

Akcenty i inne znaki nieliterowe

Po zniszczeniu świątyni jerozolimskiej w 70 r. po Chr. uczeni żydowscy rozpoczęli starania o stworzenie ujednoliconego, uznawanego przez wszystkich tekstu Biblii. W wyniku ścierania się różnych tradycji, na przestrzeni około 1000 lat, ukształtował się tzw. **tekst masorecki**, uznawany obecnie (w odmianie tyberiadzkiej) za oficjalny tekst Biblii hebrajskiej⁵. W tekście masoreckim obok liter i znaków samogłoskowych mamy także znaki akcentowe i kantylacyjne (np.: הִי; וְהָ; נָה; תִּי). Wskazują one sylaby akcentowane, słowa, które należy ze sobą łączyć, pełnią rolę znaków interpunkcyjnych (wskazują, gdzie ma być zrobiona dłuższa lub krótsza pauza) oraz podpowiedzi, jak należy tekst recytować (lub śpiewać). W BHS⁶ znajdujemy 27 takich znaków (z wyjątkiem oddzielnego systemu akcentów dla Księgi Psalmów, Przysłów i Hioba – tam 21 znaków). Znaki akcentowe przede wszystkim pozwalają poprawnie odczytać tekst (np. wskazując miejsca, gdzie znajduje się akcent wyrazowy, dłuższa lub krótsza pauza, łączenie itp.), ale niekiedy pomagają także właściwie go zrozumieć. Warto więc zauważać te znaki, choćby dla potrzeb prywatnej lektury (w odróżnieniu od **kantylacji** – specjalnego, śpiewnego sposobu recytacji tekstu), na poziomie

podstawowym nie ma potrzeby rozróżniania większości z nich⁷. Z pewnością jednak znać należy pięć poniższych:

- **atnah** (= *zatrzymanie się, spoczynek*; mały daszek pod spółgłoską) – oznacza ostatnią akcentowaną sylabę przed krótką przerwą (główną pauzą) w zdaniu. Pełni funkcję zbliżoną do przecinka. Akcent ten pojawia się w niemal wszystkich wersetach Biblii, dzieląc je na dwie części.
- **silluq** (= *koniec, oddalenie*; pionowa kreszczka pod spółgłoską) – oznacza ostatnią akcentowaną sylabę w zdaniu (nie mylić z tak samo wyglądającym znakiem *meteg* – zob. niżej). Bezpośrednio po *silluq* następuje:
- :○●○● **sof passuq** (= *koniec zdania*; dwukropek po słowie) – jak sama nazwa wskazuje, jest to znak końca wersetu/zdania. *Sof passuq* odpowiada kropce w zdaniu. Trzy powyższe znaki znajdują się w każdym niemal zdaniu Biblii.
- **meteg** (= *cugle, wędzidło*) – wygląda tak samo jak *silluq* (oba znaki łatwo jednak odróżnić od siebie, gdyż *silluq* występuje wyłącznie w ostatniej akcentowanej sylabie zdania). *Meteg* umieszcza się najczęściej po lewej stronie znaku samogłoskowego w sylabie (są wyjątki, np. Rdz 1,7). *Meteg* pełni różnorakie funkcje. Przede wszystkim: a) wskazuje na długie samogłoski znajdujące się daleko od sylaby akcentowanej; b) pojawia się z krótkimi samogłoskami przed *šwa* złożonym; c) oznacza samogłoskę występującą przed *šwa* czytany; d) może być użyty przy samogłosce długiej, po której następuje *maqgef* (łącznik – zob. niżej); e) niekiedy wskazuje on na konieczność zrobienia krótkiej przerwy w czytany słowie (zawieszenie głosu).
- **maqgef** jest także często pojawiającym się znakiem nieliterowym. Połączone nim słowa (dwa lub więcej) tworzą jedną grupę fonetyczną. W parze takich słów pierwsze traci akcent główny (ewentualnie zachowuje jedynie akcent słaby)⁸.

Tekst

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יֹנָה בֶן־אֲמֵתַי לֵאמֹר:

waj^{ch}i d^ewar-JHWH, 'el-jona^h, wen-'amittaj, le'mor:

Wokalizacja

Przy każdym wersecie umieszczona jest najprostsza transkrypcja fonetyczna (to nie to samo co transliteracja – czyli zapisanie tekstu hebrajskiego przy pomocy znaków łacińskich). Pomija ona niuanse wymowy, a koncentruje się na tym, aby ktoś, kto dopiero zaczyna naukę języka hebrajskiego, nie popełniał kardynalnych błędów przy lekturze tekstu. Trzeba mieć świadomość, że głoski języka hebrajskiego znacząco różnią się od głosek polskich, większości tych różnic nie jesteśmy w stanie nawet uchwycić, inne uczymy się dostrzegać z czasem. Stąd zaproponowana w Przewodniku transkrypcja jest bardzo uproszczona i z pewnością u dobrze mówiącego po hebrajsku wywoła grymas dezaprobaty. Wychodzę jednak z założenia, że ktoś, kto nieźle zna już język hebrajski, dostrzega różnicę pomiędzy wymową *he* a *het*, *alef* a *ajin*, samogłoską długą czy krótką – w ogóle nie potrzebuje transkrypcji, która w lekturze jedynie by mu przeszkadzała. Z moich pierwszych doświadczeń z językiem hebrajskim pamiętam natomiast dylematy typu: czy *qamec* w danym miejscu przeczytać jako „a” czy „o”, czytać czy nie czytać *šwa*, jak przeczytać literę *z dageš* (np. czy podwoić czy nie?) i wiele innych, wcale nie skomplikowanych problemów. Cały Przewodnik dedykowany jest nie filologom, ale tym, którzy w nauce języka stawiają dopiero pierwsze kroki. Warto jednak postawić sobie za cel, aby do transkrypcji z biegiem czasu zaglądać jak najrzadziej, a brzmienie tekstu wyczytywać z oryginału.

Dla uproszczenia sprawy, w transkrypcji (i w nazwach hebrajskich w tekście) posługuję się polskimi literami, z nielicznymi wyjątkami – bardzo krótkie samogłoski (ledwo słyszalne) oraz *he finalis* (czyli ה- na końcu wyrazu) umieszczam w indeksie górnym, ש (odpowiada polskiemu *sz*) oddaję przez *š* (bo „sz” w słowie hebrajskim wyglądałoby wyjątkowo dziwacznie), י (*jod*) oddaję przez „j”, ו (*samek*) i ש (sin) przez „s”, ה (*he*) przez „h”, ale ח (*het*) przez „h” (z kropką pod literą lub nad literą, jeśli ta jest podkreślona ze względu na akcent), א (*alef*) przez znak ' , אִין (*ajin*) przez [˙]. Akcenty wyrazowe zaznaczone są przez podkreślenie akcentowanej sylaby

(tylko w wyrazach wielosylabowych lub połączeniach, tam gdzie jest jedna sylaba, wiadomo, że akcentowana jest właśnie ona). Akcenty w zdaniu, tam gdzie to możliwe, staram się oddać przez znaki interpunkcyjne. Imienia Bożego nie wokalizuję (powody podaję nieco niżej).

Komentarz

Księga Jonasza zaczyna się dość nietypowo – od konstrukcji gramatycznej stosowanej najczęściej dla podkreślenia ciągu opowiadania (tzw. forma *wajjiqtol*⁹). Pierwsze ו (to nie spójnik, ale tzw. *waw narracyjne* (w gramatykach zwane także *waw konsekwentnym*). Konstrukcję tę spotyka się także niekiedy na początku opowiadania (podobne otwarcia całych ksiąg: Sdz 1,1; 1Sm 1,1; Rt 1,1). Wydaje się, że forma *wajjiqtol* w tym miejscu spełnia rolę podobną do polskiego, nieco bajkowego „w owym czasie...” albo „pewnego razu...”. Z całą pewnością w takim otwarciu kryje się coś, co ma w założeniu przykuć uwagę słuchacza.

וַיְהִי־ meteg (zazwyczaj znak akcentowy) w tym przypadku oznacza, że należy przeczytać następujące po nim *šwa*: *wa-jē*- (a nie *waw* + *pataḥ* + *jod* jako jedną sylabę *waj*). Nad *jod* znajduje się *pašta* akcent *dysjunktywny* (rozdzielający), który sugeruje lekkie zawieszenie głosu po *waw*: *wa-jē-hi* (oraz oczywiście nadaje mu odpowiednią melodię w śpiewnej recytacji).

וַיְהִי־ *waw narracyjne* + rdzeń ויהי *qal imperfectum* 3.os. l.poj. r.m.

Oznaczenia gramatyczne

Przy wszystkich czasownikach oprócz rdzenia podana jest ich forma gramatyczna. Pierwszy człon wyjaśnienia dotyczy tzw. koniugacji. **Koniugacja** w języku hebrajskim nadaje czasownikowi pewien aspekt znaczenia. *Qal* jest najprostszą, podstawową formą czasownika (np. iść, robić, kochać). Inne koniugacje to np. **hifil** – koniugacja sprawcza (najprościej rzecz ujmując, informuje o działaniu wywołującym określony (w *qal*) efekt (czynność lub stan), np. gdy *qal* oznacza „widzieć”, to *hifil* = „pokazać”; gdy *qal* = „słyszeć”, to *hifil* = „sprawić, że ktoś słyszy, ogłosić, obwieścić” itp.). Koniugacja **piel** intensyfikuje czasownik (np. gdy *qal* = „mówić”, to *piel* = „krzyczeć”) lub nadaje mu charakter bardziej trwały (np. *qal* = „powiedzieć”,

piel = „rozmawiać, przemawiać”). Koniugacja **nifal** tworzy najczęściej stronę bierną lub zwrotną czasownika (np. gdy *qal* = „widzieć”, to *nifal* = „być widzianym” lub „widzieć się”). Spis wszystkich koniugacji pojawiających się w Księdze Jonasza (z krótkim wyjaśnieniem), zob. s. 164.

Drugim elementem opisu gramatycznego jest forma czasownika – *perfectum* lub *imperfectum*. I znowu w największym skrócie: **perfectum** wyraża czynność dokonaną, zakończoną, **imperfectum** wyraża czynność niedokończoną, trwającą długo bądź powtarzaną wielokrotnie (nieco więcej w słowniku gramatycznym na końcu książki).

Kolejne pozycje w opisie gramatycznym to osoba (1. – ja, my; 2. – ty, wy; 3. on, ona, ono, oni itp.), liczba gramatyczna (pojedyncza lub mnoga) i rodzaj (męski lub żeński, innych w języku hebrajskim nie ma).

Rdzeń **היה** oznacza *być, dziać się, istnieć*. **יְהִי** pełni bardzo istotną rolę w narracji: podkreśla ciąg opowiadania, oznacza jego kluczowe momenty czy zwroty akcji. W takich przypadkach pełni podobną rolę jak wyrażenie „i wtedy...” i dalej w domyśle „stało się...”, „wydarzyło się...”.

Warto ponadto zauważyć, że wyrażenie **יְהִי** pojawia się w Księdze Jonasza 4 razy i dzieli ją na 5 logicznych części: 1,1–4a; 1,4b–2,1a; 2,1b–11; 3,1–4,7; 4,8–11. Taki podział jest być może nawiązaniem do Pięcioksięgu (Tory), jako pierwowzoru idealnej księgi (podobnie jest w Księdze Psalmów).

דָּבָר to znacznie więcej niż tylko „słowo”. **דָּבָר** odnosi się do wszystkiego, co można wypowiedzieć, przekazać, objawić, zaplanować (to m.in. także: idea, koncepcja, plan, zaplanowany/zapowiedziany czyn, wydarzenie). W kontekście początku Księgi Jonasza może to być np. *polecenie, pouczenie, przesłanie, objawienie*.

יְהוָה imię Boga Izraela¹⁰.

יהוה nie wiadomo z całą pewnością, jak powinno się wokalizować spółgłoski JHWH (zgodnie z Wj 3,13–14 imię Boga objawione Mojżeszowi na pustyni Synaj¹¹). Obok pełnej formy (nazywanej z greki *tetragramem*, rzadziej *tetragrammatonem*, oznaczającej „cztery litery”), pojawiają się w tekście biblijnym także formy skrócone: **יה**, **יזה**, **יי** (w okresie pobiblijnym skrót w formie **יי**).

Żydzi, aby zgodnie z nakazem Dekalogu nie nadużyć Imienia Bożego, nigdy go nie wymawiają, w zamian używając takich wyrażen jak: *Adonaj* („Mój Pan”), *Ha-Šem*

(„[To] Imię” – zob. Kpł 24,11.16; Pwt 28,58), *Elohim* („Bóg”), *Ha-Kadoš* („[Ten] Święty”), *Šamajim* („Niebiosy”), *Šaddaj* („Wszechmogący, Potężny”?) i in.¹². Zwyczaj ten także przyjął się w niektórych kręgach chrześcijańskich, gdzie *tetragram* zastępowany jest, zgodnie z tradycją zachowaną np. w Septuagincie (κύριος), przez *Pan*.

Samo wymawianie imienia Boga interpretowane było w Septuagincie jako bluźnierstwo, Kpł 24,16: *Ktokolwiek wymówiłby imię (ὀνομάζων) Pana, będzie ukarany śmiercią. Kamieniami ukamieniuje go całe zgromadzenie Izraela. Zarówno prozelita, jak i miejscowy, będzie ukarany śmiercią za nazwanie (ὀνομάσαι) Pana*. Być może ma to jakiś związek z powszechnym na starożytnym Bliskim Wschodzie przekonaniem, że imię w pewien sposób ujmuje istotę tego, kto je nosi, a znajomość czyjegoś imienia, także bóstwa, demona czy ducha, daje nad nim pewną moc¹³. Imię Boga utożsamiane było po prostu z Nim samym (Iz 30,27: **הַנֵּה שֵׁם־יְהוָה בָּא**).

W okresie biblijnym Imię Boże wymawiane było raz w roku przez arcykapłana w miejscu najświętszym świątyni w dniu święta Jom Kippur (być może ponadto także podczas błogosławieństwa kapłańskiego). W późniejszym okresie *tetragram* odgrywał szczególną rolę w kabale, praktykach magicznych i uzdrowicielskich oraz w opowieściach o cudownych wydarzeniach¹⁴.

Zapis masorecki JHWH z VI–X w. po Chr. (najczęściej **יְהוָה**, rzadziej **יְהוֹה** lub **יְהוּה** lub **יְהוֵה**) miał uniemożliwić choćby przypadkowe (prawidłowe!) przeczytanie na głos imienia Boga, co w czasie nabożeństwa byłoby wyjątkowym świętokradztwem. W związku z tym, mimo, że nie wiemy z całą pewnością jak wymawiano imię Boże, to wiemy, jak go z pewnością nie wymawiano (przynajmniej w okresie masoretów). Najczęściej pod spółgłoski **יהוה** podstawiano samogłoski pochodzące z wyrazu **אֲדֹנָי** *Adonaj*, czyli *Pan mój* (w ten sposób sugerując sposób czytania). Tam gdzie oba wyrazy pojawiają się razem **יְהוָה אֲדֹנָי** zmieniono samogłoski na pochodzące z **אֱלֹהִים** *Elohim*, sugerując takie właśnie odczytanie. Obecnie większość biblistów akceptuje propozycję Wilhelma Geseniusa wymawiania JHWH (*tetragramu*) jako **Jahwe**.

Tetragram jest w Biblii hebrajskiej najczęstszym przypadkiem zjawiska nazywanego *ketib-qere*. Te dwa hebrajskie słowa oznaczają wyrażenia, które według masoretów inaczej zostały zapisane (**ketib** = *zapisany*), a inaczej powinny być odczytane (**qere** = *czytany* = *tak, jak należy odczytać*). W tekście masoreckim na marginesie znajdujemy odpowiednie oznaczenia tego typu przypadków. **יְהוָה** jest tak częstym przykładem tego zjawiska (w BH ponad 6800 razy!), że nawet tego nie zaznaczano. Zjawisko *ketib-qere* (z pominięciem *tetragramu*, pojawia się w zależności od rękopisu od 848 do 1566 razy)¹⁵.

דְּבַר־יְהוָה słowo דְּבַר znajduje się w *status constructus* (zob. niżej), a *meteg* powoduje, że akcent znajduje się na ostatniej sylabie całego złożenia. Podobnie we wszystkich pozostałych trzech złożeniach w tym wersecie.

Rzeczowniki w języku hebrajskim mogą znajdować się w *status absolutus* – jako słowa niezależne od innych (forma podstawowa) lub w *status constructus* – powiązane z innym słowem. Znaczenie takiego złożenia jest pochodną obu członów: pierwszy jest wyrazem określającym, drugi określającym, np.:

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – synowie (*st.constr.*) Izraela

בָּנוֹת הַמֶּלֶךְ – córki (*st.constr.*) króla

Rzeczowniki w *status constructus* mają inną końcówkę niż w *status absolutus* z wyjątkiem l.poj. r.m. (nie ma specyficznej końcówki) oraz l.mn. r.ż. (taka sama końcówka וֹת-). Niekiedy *status constructus* podkreślony jest użyciem *maqgef* czyli łącznika (בְּנִיאָדָם).

W *status constructus* obie samogłoski w דְּבַר uległy skróceniu: pierwsze *qamec* do (bardzo krótkiego) *šwa*, drugie do (krótkiego) *pataḥ* – דְּבַר.

W słowie יְהוָה warto zauważyć akcent (rozdzielający) nad *waw* וּ (zaqefqaton). Oznacza on koniec ciągu słów, który powinno się odczytać jako jedną całość. Akcent ten ma niekiedy znaczenie przy interpretacji tekstu (zob. np. Jon 3,8).

Powyżej omówione słowa tworzą wyrażenie:

וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל-... לְאָמֵר... jest to wyjątkowo uroczysty zwrot charakterystyczny dla tekstów prorockich (np.: Jr 1,2,4; Oz 1,1; Jl 1,1; Mi 1,1; Ag 1,1; Za 1,1). Podkreśla on rangę objawienia, nie mówi natomiast nic o sposobie, w jaki Boże przesłanie objawiło się prorokowi, a tłumaczenie „i rzekł Bóg do... (mówiąc...)” bardzo spłyca (antropomorfizuje) jego wymowę.

Trudno oprzeć się wrażeniu, że autor tego tekstu, stosując tak podniosłą inwokację, chciał wywołać u słuchaczy odczucie, że oto za chwilę wybrzmi chwytająca za serce historia wielkiego proroka. Wstęp taki wydawał się kluczem do całej księgi... po chwili okazuje się jednak, że klucz nie pasuje do zamka. Rozbudzone oczekiwania pękają jak bańka mydlana.

יֹנָה בֶן־אָמִתַּי wyjątkowo krótka nota biograficzna. *Jonasz syn Amittaja* pojawia się jeszcze w 2Krl 14,25–27, skąd dowiadujemy się, że był to prorok działający za panowania Jeroboama II w Samarii (ok. 786–746 r. przed Chr.). Miał on zapowiadać koniec czasu kary i poniżenia Izraela oraz wzrost jego potęgi. Jonasz

jawi się jako postać nieco enigmatyczna, ale bez wątplenia należąca do narodowego „panteonu” Izraela, a tym samym wzbudzająca nie tylko ciekawość, ale także dumę.

*To on [Jeroboam] przywrócił granice Izraela od Wejścia do Chamat aż do morza Arabów – zgodnie z zapowiedzią JHWH Boga Izraela, którą **objawił przez rękę sługi swego Jonasza, syna Amittaja, proroka z Gat-ha-Chefer**. Gdyż widział JHWH, że dola Izraela była bardzo ciężka i nie było nikogo, kto by pomógł Izraelowi. I nie kazał JHWH wymazać imienia Izraela pod niebem, lecz ocalił ich ręką Jeroboama syna Joasza.*

Przynajmniej od czasów św. Hieronima (IV w.) Gat-Chefer utożsamia się z leżącym opodal Nazaretu miasteczkiem Maszhad. Z tego też powodu pochodzenie Jonasza z Galilei było niekiedy akcentowane jako punkt styczny z historią Jezusa.

Imię Jonasz יוֹנָתָן kryje w sobie aż cztery znaczenia, a wybór tego imienia dla bohatera księgi jest próbką kunsztu jej autora. Po pierwsze imię to odnosi do szanowanej postaci z odległej historii Izraela. Osoby, która kojarzona była z okresem potęgi i wspaniałości Izraela, zwycięskich podbojów i prosperity. Takie skojarzenie musiało budzić apetyt na budującą **opowieść o wielkim proroku** posłanym do zniszczonego miasta, symbolu przemocy i zła. Co więcej, czytelnicy Księgi Jonasza wiedzieli, że Niniwa od dawna leży w gruzach (zburzona w 612 r. przed Chr.), mogli się więc spodziewać, że to właśnie Jonasz doprowadził do jej ostatecznego upadku.

Słowo יוֹנָתָן oznacza także **gołębicę**, która mogła się kojarzyć z historią Noego, w której przynosi w dziobie listek z drzewa oliwnego – znak ratunku i nadziei (Rdz 8,8–11).

W imieniu tym kryją się jednak także dwa inne znaczenia i... żadne z nich nie jest pozytywne. Po pierwsze gołębicą nie zawsze Izraelitom musiała kojarzyć się dobrze. Prorok Ozeasz twierdzi, że Izrael jest „jak gołębicą – próżny i bez serca” (Oz 7,11: **כִּי־יוֹנָתָן פִּוְתָהָ אֵין לֵב**). Po drugie, słowo יוֹנָתָן rozumieć można inaczej niż gołębicą i wywodzić od któregoś z dwu rdzeni: albo יָנַן oznaczającego **błądzić, kluczyć, być niestabilnym, chwiejnym** albo יָנָה czyli **uciskać, krzywdzić, być gwałtownym, czynić źle** (zob. np.: Wj 22,21; Jr 46,16; czy Kpł 19,33–34, gdzie czasownik od tego rdzenia stanowi przeciwieństwo nakazu „Będziesz go miłował jak siebie samego”). Samo zatem imię proroka stanowi swego rodzaju pułapkę na zbyt pewnego swoich racji czytelnika. Oczywiście tylko wtedy, kiedy doskonale zna on język hebrajski. Ale czy autor Księgi Jonasza mógł przewidywać, że jego dzieło w odległej przyszłości czytać będą także Polacy?

אֱמֶתִי imię ojca Jonasza pochodzi od rdzenia אָמַן oznaczającego *potwierdzać, podtrzymywać, dbać, trwać, być niezawodnym, stabilnym, wiernym, prawdziwym* (od tego rdzenia wywodzi się najbardziej znane na świecie hebrajskie słowo אָמֵן *amen* – powtarzane w modlitwach przez żydów, chrześcijan i muzułmanów). Amen (αμήν) pojawia się także często w Nowym Testamencie, zazwyczaj na początku wypowiedzi Jezusa, gdzie tłumaczone jest przez „za prawdę” (czasami dwukrotnie). W Ap 3,14 imieniem Amen nazwany jest sam Jezus. Podobny przypadek znajdujemy w Iz 65,16, gdzie użyte jest wyrażenie „Bóg Amen” (począwszy od Septuaginty, najczęściej tłumaczone jako „prawdziwy Bóg” lub „wierny Bóg”). Najczęściej jest to jednak odpowiedź na słowo Boże – mocne potwierdzenie i życzenie, aby się spełniło. W czasach, kiedy ludzie nie potrafili czytać, albo nie mieli dostępu do tekstu, zakończenie modlitwy recytowanej przez prowadzącego słowem *amen* było jakby podpisem pod jej treścią.

Jedną z licznych form rdzenia אָמַן jest rzeczownik אֱמֶת oznaczający *coś stabilnego, niezawodnego, trwałego*, a także *prawdę, wierność, lojalność*. Sufiks (czyli dodatek na końcu słowa, przyrostek) י- może w tym przypadku tworzyć: a) formę przymiotnikową tego rzeczownika (wtedy: *stabilny, niezawodny, trwały* itd. czyli po prostu *prawdziwy*); b) stanowić pozostałość po יהוה (czyli po imieniu JHWH) – wówczas imię to oznaczałoby *Prawdę JHWH*; c) zaimek dzierżawczy 1.os. l.poj., czyli *mój/moja [prawda]*, co jest najczęściej przyjmowanym rozwiązaniem.

לְאָמַר to *infinitivus constructus* od rdzenia אָמַר. W tym i bardzo wielu innych przypadkach konstrukcja ta pełni funkcję podobną do dwukropka.

Ostatnia sylaba oznaczona jest akcentem *silluq* (mała kreseczka pod mem מֶ-) wskazującym na zakończenie wersu (po którym następuje znak : *sof passuq* na końcu wersetu).

Księga Jonasza 1,2

Nowe słowa

6/627	קום		q (po-)wstać; podnieść się; wybierać się (w drogę); ruszyć się; wystąpić/powstać (przeciw)
6/1554	הלך		q iść; kroczyć, jechać; podróżować; postępować; trwać; żyć; znikać; odchodzić
9/17	נִינְוָה	ninwe ^h	nazwa miasta Niniwa
8/1105	עיר	'ir	f. miasto; miejscowość; twierdza; zamek; <i>przen.</i> mieszkańcy (miasta)
78/30387	ה-	ha-	<i>przedimek (określony)</i> – powszechnie nazywany rodzajnikiem
14/526	גָּדוֹל	gadol	<i>przymiotnik</i> duży; wielki (w szerokim znaczeniu); pyszny; dumny; wyniosły; wspaniały
8/875	קרא		q krzyczeć; wołać; wzywać; zwołać; wykrzyczeć; (o-)głosić; uczynić głośnym; <i>także:</i> nazwać
23/5778	על	'al	→ עלה; na; po(-nad); w górę; ku; do; blisko; przy; przed
13/4487	כי	ki	ponieważ; gdyż; dlatego, że...; tak...
4/894	עלה		q wchodzić (na); wstępować; wzlatywać; wznosić się; wyrósć; unosić się; wzmagać się
7/319	רָעָה	ra'a ^h	→ רָעָה; r.ż. zło; to, co złe; nieprawość; nieszczęście; niedola; gniew; oburzenie
4/2158	פָּנָה	pane ^h	→ פָּנָה; r.m. twarz; oblicze; wygląd; z לְפָנַי przed; wobec

Tekst

קום לך אל־נִינְוָה הָעִיר הַגְּדוֹלָה
וְקָרָא עָלֶיהָ כִּי־עָלְתָה רָעָתָם לִפְנֵי:

qum, leh 'el-ninwe^h, ha'ir hagge^edola^h,
uq'ra' 'aleha, ki-'al'e^eta^h ra'atam l'fanaj.

Komentarz

Nad pierwszym słowem wersetu znajduje się znak *teliša gedola* ֿ. Jest to tzw. znak kantylacyjny, czyli wskazówka dla kantora jak recytować/śpiewać dany fragment. W tym przypadku oznacza on kontynuację myśli (linii melodycznej) poprzedniego wersetu.

Werset rozpoczyna się od podwójnego imperatywu (czyli dwu czasowników w trybie rozkazującym) קוּם לֵךְ uzupełnionego chwilę później przez trzeci nakaz (קִרְא). Formuła קוּם לֵךְ (spotykana także w innych tekstach, por.: Rdz 28,2; Lb 22,20; Pwt 10,11; 1Krl 17,9; Jr 13,4.6; Ez 3,22, a także w drugiej części Księgi Jonasza – 3,2) jest bardzo podniosła, uroczysta. Jest ona wezwaniem do podjęcia wyjątkowo ważnej misji. Taki dobór słów kontynuuje ton pierwszego wersetu, rozbudzając w czytelniku przekonanie, że jest to **początek klasycznej epopei prorockiej**. Klimat samego początku Księgi Jonasza wydaje się przywodzić na pamięć scenę powołania Mojżesza uchwyconą w Pwt 10,11–13. Według tego fragmentu Mojżesz otrzymał misję wyprowadzenia Izraela z niewoli egipskiej. Spotkanie Mojżesza z Bogiem było początkiem wywyższenia Izraela. Aluzja do powołania Mojżesza mogła przywołać w pamięci czytelnika (słuchacza) hojne obietnice Boga związane m.in. z pokonaniem „narodów większych i mocniejszych” (Pwt 11,23) i rozciągnięcia granic Izraela aż po rzekę Eufrat (Pwt 11,24). W rezultacie nastroj stają się coraz bardziej podniosły, a czytelnicy (słuchacze) coraz bardziej pewni dalszego ciągu wydarzeń...

W gramatykach zwraca się uwagę, że w tego typu zestawieniu dwu imperatywów pierwszy służy raczej za swoisty wykrzyknik, a dopiero drugi jest nośnikiem znaczenia całej konstrukcji.

Czasowniki od rdzenia הִלךְ w *imperfectum* tworzą nieregularne formy, które należy przyswoić sobie po prostu jako wyjątki.

נִינְוָה **Niniwa** to starożytne miasto nad rzeką Tygrys, w północnej części Mezopotamii (obecnie stanowisko archeologiczne na przedmieściach Mosulu w Iraku). Od czasów Sennacheryba (ok. 705 r. przed Chr.) aż po jej upadek w 612 r. przed Chr. Niniwa była stolicą krwawego imperium Asyrii (uwaga: nie była nią jeszcze za życia proroka Jonasza z 2Krl 14,25, czyli w pierwszej połowie VIII w. przed Chr.; trzeba jednak zauważyć, że w Księdze Jonasza Niniwa nie jest bezpośrednio nazywana stolicą Asyrii, przedstawiona jest natomiast jako siedziba króla). W czasach kiedy prawdopodobnie powstawała Księga Jonasza Niniwa pamiętana była jako symbol wrogiego mocarstwa¹⁶. Nazwa tego miasta musiała wywoływać u czytelnika uczucie grozy pomieszane

z wyobrażeniem potężnej metropolii, która poza wzbudzaniem podziwu, mogła powodować także kompleksy. Wezwanie do upominania takiego miasta było misją nie tylko najwyższego ryzyka, ale zadaniem z góry skazanym na niepowodzenie.

Niektórzy zwracają uwagę na pewne podobieństwo nazwy miasta נִינּוּה z imieniem proroka יוֹנָה. Jonasz (יוֹנָה) w pewnym sensie już znajduje się w Niniwie (נִינּוּה). Jeśli dodać do tego, że nazwa litery נ – *nun* – oznacza w języku hebrajskim rybę, można stworzyć następujące „równanie”:

$$\text{Jonasz (יוֹנָה)} + \text{ryba (נ)} = \text{Niniwa (נִינּוּה)}$$

Oczywiście konieczna byłaby zmiana kolejności dwu liter (נ i ו), ale dla tego typu kabalistycznych interpretacji nie stanowi to żadnego problemu¹⁷.

W słowie נִינּוּה pojawiają się dwa akcenty. Pierwszy to םֶ *meteq*, który w tym przypadku stanowi akcent słaby (wtórny), drugi to םֶ *tebir* – nakazujący zrobienie pauzy po wyrazie.

הָעִיר הַגְּדוֹלָה rzeczownik i przymiotnik poprzedzone są przedimkiem (-הֶ). W języku hebrajskim występuje wyłącznie przedimek określający (przeważnie, choć niezbyt precyzyjnie, nazywany rodzajnikiem określonym¹⁸). Brak przedimka -הֶ oznacza (z reguły) brak określenia (podobnie jak w j. angielskim lub niemieckim w liczbie mnogiej). W tym przypadku podwojenie przedimka wydaje się wskazywać na miasto dobrze znane czytelnikowi i stanowi odniesienie do tej wiedzy, co można wyrazić w zdaniu: „wiesz, o czym mówię” („...to miasto, to wielkie...”)¹⁹.

Warto pamiętać, że dla Izraelitów Assyria była najbardziej krwawym i przerażającym imperium, z jakim kiedykolwiek się zetknęli. Najazd Asyryjczyków na ziemi Izraela i Judy pamiętany był jeszcze bardzo długo, nawet po upadku samej Assyrii.

הָעִיר הַגְּדוֹלָה przymiotnik (גְּדוֹלָה) rodzaju żeńskiego, tak jak określany przez niego rzeczownik עִיר, poprzedzony przedimkiem. Dodanie przedimka podwaja zazwyczaj pierwszą literę (oczywiście o ile to możliwe – np. w עִיר podwoić ע nie można).

גְּדוֹלָה jest określeniem wieloznacznym. Może znaczyć po prostu wielkie (terytorialnie), ludne miasto, ale także miasto wspaniałe, potężne, a w znaczeniu pejoratywnym miasto pyszne, wyniosłe.

Uwagę zwraca wyjątkowo częste, jak na oszczędny w stosowaniu przymiotników język hebrajski, użycie tego przymiotnika w Księdze Jonasza. W tym krótkim opowiadaniu pojawia się aż 14 razy:

wielkie miasto: 1,2; 3,2.3; 4,11
 wielki wiatr: 1,4
 wielka burza: 1,4.12
 wielki strach/bojaźń: 1,10.16
 wielka ryba: 2,1
 wielki człowiek/dostojnik: 3,5.7
 wielkie zło/gniew: 4,1
 wielka radość: 4,6

Rdzeń גדל w wersecie 4,10 został ponadto użyty jako czasownik: [krzak] *stał się wielki (urósł)*. Takie nagromadzenie przymiotnika גדל nie może ująć uwadze. Jest to kolejny element mający dodać niektórym fragmentom tego opowiadania pozorów wzniosłości, przekonać czytelnika, że jest tu mowa o sprawach niezwyklej wagi, *nomen omen* – wielkich. Duane L. Christensen²⁰ dostrzega w użyciu rdzenia następujące prawidłowości tworzące swego rodzaju kompozycję muzyczną:

1,2	Wielkie Miasto
1,4	wielki wiatr
1,4–9	wielki sztorm – wielki strach
1,12–16	wielki sztorm – wielki strach
2,1	wielka ryba
3,2	Wielkie Miasto
3,3	Wielkie Miasto
4,1	wielkie oburzenie [gniew Jonasza]
4,6	wielka radość [z dającego cień krzewu]
4,11	Wielkie Miasto

וְקָרָא w tym przypadku to tzw. *waw kopulatywne*, czyli „łączące”, pełni funkcję spójnika (w tym przypadku łączy dwa imperatywy z początku wersetu z trzecim).

וְקָרָא מְּ akcent *munaḥ* – pojawia się w słowie, które należy połączyć z następnym.

קָרָא tryb rozkazujący od קרא – *krzyczeć, wołać, głosić* itp. Warto zwrócić uwagę, że nie ma tu ani słowa o tym, o czym konkretnie prorok ma w Niniwie *krzyczeć* – lub co *obwieszczać*; więcej, nawet uzasadnienie tego tak ogólnego nakazu nie jest jednoznaczne.

Naturalne tłumaczenie tego wyrażenia to „nakrzyycz na nich!” („upomnij” wydaje się zbyt łagodne, a dość często spotykane w tłumaczeniach, „ogłoś wyrok, potęp” wydaje się za daleko idącą interpretacją). Siły temu wezwaniu dodaje przysłówek **עַל**, który można rozumieć także w znaczeniu „przeciw”, choć wbrew wielu komentarzom wcale niekoniecznie. Dla przykładu w zamykającym księgę wersecie 4,11 czasownik od rdzenia **חוס** *litować się* łączy się właśnie z przyimkiem **עַל**. Kiedy scena powołania powtarza się w Jon 3,2, użyty jest inny przymek: **אֶל** (**וְקָרָא אֵלֵיהֶם** ...) sugerujący tłumaczenie „przemawiaj **do** nich”. Zmiana jednej litery (*notabene* dzisiaj niewymawianej) całkowicie zmienia natężenie emocjonalne całego wyrażenia. Co więcej, samo **קָרָא** nie tylko nie musi oznaczać „nakrzyyczeć (na kogoś)” ale najczęściej nie ma negatywnego wydźwięku, wręcz przeciwnie – oznacza *wzywać, nawoływać, proklamować*, także w kontekście kultowym.

Prorok ma iść do Niniwy i zareagować na zło, jakie się tam dzieje, gwałtownie – ale bez wyraźnego określenia w jaki sposób. Czytelnik sam musi sobie dopowiedzieć, co Jonasz miał wykrzyzczeć lub ogłosić. Jest to kolejna pułapka dla większości czytelników, którzy Niniwie (Asyrii) nie tylko życzyli wszystkiego najgorszego, ale wiedzieli już jak ta historia się potoczy. Kiedy dostali tę księgę do ręki, Niniwa prawdopodobnie już dawno leżała w gruzach. Pierwszym skojarzeniem musiało być: „ogłoś jej wyrok zagłady”. Prorok Nahum pisał o Niniwie (3,19): „Nie ma lekarstwa na twoją klęskę, nieuleczalna jest twoja rana. Wszyscy, którzy usłyszą wieść o tobie, w dłonie klaskać będą nad tobą; bo na kogóż nie przechodziła wciąż twoja niegodziwość?”.

עָלֶיהָ złożenie: **עַל** + zaimek osobowy 3.os. l.poj. r.ż. (ona, jej, niej, ją itp.).

עָלֶיהָ pod *lamed* (obok *segol*) znajduje się akcent ◌ֻ *atnah*. Akcent ten oznacza niedługą pauzę w czytaniu (jest to w przybliżeniu odpowiednik naszego przecinka).

כִּי spójnik ten wprowadza zdanie podrzędne (wyjaśniające), oznacza: *czyli, że, ponieważ, dlatego, że...*, *gdyż* itp.

עָלֶיהָ *qal* 3.os. l.poj. r.ż. (od rdzenia **עלה**) w formie *qatal*.

Podobnie jak modlitwy, błagania, skargi czy dym z ofiar, także złe lub dobre uczynki „wznosiły się” do Boga. Rdzeń **עלה** odgrywać będzie kluczową rolę w drugiej części księgi.

Ciekawostka: od rdzenia tego pochodzi nazwa izraelskich linii lotniczych El-Al, co tłumaczyć można jako „w górę” – chociaż..., jeśli chodzi o linie lotnicze, to dopiero połowa sukcesu...

רָעָה złożenie: rzeczownik **רָעָה** l.poj. r.ż. *status constructus* + sufiks: zaimek osobowy 3.os. l.mn. r.m. W pierwszej części zdania użyty jest zaimek l.poj. r.ż. w odniesieniu do miasta, w tym przypadku użyty został zaimek l.mn. r.m. („ich”), jakby dla podkreślenia, że za popełnianie zło albo ciężar doświadczanej niedoli odpowiedzialni są ludzie (*zło/niedola ich* [mieszkańców], a nie *zło tego* [miasta]).

רָעָה uwaga: **zł**, które dotarło przed oblicze JHWH, wcale nie musi oznaczać nieprawości mieszkańców Niniwy, ale ich niedolę, nieszczęście (por. np. Rdz 19,19). Jakkolwiek by wartościować to słowo, **רָעָה** początkowo przypisywane jest mieszkańcom Niniwy, na koniec pojawia się w kontekście Jonasza. Nic tu nie jest powiedziane wprost, ale aluzja wydaje się czytelna.

Pochodne od rdzenia **רָעָה** pojawiają się w Księdze Jonasza 8 razy, przybierając różne odcienie znaczeniowe:

zło/nieprawość lub niedola/krzywda (?) mieszkańców Niniwy: Jon 1,2

zło/nieszczęście z powodu sztormu: Jon 1,7.8

zło/nieprawość, od którego należy się odwrócić: Jon 3,8.10

zło/kara/nieszczęście, jakie chciał zesłać na Niniwę JHWH: Jon 3,10

złość – Jonasz „zezłościł się wielką złością”: Jon 4,1.6

לִפְנֵי złożenie: **לִפְנֵי** + **פָּנָה** + zaimek dzierżawczy l.os. r.m.

W Rdz 10,9 Nimrod, w kontekście założenia dwu symbolicznych stolic potęg wrogich Izraelowi: Niniwy i Babilonu, określany jest jako „potężny myśliwy **לִפְנֵי יְהוָה**”. W tradycji judaistycznej określenie **לִפְנֵי יְהוָה** w tym konkretnie przypadku interpretowane jest jako jednoznacznie negatywne – w znaczeniu „potężny wróg JHWH”. Użycie formy **לִפְנֵי** w odniesieniu do Niniwy może być nawiązaniem do jej złej sławy od początku dziejów (zob. także Oz 7,2).

Księga Jonasza 1,3

Nowe słowa

3/65	ברח		q przechodzić (od jednego punktu do drugiego); uciekać; spieszenie odchodzić
4/35	תַּרְשִׁישׁ	<i>taršiš</i>	tu: nazwa geograficzna Tarszis; także rodzaj kamienia szlachetnego tarszis; chryzolit ²
30/7586	מִן	<i>min</i>	przyimek: z; od; od strony
4/382	ירד		q zejść; zstąpić; zanurzyć się; spaść; położyć się; upaść; także w sensie przenośnym
1/4	יָפוֹ	<i>jafo</i>	nazwa miasta: Jafa (obecnie dzielnica Tel Awiwu)
1/457	מצא		q znaleźć; spotkać; natrafić; dosięgnąć; doczekać się; zdobyć; osiągnąć
3/34	אֲנִיָּה	<i>'onijja^h</i>	r.ż. statek
5/2579	בוא		q iść; wchodzić; wracać; wracać do domu; przyjść
2/2014	נתן		q dać; ofiarować; sprezentować; wydać
1/32	שָׂכָר	<i>sahar</i>	→ שָׂכָר; r.m. zapłata
1/1048	עַם	<i>'im</i>	przyimek: z; razem z...; wspólnie z...; tak jak

Tekst

וַיִּקַּם יוֹנָה לְבָרַח תַּרְשִׁישָׁה מִלְּפָנֵי יְהוָה
וַיֵּרֶד יָפוֹ וַיִּמְצָא אֲנִיָּה בָּאָה תַּרְשִׁישׁ
וַיֵּתֶן שָׂכָרָה
וַיֵּרֶד בָּהּ לְבֹא עִמָּהֶם תַּרְשִׁישָׁה
מִלְּפָנֵי יְהוָה:

wajjaqom jona^h liwro^ah taršiša^h millifne JHWH,
wajjered jafo, wajjimca' 'anijja^h ba'a^h taršiš,
wajjitten s'harah,
wajjered bah lawo' 'immahem taršiša^h,
millifne JHWH.

Komentarz

וַיָּקָם *waw narracyjne* (inaczej: *konsekwtywne*) tym razem użyte (jak najbardziej typowo) dla podkreślenia ciągłości opowiadania, wyraźnie nawiązuje do polecenia z poprzedniego wersetu „קום – wstań!” „וַיָּקָם – i wstał...” (albo ruszył).

קום *qal imperfectum (wajjiqtol)* 3.os. 1.poj. r.m. Forma *wajjiqtol* podkreśla ciągłość narracji, co w tym przypadku stanowi pewną pułapkę dla czytelnika, który spodziewa się logicznego, jego zdaniem, rozwoju narracji. Czeką go jednak niespodzianka, gdyż Jonasz w drugiej części wersetu postępuje dokładnie odwrotnie, niż można było się spodziewać.

וַיָּקָם pod drugą sylabą słowa znajduje się akcent **◌ֻ** *mehuppak*. Ponieważ akcentowana jest druga sylaba, trzecia jest nieakcentowana i zamknięta, co powoduje, że znajdujące się w niej *gamec* należy czytać jako „o”.

לְבָרַח *qal infinitivus constructus* od **ברח** + **לְ** forma, którą, m.in. w tym przypadku, najlepiej tłumaczyć z dodatkiem „aby...” (przyczyna ucieczki – zob. Jon 4,2).

תַּרְשִׁישׁ **Tarszisz** – niezidentyfikowane miasto lub kraina. Być może chodzi o fenickie Tartessos (północna Hiszpania), albo Sycylię, albo stosunkowo niedalekie Tars – po hebrajsku **טַרְסוּס** – taka identyfikacja, z pozoru atrakcyjna, nie niesie jednak żadnego przesłania, a tym samym wydaje się w kontekście całej księgi mało przekonująca. Prawdopodobnie wspomniane Tarszisz, to po prostu miejsce niezwykle odległe, coś w rodzaju krańca świata. Najwidoczniej, wbrew późniejszym deklaracjom, Jonaszowi wydawało się, że JHWH jest bogiem lokalnym, którego władza ogranicza się do ziemi Izraela.

Na końcu **תַּרְשִׁישׁ** dodane jest tzw. *he kierunkowe (he locale)* – jak sama nazwa podpowiada, wskazuje ono kierunek ruchu (jednak nie zawsze, czasami określa miejsce – bez odniesienia do ruchu – albo postęp w czasie). Sylaby **הֶ־** (z *he kierunkowym*) z zasady się nie akcentuje.

מִלְפָּנֵי יְהוָה złożenie: **מִן** + **לְ** + **פָּנֵה** rzeczownik l.mn. *status constructus* + **יְהוָה**.

W tym przypadku to znacznie więcej niż tylko „[odszedł] sprzed oblicza JHWH”. Czyn Jonasza załamuje całą podniosłą narrację początku księgi. Uroczyście powołany prorok czmycha w panice. Autor nie pozostawia żadnych wątpliwości: Jonasz ucieka, od JHWH, w **odwrotnym** kierunku niż nakazany. Zamiast iść do Boga, schodzi w dół, ucieka na morze, które uważane było za obszar nieprzychylny Bogu, ucieka w obce krainy, gdzie w mniemaniu wielu Izraelitów władza JHWH już nie sięgała, a w tej ucieczce pomagają mu pogańscy żeglarze. Wagę tego zwrotu podkreśla powtórzenie go na końcu wersetu.

Takie powtórzenie zwrotu „od JHWH... do Tarszisz” na początku i na końcu wersetu nazywamy *inkluzją*. W tym przypadku jest ona jakby wykrzyknikiem podkreślającym zaskakujące zachowanie proroka.

וַיֵּרֶד *waw narracyjne* + **יָרַד** *qal imperfectum (wajjiqtol)* 3.os. 1.poj. r.m. – jedno z kluczowych słów w Księdze Jonasza. Kilukrotnie powtórzone (Jon 1,3².5 + gra słów z **וַיֵּרֶדֶם** „i zasnął”) ilustruje, jak odejście od JHWH oznacza schodzenie coraz niżej i niżej, a więc powolny upadek²¹. W Jon 2,7 to JHWH zstępuje. Akcent wskazuje na drugą sylabę.

Użycie tego słowa musiało nasuwać skojarzenia ze świątynią jerozolimską, do której się „wstępowało”, a odchodząc: „zstępowało”. Świątynia w Jerozolimie znajdowała się faktycznie na wzgórzu, ale „wstępowanie do świątyni” miało raczej wymowę zbliżania się do tronu Boga Najwyższego. Przez analogię „zstępowanie” oznaczało oddalanie się od Boga. Jonasz schodzi do Jafy, tam schodzi do portu, na statek, pod pokład, a wreszcie zapada w głęboki sen. Ostatecznie wyrzucony jest w głębinę morską.

יָפֹ *Jafa* – starożytny port – współcześnie jedna z dzielnic Tel Awiwu. Przy założeniu, że w chwili objawienia Jonasz znajdował się w Jerozolimie (na co wskazuje m.in. użycie wyrażenia „zszedł [do] Jafy”), Jafa znajdowała się w dokładnie odwrotnym kierunku niż Niniwa, do której miał się udać.

Brakuje odpowiedniego przyimka lub *he kierunkowego*. Tak się jednak zdarza w przypadku czasowników ruchu, kiedy nie ma wątpliwości, co jest jego celem czy kierunkiem.

אָנִיָּה „statek”.

Najbardziej popularne wydanie Biblii hebrajskiej (BHS oraz jego najnowsza wersja Biblia Hebraica Quinta – BHQ) bazuje na tzw. Kodeksie Leningradzkim (skrót: L). Kodeks ten jest datowany na 1008 r. po Chr. Jest więc obecnie najstarszym znanym i zachowanym rękopisem zawierającym cały tekst BH²². Istnieje jednak wiele innych rękopisów, które niekiedy różnią się zachowaną wersją tekstu. Bywają różnice bardzo znaczne, ale przeważnie chodzi o szczegóły. Tak też jest w przypadku tego słowa. W Kodeksie Leningradzkim zachowała się wyjątkowa forma słowa אָנִיָּה z *qamec* pod *alef*. We wszystkich innych fragmentach Biblii zawierających to słowo (por. np. Jon 4 i 5), pisane jest ono z *qamec ħatuf* pod *alef* czyli: אָנִיָּה. W związku z czym można przypuszczać, że chodzi tu o zwykłą pomyłkę skryby i większość edytorów proponuje poprawić tekst w tym miejscu na אָנִיָּה. W żadnym wypadku nie zmienia to znaczenia wyrazu, zmienia natomiast jego wymowę. Samo *qamec* w tym przypadku czytamy jako „a”, a *qamec ħatuf* jako „o”, czyli odpowiednio, w wersji L: *ʾanijja^h* lub w wersji poprawionej: *ʾonijja^h*.

Nauka zajmująca się porównywaniem różnych wariantów tekstu i wyborem najwłaściwszego nazywa się **krytyką tekstu**, mimo że z krytykowaniem czegokolwiek nie ma nic wspólnego²³.

Ponieważ Izraelici nie zajmowali się raczej żeglugą morską, w szczególności na tak odległych szlakach, statek należał prawdopodobnie do Fenicjan, co potwierdzają także późniejsze wzmianki o zachowaniu marynarzy.

בָּאָה תַּרְשִׁישׁ „[statek, który] chodził/kursował [z/do] Tarsisz”. *qal* imiesłów czynny l.poj. r.ż. (bo אָנִיָּה jest r.ż.). Gdyby akcent znajdował się na pierwszej sylabie byłoby to *qal perfectum* 3.os. l.poj. r.ż. Imiesłów ten niektórzy interpretują jako *futurum instans* czyli formę, która wskazuje na spodziewany rezultat – w tym przypadku „[statek, który] wybierał się do Tarsisz”.

Ze względu na brak przyimka (wskazującego kierunek) lub *he kierunkowego*, możliwa jest jeszcze inna interpretacja. Rdzeń בוא określa najczęściej ruch w stronę narratora (הָלַךְ odwrotnie – od narratora), תַּרְשִׁישׁ בָּאָה mógłby więc oznaczać także „[statek, który] wrócił [z] Tarsisz”. Mimo, że gramatycznie

jest to możliwe, trudno dopatrzeć się logicznej przyczyny takiej reinterpretacji tego fragmentu (zob. także użycie rdzenia **בוא** w drugiej części wersecu: **לְבֹאֵם עִמָּהֶם תִּרְשִׁישָׁה**).

וַיֵּתֵן waw narracyjny + **נָתַן** *qal imperfectum* 3.os. l.poj. r.m.

שָׂכְרָהּ złożenie: (**וַיֵּתֵן**) **שָׂכַר** + zaimek osobowy 3.os. l.poj. r.ż., co sugeruje, że chodzi o zapłatę za (cały) statek (**אֶנְיָה** r.ż.). Być może autor chciał w ten sposób podkreślić determinację Jonasza. Myśl tę odnajdujemy w komentarzach rabinackich, gdzie podkreśla się bogactwo Jonasza²⁴. Prawdopodobnie chodzi tu jednak o zapłatę za statek, w takim samym znaczeniu jak mówi się o zapłacie za taksówkę czy pociąg. **Septuaginta** daje w tym miejscu zaimek dzierżawczy r.m. („swoją/jego zapłatę” – co teoretycznie jest możliwe także w oparciu o **tekst masorecki**, jeśli **יֹנָה** potraktujemy nie jako nazwę własną, ale rzeczownik r.ż. „gołębica”, jest to jednak teza dość karkołomna).

Septuaginta (LXX) – przekład Biblii na język grecki dokonany przez Izraelitów mieszkających w Egipcie. Tłumaczenia poszczególnych ksiąg biblijnych dokonano tam w III–II w. przed Chr.

Tekst masorecki – ujednolicony tekst Biblii hebrajskiej uzupełniony o różnego rodzaju uwagi, znaki diakrytyczne, samogłoskowe i akcentowe. Od X/XI w. stał się oficjalnym tekstem Biblii hebrajskiej.

Kropka w końcowym **ה**- nazywa się *mappiq*. Znak ten powoduje, że *he* (na końcu wyrazu) jest wymawiane. W tym przypadku *mappiq* podkreśla, że chodzi tu o zaimek osobowy.

וַיֵּרֶד *qal imperfectum* od **יָרַד** (forma *wajjiqtol* – podkreślająca ciąg narracji) 3.os. l.poj. r.m. Kolejny krok zstępowania Jonasza w ucieczce przed JHWH. W tym miejscu warto zwrócić uwagę na przyspieszenie akcji. W tym jednym wersecie mamy nagromadzenie aż 5 czasowników z waw narracyjnym (*konsekutywnym*), sprawia to wrażenie co najmniej pośpiechu, jeśli nie wręcz paniki.

בָּהּ połączenie **ה**- (zaimek osobowy 3.os. l.poj. r.ż.) z przyimkiem **בְּ** w tym przypadku kierunkowym (tzw. *bet locale*).

עִמָּהֶם przyimek **עִם** z sufiksem: zaimek osobowy 3.os. l.mn. r.m. Należy się domyślać, że chodzi tu o żeglarzy wspomnianych dopiero w następnym wersecie.

Księga Jonasza 1,4

Nowe słowa

4/14	טול		hi (wy-)rzucić; spuścić; zesłać
2/380	רוח	<i>ruah</i>	→ רוח; <i>r.m./r.ż.</i> tchnienie; oddech (<i>czasami</i> = życie); dyszenie (= gniew); powiew; wiatr; wichur; duch
12/396	ים	<i>jam</i>	<i>r.m.</i> akwen; morze; jezioro; woda; M. Śródziemne > zachód
2/8	סער	<i>sa'ar</i>	→ סער; <i>r.m.</i> burza; wichura; sztorm
1/112	חשב		q myśleć; uważać; policzyć; uznać/wziąć za...; pi obliczyć; rozważać; obmyślać; być pewnym
1/169	שבר		q złamać; rozbić; zniszczyć; ni być rozbitym/ zniszczonym/roztrząskanym

Tekst

וַיְהִי הַטֵּיִל רוּחַ-גְּדוֹלָה אֶל-הַיָּם
וַיְהִי סַעַר-גְּדוֹל בַּיָּם וַהֲאֵנִיָּה חֹשֶׁבֶה לְהַשְׁבֵּר:

w(a)* -JHWH hetil ru^ah-g^edola^h 'el-hajjam,
waj^ehi sa'ar-gadol bajjam, w^eho'onijja^h hišš^ewa^h l^ehiššawer.

* sugerowana przez masoretów wymowa to: wadonaj וַאֲדַנִּי

Komentarz

וַיְהִי *waw* przed inną częścią mowy niż czasownik ma najczęściej charakter rozdzielający (*dysjunktywny*) – oddziela to, co następuje po nim od poprzedniej myśli. Akcent nad drugim *waw* ֿ to *rebia* (stosunkowo silny akcent rozdzielający).

הַטֵּיִל *hifil* 3.os. 1.poj. *r.m.* od טול *hifil* jest formą czasownika określającą działanie sprawcze (np. *qal* „żyć”, *hifil* „daję życie/ożywiam”). טול nie występuje

w Biblii w formie *qal*. Słowo טול pojawia się także w kolejnym wersecie, kiedy żeglarze wyrzucają do morza swoje rzeczy, a następnie w Jon 1,15, kiedy do morza wyrzucają Jonasza. Porównaj: Jr 16,13; 22,26.

רוח-גדולה Słowo רוח ma bardzo szerokie spektrum znaczeń. W ST oznacza najczęściej „podmucha, tchnienie, wiatr”, ale także „życie” czy „ducha” (człowieka). Pojawia się także jako określenie (ożywczego) tchnienia Boga lub po prostu życia (którego przejawem jest oddech). W wyrażeniu רוח אלהים czy רוח יהוה tradycja chrześcijańska widziała zapowiedź osobowego Ducha Świętego. W tym przypadku chodzi o wichur, wielki, gwałtowny wiatr. Znak *maqfe* łączący oba wyrazy podkreśla ich silne powiązanie.

Pataḥ pod ostatnią w wyrazie spółgłoską ע-, ח- lub ה- nazywamy *pataḥ furtivum*, czyli „skradzione lub złodziejskie”, a to z tej przyczyny, że czytany jest, nie jak zwykle po spółgłosce, ale wyjątkowo przed nią. רוח czytamy więc *ruaḥ* (a nie *ruḥa*). Jeżeli do wyrazu dodany zostanie *sufiks*, *pataḥ furtivum* zanika, np. רוחות (wiatry, duchy).

ויהי סער-גדול (nagromadzenie przymiotnika גדול zob. nota do wersetu 1,2 s. 26). ויהי 3.os. l.poj. r.m. od היה (podmiotem jest סער). Teoretycznie możliwe jest także, że jest to forma bezosobowa „i stało się...”. W tym kontekście *waw* można też rozumieć jako wskazanie na rezultat działania „tak że...”.

בַּיָּם złożenie: -בַּ + przedimek -ה־ + יָם. Na obecność przedimka (mimo zaniku, tzw. asymilacji -ה־) wskazuje *pataḥ* pod *bet* oraz podwojenie *jod* (bez przedimka -ה־ złożenie to wyglądałoby tak: בַּיָּם). *Prefiks* (czyli przedrostek) -בַּ może pełnić bardzo różne funkcje, w tym przypadku jest to przyimek wskazujący miejsce/kierunek (tzw. *bet locale*).

חשבה להשבר na pierwszy rzut oka konstrukcja dość dziwna: statek „myśli o katastrofie”. Pierwszy z czasowników חשב występuje w formie *piel*, która zazwyczaj intensyfikuje znaczenie czasownika w porównaniu do formy podstawowej (np. *qal* „myślę”, *piel* „myślę intensywnie”, „rozważam”, „kalkuluję”). W tym przypadku חשב w *piel* oznaczałoby więc nie tylko uważać, oceniać, szacować, ale „być (niemal) pewnym” („zmierzać do, być bliskim katastrofy”). Czasownik w 3.os. l.poj. r.ż. odpowiednio do rzeczownika w r.ż. אָנִיָּה. Drugi człon wyrażenia to rdzeń שבר w formie *nifal infinitivus constructus*. Czasowniki w formie *nifal* są przeważnie bierne, zwrotne lub określają stan (tutaj: „być roztrzaskanym”). *Infinitivus constructus* w tym przypadku rozumieć należy jako określenie tego, o czym „myślał” statek, że się wydarzy. Jest to jeden z przykładów typowej dla literatury hebrajskiej

antropomorfizacji (nadawania przedmiotom, zjawiskom, zwierzętom itp. cech ludzkich lub ludzkich motywów postępowania).

Być może mamy tutaj do czynienia z onomatopcją, czyli wyrażeniem dźwiękonaśladowczym²⁵ (skrzypienie drewnianego poszycia statku).

Księga Jonasza 1,5

Nowe słowa

3/322	יִרָא		q bać się; obawiać się; przerazić się; także czcić
1/30	מַלְלָח	<i>mallah</i>	<i>r.m.</i> marynarz; żeglarz
2/74	זַעַק		q krzyczeć; wołać; przywoływać, wzywać
9/2187	אִישׁ	'iš	<i>r.m.</i> mężczyzna; mąż; człowiek; samiec; ktoś; jeden; każdy; <i>l.mn.</i> ludzie
16/2602	אֱלֹהִים	' <i>elohim</i>	Elohim (<i>imię/określenie Boga</i>) lub: bóstwo, bogowie; anioł, aniołowie; duchy; władca
1/325	כֶּלִי	<i>k^eli</i>	→ כֵּלָה; <i>r.m.</i> sprzęt; rzecz; przedmiot; ładunek; bagaż; naczynie; torba; worek; narzędzie
12/5503	אֲשֶׁר	' <i>ašer</i>	<i>zaimek względny</i> który; kiedy; gdzie
1/82	קָלַל		q być małym/nieznacznym/lekceważonym/lekkim; zmaleć; być szybkim/byстрым/rapidym hi odciążyć; uczynić lekkim; ulżyć; zlekceważyć; upokorzyć
1/30	יִרְכָּה	<i>j^ereha^h</i>	<i>r.ż.</i> strona; tylna część; ładownia (statku); część najbardziej oddalona (→ יִרְדָּה)
1/1	סְפִינָה	<i>sefina^h</i>	<i>r.ż.</i> statek
1/213	שָׁכַב		q położyć się; leżeć; drzemać; iść spać; zasnąć; spać
2/7	רָדַם		ni spać głęboko; zamrzeć; struchleć

Tekst

וַיִּירָאוּ הַמַּלְחִים וַיַּזְעִקוּ אִישׁ אֶל-אֱלֹהָיו
וַיִּטְלוּ אֶת-הַכֵּלִים אֲשֶׁר בְּאִנְיָה אֶל-הַיָּם
לְהִקָּל מַעְלֵיהֶם
וַיִּזְנֶה יָרֵד אֶל-יָרֵכְתִּי הַסְּפִינָה וַיִּשְׁכַּב וַיֵּרָדָם:

wajjir^u hammalla^{him} wajjiz^{aqu} 'iš 'el-'elohaw,
wajjatilu 'et-hakkelim 'ašer bo'onijja^h 'el-hajjam
l^ohaqel me'alehem,
w^ejona^h jarad 'el-jark^{te} hass^efina^h wajjiškaw wajjeradam.

Komentarz

טול i זעק ירא czasowniki odnoszące się do marynarzy są w *imperfectum* (w odróżnieniu od formy *perfectum* nadawanej zazwyczaj czynnościom jednorazowym, zakończonym, minionym). Wszystkie trzy w formie *wajjiqtol* podkreślającej ciągłość opowiadania.

הַמַּלְחִים przedimek -ה- מַלַּח rzeczownik w l.mn. מַלַּח pochodzi od rdzenia מלח oznaczającego „bycie słonym” (jak np. morska woda). מַלַּח = sól, יָם הַמַּלַּח = Morze Soli = Morze Martwe.

Dla właściwej interpretacji księgi zasadnicza jest informacja, że żeglarze byli jedną z najbardziej pogardzanych przez Izraelitów grup zawodowych. Po pierwsze swoje rzemiosło uprawiali na tajemniczych i nieznanach Izraelitom, pełnych potworów i złowrogich sił, morzach (wodach złowrogiej Otchłani). Po drugie, pływając po różnych akwenach, oddawali cześć lokalnym bóstwom, a tym samym, nawet jeśli byli Izraelitami, żyli tak jak poganie, sprzeniewierzając się wierze w jedynego Boga. Nie bez znaczenia było zapewne także ich hulawcze życie (a przynajmniej krążące o nim plotki).

אֱלֹהִים **Elohim** – z gramatycznego punktu widzenia jest to rzeczownik w liczbie mnogiej. Można go więc rozumieć nie tylko jako określenie Boga lub bóstwa, ale także bogów lub bożków (a nawet duchów, duchów przodków, aniołów itp.).

W Księdze Jonasza określenie to pojawia się wyłącznie w kontekście pogan. Poganami musieli być również przynajmniej niektórzy żeglarze i ewentualni inni pasażerowie statku, bo każdy modlił się do swojego boga, do swoich bóstw. Bóg Izraela w księdze Jonasza nazywany jest JHWH. Tutaj אֱלֹהִים z zaimkiem dzierżawczym 3.os. l.poj. r.m. („każdy do swojego/swoich...”). Niektórzy liczbę mnogą אֱלֹהִים interpretują jako tzw. *pluralis maiestatis* czyli liczba mnoga podkreślająca majestat/godność (nie wielu bogów, ale Bóg wspinały). Można mieć jednak poważne wątpliwości, czy autor Księgi Jonasza, wyznawca JHWH, chciałby intencjonalnie podkreślać godność jakiegoś pogańskiego bóstwa (bo to, że żeglarze nie czcili Boga Izraela jest w tym kontekście oczywiste). Konstatacja, że każdy modlił się do swojego bóstwa lub swoich bóstw wydaje się w tym przypadku znacznie bardziej przekonująca.

אִישׁ אֶל-אֱלֹהָיו podmiotem w tej części zdania jest rzeczownik w liczbie pojedynczej אִישׁ. Jest to tzw. *liczba pojedyncza kolektywna* – rzeczownik użyty w liczbie pojedynczej reprezentuje cały rodzaj lub większą liczbę (zjawisko znane, choć nie tak często stosowane w języku polskim, np. *Lasy pełne były dzikiego zwierza*). Jeśli rzeczownik użyty jest w liczbie pojedynczej kolektywnej, odnoszący się do niego czasownik, przymiotnik czy zaimek występują przeważnie w liczbie mnogiej (zob. Sdz 15,10, ale 4,11)²⁶. Tak jest też w tym przypadku.

Tego typu wyrażenie może sugerować, że marynarze pochodzili z różnych ludów (czcili różne bóstwa).

וַיֹּטֵל waw narracyjne + טֹל *hifil imperfectum* 3.os. l.mn. r.m.

אֶת-הַכִּלִּים partykuła biernika (*nota accusativi*) אֶת- + הֶ- + כִּלִּי rzeczownik w l.mn. *Nota accusativi* wskazuje, że następujący po niej rzeczownik (określony) pełni w zdaniu rolę dopełnienia, czyli tak jak polski biernik odpowiada na pytanie: kogo? co?

Wyrazy hebrajskie nie przybierają form deklinacyjnych znanych nam z gramatyki np. języka polskiego (mianownik, dopełniacz, celownik, biernik itd.). W zrozumieniu funkcji, jaką pełnią w zdaniu, pomaga nam przede wszystkim kontekst oraz takie partykuły jak właśnie אֶת- czy przyimki np. לְ-, בְ-. Należy przy tym pamiętać, że jest to pomoc dalece niedoskonała, gdyż konstrukcja zdania hebrajskiego rządzi się innymi niż w języku polskim prawami, a wymienione części mowy pełnią wiele różnych funkcji.

בְּאֶנְיָה złożenie: בְּ- *bet locale* + אֶנְיָה (przedimek zredukowany do *qamec* pod *bet*) + אֶנְיָה.

לְהַקֵּל *hifil infinitivus constructus* od קָלַל. Prefiks ל־ wskazuje w tym miejscu (zamierzony) skutek (czyli odciążenie statku). Drugie ל w niektórych formach tego typu czasowników ulega redukcji.

מֵעֵלָּהֶם trudne do przetłumaczenia złożenie מֵן + עָל + zaimek osobowy 3.os. l.mn. r.m., które można rozumieć następująco: „z [tego, co było] na [a należało do] nich”.

וַיִּזְנֶה יֵרֶד... וַיִּשְׁכַּב וַיֵּרֶדס takie zestawienie *perfectum* (יֵרֶד) i *imperfectum* (zwanego *conversivum*) שָׁכַב i רָדס podkreśla, że Jonasz „zszedł aby...”, „zaczął układać się, żeby zasnąć”. Werset zbudowany jest na zasadzie symetrii – przedstawia trzy czynności marynarzy (przerazili się, wołali do swoich bóstw, ratowali statek) i trzy czynności Jonasza (zszedł niżej, położył się i zasnął – zapadł w sen). Kontrast jest uderzający. Pogańscy marynarze w przerażeniu modlą się do swoich bóstw i poświęcają wszystko, żeby ratować statek (i życie), Jonasz jeszcze dalej (niżej) ucieka od swojego Boga, kładzie się i zasypia. Niedorzeczność takiego zachowania tłumaczy jedynie jego symboliczny charakter. Struktura wersetu podkreśla jego wymowę.

וַיִּזְנֶה nad *nun* silny akcent rozdzielający (znany nam z poprzedniego wersetu) ִּיִּרְבִּיָּה. W tym miejscu pełni on rolę jakby wielokropka ze znakiem zapytania równocześnie. Postępowanie Jonasza jest tak zaskakujące, że czytający musi na chwilę zawiesić głos, żeby dać wyraz zdumieniu.

יִרְבִּיָּה wyraz יִרְבֵּה w *dualis status constructus*. Nie jest to zwykłe zejście pod pokład. W *dualis* (czyli liczbie podwójnej, tak jak w języku polskim np. nożyczki, oczy) słowo to oznacza tyle, co kraniec, najdalsze miejsce, dno (w l.poj. tylko Rdz 49,13). W Iz 14,15 i Ez 32,23 użyte jest na określenie „dna” otchłani/szeolu.

סְפִינָה do tej pory statek nazywany był אֶנְיָה (w. 1,3.4.5). סְפִינָה to tzw. *hapax legomenon*, czyli słowo pojawiające się [w danym dokumencie, np. w Biblii] tylko jeden raz (dosłownie „[coś] raz powiedziane”). Rzeczownik סְפִינָה pochodzi od rdzenia סָפַן „pokryć, nakryć, zadasyć”²⁷ i w podobnym brzmieniu jest spotykany w języku aramejskim i arabskim. Być może zmiana ta wynika jedynie ze słusznej niechęci do powtórzenia tego samego słowa w jednym zdaniu. Może to być także nawiązanie do יִרְבִּיָּה צָפוֹן „góry na północy” (podobne brzmienie סְפִינָה i צָפוֹן), które to Kanańscy uważali za siedzibę bóstw (por. reakcja na tę tradycję w Ps 48,3)²⁸.

Występowanie *arameizmów* (czyli wyrazów zapożyczonych z j. aramejskiego) w Księdze Jonasza stanowi jedną z przesłanek świadczących o tym, że księga

pochodzi z czasów powygnaniowych. Językiem aramejskim mówiono powszechnie w Mezopotamii w I tysiącleciu (najpierw na terenie Asyrii, potem Babilonu czy Persji). Język aramejski zapisywano w systemie alfabetycznym, który bardzo szybko zaczął wypierać znacznie bardziej skomplikowany zapis klinowy. Język ten przyjęli Judejczycy w czasie deportacji babilońskiej i mówili nim nadal po powrocie do ojczyzny. Hebrajski stał się z czasem językiem wykształconych elit i liturgii. Po aramejsku mówiono powszechnie w Palestynie jeszcze za czasów Chrystusa. W języku tym spisane są niektóre fragmenty Starego Testamentu (Ezd 4,8–6,18; 7,12–26; Dn 2,4b–7,28; Jr 10,11; Rdz 31,47). Większe zainteresowanie nauką języka hebrajskiego pojawiało się dopiero pod koniec XVIII w. w ramach tzw. Oświecenia żydowskiego (*haskala*). Proces ten nasilił się na przełomie XIX i XX w., kiedy to do Palestyny zaczęli przybywać syjoniści z całego świata. Teoretyczne podstawy dla współczesnego języka hebrajskiego (*ivrit*), który mógłby służyć jako język codzienny, stworzył na bazie języka biblijnego oraz literatury rabinicznej Eliezer Ben-Yehuda. W 1948 roku hebrajski został ustanowiony językiem urzędowym nowo powstałego państwa Izraela. Obie jego wersje różnią się jednak zasadniczo, choć istnieje także wiele podobieństw pozwalających Izraelczykom bez większych problemów rozumieć tekst biblijny. Różnice dotyczą wymowy, gramatyki, składni, idiomów, stylu i oczywiście słownictwa (język biblijny operował jedynie ok. 8000 słów, współczesny hebrajski liczy ich ponad 100 000). Współczesny hebrajski używany jest przez ok. 10 mln. osób na całym świecie, choć oczywiście przede wszystkim w Izraelu (obok języka arabskiego).

וַיָּשָׁב וַיְרֵד oba czasowniki w formie *imperfectum* (*wajjiqtol*) – powrót do ciągu opowiadania.

וַיְרֵד *waw narracyjne* + **רָדַם** *nifal imperfectum* 3.os. l.poj. r.m. Septuaginta tłumaczy to wyrażenie „i zachrapał”. Hebrajskie **רָדַם** używane jest w Biblii na określenie albo snu połączonego z objawieniem (Hi 4,13; 33,15; Dn 8,18) albo snu tak głębokiego, że bliskiego śmierci (Sdz 4,21; Ps 76,7). Inne (częstsze) określenie spania pochodzi od rdzenia **יָשַׁן**. Autor wybrał jednak **רָדַם** prawdopodobnie ze względu na zbliżone brzmienie do powtarzającego się w opisie działań Jonasza rdzenia **יָרַד** „schodzić” w znaczeniu ucieczki od Boga (zob. s. 31). Trafnym polskim odpowiednikiem czasownika od **רָדַם** w kontekście Księgi Jonasza jest wyrażenie „zapaść w sen”. Być może chciał w ten sposób podkreślić także rezygnację, a w rezultacie beczynność aktywności Jonasza (w przeciwieństwie do działań żeglarzy)²⁹.

Księga Jonasza 1,6

Nowe słowa

1/280	קרב		q zbliżyć się; przyjść; podejść
1/628	רב	raw	→ רבב; <i>r.m.</i> dowódca; kapitan (statku); ktoś potężny; potęga; obfitość; mnogość; <i>przymiotnik</i> liczny; duży; potężny; w dużej ilości (<i>tyle co</i> wiele, dużo); <i>neutr.</i> wiele; <i>przysłówek</i> dość; (zbyt) wiele; <i>kolekt.</i> wielu; liczni
1/5	חבל	ḥowel	→ 1. חבל; <i>r.m.</i> żeglarz
6/754	מה	ma ^h	co?; jak?; dlaczego?; jaki?; ile?; co!; jak!
1/45	אולי	'ulaj	oby; może; być może; jeśli nie
1/1	עשת		hitp wspomnieć (na kogoś); ulitować się (<i>arameizm</i>)
9/5188	לא	'lo	<i>partykuła przecząca</i> nie; bez; z wyjątkiem; poza
4/185	אבד		q ginać; niszczyć; marnieć; umierać; zagubić się; pobłądzić

Tekst

וַיִּקְרַב אֵלָיו רַב הַחֵבֶל וַיֹּאמֶר לוֹ
מִה־לָּךְ נִרְדָּם קוּם קְרָא אֶל־אֱלֹהֶיךָ
אוּלַּי יִתְעַשֶּׂת הָאֱלֹהִים לָנוּ וְלֹא נֶאֱבֹד:

wajjiqraw 'elaw rab haḥowel wajjo'mer lo:
ma^h-lleka nirdam, qum, q^era' 'el-'eloheha,
'ulaj jit'aššet ha'elohim lanu, w^elo' no'wed.

Komentarz

וַיִּקְרַב *waw narracyjne* (powrót do ciągu opowiadania) + קרב *qal imperfectum* 3.os. l.poj. r.m.

אֵלָיו złożenie: אֵל z sufiksem: zaimiek osobowy 3.os. l.poj. r.m. – „do niego”.

רַב הַחֵבֶל szef/dowódca/kapitan + drugi człon – w tym przypadku חֵבֶל żeglarz w liczbie pojedynczej kolektywnej (kolejny przykład zob. Jon 1,5 אִישׁ). Nazwa חֵבֶל nawiązuje do חָבַל oznaczającego „linę/sznur/wiązanie”.

לִּי złożenie: -לִי z zaimkiem osobowym 3.os. l.poj. r.m.

מַה־לָּךְ złożenie: מָה + -לָךְ sufiks: 2.os. l.poj. r.m. Zwrot ten jest pytaniem w rodzaju „co z tobą?”, „co się z tobą dzieje?”, „co robisz/wyprawiasz?”. Por. pytanie Boga do Eliasza na górze Horeb (1Krl 19,9.13).

נִרְדָּם *imiesłów* (zob. Słowniczek pojęć gramatycznych) *nifal* l.poj. r.m. od רָדַם = „śpiący” (zob. Jon 1,5).

קוּם קְרָא pierwsze słowa kapitana (a są to równocześnie pierwsze słowa człowieka w księdze) to niemal identyczne wezwanie, jakie Jonasz usłyszał od Boga w wersecie Jon 1,2a. Wprawdzie wówczas pojawiły się one w innym kontekście – nawiązanie jest wyraźne i dla Jonasza druzgocące – słowa Boga izraelskiemu prorokowi przypomina (pogański?) kapitan, jeden z pogardzanych żeglarzy! Imperatyw קוּם jest także wyraźnym nawiązaniem do dotychczasowego postępowania Jonasza (zszedł, położył się, zasnął).

אֱלֹהֶיךָ złożenie: אֱלֹהִים z sufiksem 2.os. l.poj. r.m. Najwyraźniej kapitan nie miał pojęcia jakiego boga czy jakie bóstwa (zob. niżej) czci jego pasażer (deklaracja wiary Jonasza w Jon 1,9).

אוֹלִי wyduje się złożeniem או („lub/albo”) + (לֹא „nie”).

יְהִי־עֵשֶׂת *hitpael imperfectum* 3.os. l.poj. r.m. od עָשָׂה. *Hitpael* to zazwyczaj forma zwrotna lub wzajemna od *piel* (w tym przypadku formy intensywnej), rzadko od *qal* lub *hifil*; czasami wyraża udawanie, rzadko stronę bierną.

Jest to *arameizm* występujący w hebrajskim tekście Biblii tutaj (Jon 1,6) i w Księdze Jeremiasza (Jr 5,28), poza tym także w aramejskim fragmencie Księgi Daniela (Dn 6,4).

Liczba pojedyncza tego czasownika wskazuje, że kapitan miał na myśli pojedyncze bóstwo. Warto przypomnieć w tym miejscu, że nie jest to relacja z wydarzeń, ale przemyślana konstrukcja literacka.

הָאֱלֹהִים z przedimkiem (tak samo w Jon 4,7) pojawia się w BH 365 razy.

לְנוֹ złozenie: -לְ z zaimkiem osobowym 1.os. l.mn.

וְלֹא waw + przeczenie. W tym przypadku waw nie tyle pełni rolę spójnika, ile wskazuje na skutek działania („tak, że...”, „w rezultacie...”).

לֹא נֶאֱבַד przeczenie i *qal imperfectum* 1.os. l.mn. od אָבַד (por. Jon 3,9).

Księga Jonasza 1,7

Nowe słowa

1/192	רֵעַ	<i>rea'</i>	→ רֵעָה; współplemieniec; rodak; sąsiad; towarzysz; przyjaciel; druh; kochanek; ktoś drugi, inny
3/435	נָפַל		q (u-, s-, od-, na-)paść; rzucić się; załamać się; nie powieść się hi rzucić; przewrócić; strącić; doprowadzić do upadku; zmarnować
3/78	גֹּרַל	<i>goral</i>	<i>r.m.</i> los (<i>do losowania</i>); to, co przypadło w wyniku losowania; los; przeznaczenie
6/952	יָדַעַ		q poznać; dowiedzieć się; zauważyć; znać; (z-)rozumieć; wiedzieć
21/15632	כִּי-		w; pod; na; przy; z; <i>także przy podawaniu materiału, z którego coś zostało wykonane</i> ; z powodu; aby z bezokol.: gdy; podczas gdy; <i>nota instrumentalis</i> , <i>niekiedy nota accusativi</i>
3/142	שֶׁ-		<i>zaimek względny</i> który; kiedy; gdzie
3/424	מִי	<i>mi</i>	kto?; który?; jaki?; ktokolwiek
3/604	זֶה	<i>zo't</i>	<i>zaimek wskazujący</i> 3.os. l.poj. r.ż. ta

Tekst

וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ
 לְכוּ וְנִפְּלָה גִּוְרָלוֹת
 וְנִדְּעָה בְּשִׁלְמֵי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ
 וַיִּפְּלוּ גִּוְרָלוֹת וַיִּפֹּל הַגִּוְרָל עַל־יוֹנָה:

wajjo'm^eru 'iš 'el-re'ehu:
 l^ehu w^enappila^h goralot,
 w^ened^ea^h b^esell^emi hara'a^h hazzo't lanu,
 wajjappilu goralot, wajjipol haggoral 'al-jona^h.

Komentarz

וַיֹּאמְרוּ werset rozpoczyna *waw narracyjne* z אָמַר w formie *qal imperfectum* 3.os. l.mn. r.m. (*wajjiqtol*)³⁰. Podobnie jak w Jon 1,5a podmiotem czasownika w liczbie mnogiej jest rzeczownik w liczbie pojedynczej kolektywnej אִישׁ.

רֵעֵהוּ z רֵעַ z sufiksem 3.os. l.poj. r.m.

לְכוּ *qal* tryb rozkazujący w l.mn. r.m. Zdanie kontynuowane jest w 1.os. l.mn. („chodźcie/idźcie, rzućmy...”). Tryb rozkazujący w l.poj. w Jon 1,2 לֵךְ. Dodanie sufiksu ו- spowodowało skrócenie *sere* do *šwa*.

וְנִפְּלָה גִּוְרָלוֹת *waw narracyjne* + *cohortativus* w 1.os. l.mn. od נָפַל to nie-regularna (żeńska) forma l.mn. od גָּוַרַל, który jest rzeczownikiem r.m. (także w liczbie mnogiej). Klasycznym przykładem sytuacji odwrotnej (a przy okazji swoistą ciekawostką) jest rzeczownik r.ż. אִשָּׁה – „kobieta” w l.mn. przyjmuje formę męską: נָשִׁים.

Rzucanie losów było przyjętą na Bliskim Wschodzie metodą zadawania pytań bóstwom. Rzucanie losów praktykowano także w samym Izraelu, np. losy „urim i tummim” (zob. Wj 28,30 oraz: Joz 7,14; 1Sm 14,40–42; Dz 1,26).

וְנִדְּעָה *waw kopulatywne* + *qal imperfectum* 1.os. l.mn. *cohortativus* od יָדַע.

Cohortativus wyraża życzenie, żądanie lub polecenie (niekiedy przyczynę lub rezultat). Najbliższy tej formie jest w języku polskim tryb rozkazujący w 1.os. (np. zróbmy, tu: rzućmy). *Cohortativus* występuje jedynie w 1.os. l.poj. i l.mn., a tworzy się go przez dodanie końcówki הֵּ do formy *imperfectum* (1.os.).

בְּשֵׁלְמִי złożenie aż 4 elementów: -בֵּ (tutaj: z powodu/przyczyny, przez) + שֵׁ (który – w tym przypadku wokalizowany z segol שֵׁ) + -לֵ (dla, czyj) + מִי (kto) – co można przetłumaczyć: „z czyjego powodu?”. Połączenie שֵׁ stało się w pobilijnym języku hebrajskim zwyczajnym przymikiem wskazującym na własność³¹.

הָרָעָה przedimek + rzeczownik odprzymiotnikowy רָעָה (zob. s. 28).

הַזֹּאת zaimek wskazujący 3.os. l.poj. r.ż. z przedimkiem הֶ. Zaimek wskazujący pełni w tym przypadku rolę przymiotnika (stąd przedimek).

לָנוּ złożenie: -לֵ z zaimkiem osobowym 1.os. l.mn.

וַיִּפְּלוּ *waw narracyjne* + נָפַל *hifil imperfectum* 3.os. l.mn. r.m. Rdzeniowe *nun* ulega upodobnieniu do kolejnej spółgłoski, stąd pojawia się jej podwojenie (*dageš forte*).

וַיִּפְּלוּ w słowie tym pojawiają się dwa znaki kantylacyjne ֿ, na akcent wyrazowy wskazuje pierwszy z nich.

וַיִּפְּלוּ הַגּוֹרָל *waw narracyjne* + נָפַל *qal imperfectum* 3.os. l.poj. r.m. W jednym wersecie aż trzy razy użyte jest wyrażenie נָפַל הַגּוֹרָל/הַגּוֹרָל, co w efekcie daje szczególnie silną emfazę (wzmocnienie)³².

Księga Jonasza 1,8

Nowe słowa

2/371	נגד		hi (o-)powiedzieć; przekazać; powiadomić; dać znać; wyjaśnić
3/405	נָא	<i>na'</i>	wykrzyknik więc; dalej!; proszę/prosimy; śmiało!
1/167	מְלָאכָה	<i>m^ela'ha^h</i>	<i>r.ż.</i> praca; dzieło; interes; sprawa; zadanie; służba
1/807	מֵאֵין	<i>me'ajin</i>	(אֵין w połączeniu z מֵ) skąd?
2/2505	אֶרֶץ	<i>'erec</i>	<i>r.ż./r.m.</i> kraj; ziemia; pole; <i>l.mn.</i> często obce, pogańskie kraje
1/40	אֵי	<i>'ej</i>	gdzie?; z זֶה wzmocnione gdzie?; który?; skąd?; jak?
4/1171	זֶה	<i>ze^h</i>	zaimек wskazujący 3.os. l.poj. <i>r.m.</i> ten; też tu, teraz
1/1868	עַם	<i>'am</i>	<i>r.m.</i> lud; naród; plemię; ród; ludzie; ludność; nasi/swoi
4/752	אַתָּה	<i>'atta^h</i>	zaimек osobowy 2.os. l.poj. <i>r.m.</i> ty (→ אַתָּא)

Tekst

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הַגִּידָה נָא לָנוּ
בְּאִשֶּׁר לְמִי־הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ
מִה־מְלָאכָתְךָ וּמֵאֵין תָּבוֹא מָה אֲרָצְךָ
וְאִי־מִזֶּה עַם אַתָּה:

wajjo'm^eru 'elaw: haggida^h-nna' lanu,
ba'ašer l'mi-hara'a^h hazzo't lanu?
ma^h-mm^ela'h'e't^eha? ume'ajin tawo'? ma^h 'arceha?
we'e-mizze^h 'am 'atta^h?

Komentarz

הַגִּידָהּ־נָא דגג *hifil* tryb rozkazujący w 1.poj. r.m. z *he paragogicznym*. Partykuła נָא dodana na końcu polecenia sprawia, że rozkaz staje się nieco bardziej stanowczy, ale także bardziej grzeczny (נָא można oddać przez takie wyrazy jak np.: więc; nuże; dalej; proszę; śmiało). *Dageš w nun* to *dageš forte conjunctivum* (w sylabie akcentowanej podkreśla silne połączenie dwu słów).

בְּאִשֶּׁר לְמִי־ złozenie: -בִּי + אִשֶּׁר + לְ- „przez kogo”. Forma niemal bliźniaczo podobna do בְּשִׁלְמִי (z poprzedniego wersetu). Różni się tylko rodzajem zamimka względnego (אִשֶּׁר zamiast שֶׁ) i podziałem. Sens ten sam. Dalszy ciąg pytania identyczny. Niektóre wersje Septuaginty w ogóle pomijają ten fragment (być może uznając go za zbędne powtórzenie?). Warto jednak zwrócić uwagę, że wprowadzie pytanie jest niemal identyczne, ale jego kontekst już nie. Pierwszy raz to pytanie marynarze stawiają sobie sami, za drugim razem stawiają je Jonaszowi, znając już wynik rzucania losów. Po tym pytaniu następuje szereg kolejnych. Wszystkie mają formę mini-zdań bezczasownikowych (zwanych zdaniem nominalnymi) – czyli takich, w których pomija się łącznik orzeczenia (najczęściej odpowiednie formy od „być”). Takie nagromadzenie krótkich pytań doskonale oddaje ogromne zdumienie, a być może nawet przeżenie z powodu odkrycia winowajcy katastrofalnej sytuacji.

הַזֹּאת tak jak w poprzednim wersecie.

מֶה־מְלָאכָה złozenie: מֶה + מְלָאכָה (*status constructus*) + zaimek dzierżawczy 2.os. 1.poj. r.m. *qamec* w מֶה w połączeniu z drugim wyrazem redukuje się do krótkiego *patah*. Pytanie może dotyczyć zawodu (zajęcia), ale także jakiejś specjalnej, w tym kontekście niemiłej bogom misji (zadania), której istnienia marynarze mogli się domyślać. Zdanie bezczasownikowe (w tym przypadku bez „jest”).

וּמַאֵין waw łączące + מַן + אֵין. Samo אֵין oznacza przeważnie „nieistnienie, nic, brak”. W tym kontekście należy je jednak wywodzić od אַי („gdzie”) i w całym zestawieniu tłumaczyć zawsze „skąd” (np. Rdz 29,4; 42,7).

תְּבוּאָה בּוֹא *qal imperfectum* 2.os. 1.poj. r.m.

מֶה אֲרָצָה bez połączenia z drugim wyrazem partykuła pytająca מֶה pojawia się w swojej normalnej postaci z długą samogłoską *qamec*. Na końcu zaimek dzierżawczy 2.os. 1.poj. r.m.

וַאִי־מֶזֶה złożenie 4 elementów: *waw narracyjne* + *אי* („z”) + zaimek wskazujący *זה* – co można przetłumaczyć jako „i skąd to?”.

עִם אֶתָּה + zaimek osobowy 2.os. l.poj. r.m. pełniący w tym przypadku funkcję zaimka dzierżawczego. Zaimek osobowy *אֶתָּה* zapisany jest tutaj w formie wydłużonej (*qamec* zamiast *patah*) ze względu na to, że znajduje się w tzw. „pauzie” (inaczej: w [pozycji pauzalnej](#) – zob. s. 54), np. tak jak w tym przypadku – na końcu zdania.

Księga Jonasza 1,9

Nowe słowa

1/35	עֲבָרִי	<i>'iwri</i>	Hebrajczyk; Hebrajczycy
2/359	אֲנֹכִי	<i>anohi</i>	zaimek osobowy 1.os. l.poj. ja (→ <i>אֲנִי</i>)
14/11868	אֵת	<i>'et</i>	<i>nota accusativi</i> – partykuła wskazująca, że oznaczony nią wyraz jest w bierniku (kogo? co?)
1/421	שָׁמַיִם	<i>šamaim</i>	r.m. dualis niebios (liczba podwójna); niebo
5/874	אֲנִי	<i>'ani</i>	zaimek osobowy 1.os. l.poj. ja (→ <i>אֲנֹכִי</i>)
1/63	יָרֵא	<i>jare'</i>	→ <i>יָרֵא</i> ; przymiotnik bojaźliwy; odczuwający lęk; bogobojny; → czciciel; wyznawca
7/2640	עָשָׂה		q zrobić; (u-)czynić; wykonać; pracować; stworzyć (<i>o Bogu</i>); sprawić
3/14	יַבֶּשֶׁה	<i>jabbaša^h</i>	→ <i>יַבֶּשֶׁה</i> ; r.ż. to, co suche; suchy ląd; sucha ziemia

Tekst

וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עֲבְרִי אֲנֹכִי
וְאֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲנִי יָרֵא
אֲשֶׁר־עָשָׂה אֶת־הַיָּם וְאֶת־הַיַּבֶּשֶׁה:

wajjo'mer 'alehem: 'iwri 'anohi,
w'et-JHWH 'elohe haššamajim 'ani jare',
'ašer-'asa^h 'et-hajjam w'et-hajjabbaša^h.

Komentarz

אֲלֵיהֶם złożenie: אֵל+ zaimek osobowy 3.os. l.mn. r.m. הם.

אֶת־יְהוָה ֿ znak *geršaim* – w tym przypadku jest to akcent i znak kantylacyjny zarazem (wyznacza sposób śpiewnej recytacji tekstu, czyli właśnie kantylacji po hebrajsku nazywanej *te'amim* טעמים).

We współczesnym języku hebrajskim używa się bardzo podobnego znaku na oznaczenie skrótu, akronimu, liczby (najogólniej – ciągu liter, które nie są wyrazem) oraz niekiedy także wyrazu obcego pochodzenia.

Wyjątkowa konstrukcja zdania (kolejność: dopełnienie, podmiot, przydawka) nadaje mu podniosłego charakteru i dodatkowo podkreśla centralną rolę יהוה w wyznaniu Jonasza. Wydaje się, że opowiadanie dochodzi do punktu zwrotnego. Czytelnik lub słuchacz, który liczył na budującą opowieść o wielkim mężu Bożym, a musiał śledzić kompromitującą ucieczkę przestraszonego proroka przed Bogiem, może na powrót identyfikować się z czczącym JHWH dumnym Hebrajczykiem...

אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם połączenie dwu rzeczowników, pierwszy z nich znajduje się w tzw. *status constructus*. W przypadku rzeczowników rodzaju męskiego w liczbie mnogiej przybierają one w tej formie końcówkę ֿ.

Wyjątkowo w ustach Jonasza pojawia się אֱלֹהֵים, ale zaraz obok JHWH i raczej jako tytuł Boga rozumiały dla pogan (występuje często w tekstach powygnaniowych: 2Krn 36,23; Ezd 1,2; Ne 1,4.5; 2,4.20 oraz Rdz 24,3.7³³, ale także we wcześniejszych, np. Rdz 14,19.22; 24,3.7). Wspomnienie o JHWH

jako Panu **Niebios** w kontekście druzgocącego statek sztormu, wydaje się szczególnie wymowne.

הַשָּׁמַיִם niebiosa w liczbie podwójnej (*dualis*) z przedimkiem.

Formę *dualis* można zastosować do rzeczowników naturalnie występujących podwójnie (np. części ciała: oczy, uszy) oraz przy oznaczeniach czasu (np. dwa dni, dwa lata). W języku hebrajskim są trzy słowa, które zawsze występują w liczbie podwójnej. Są to: **מִצְרַיִם** Egipt (ze względu na jego dualizm – Egipt górny i dolny), **מַיִם** woda/wody (wody dolne i górne?) i właśnie **שָׁמַיִם** niebo/niebios. W przypadku **שָׁמַיִם** *dualis* jest interpretowany na różne sposoby. Niektórzy uważają, że wyraża wielkość, potęgę (swego rodzaju *dualis maiestatis*) nieba, inni, że wskazuje na jego zmienność, jeszcze inni, że stanowi następstwo starożytnej koncepcji kosmologicznej (podziału wód otaczających ziemię lub dwoistości nieba), niektórzy wreszcie, że jest to pozostałość po jeszcze przedhebrajskiej formie *šamāmi*. Możliwe, że trafne są wszystkie powyższe wyjaśnienia (nie wykluczają się przecież wzajemnie).

Niektórzy do powyższej trójki dodają także **יְרוּשָׁלַם**, czyli Jerozolimę, widząc w tym słowie dwoistość natury świętego miasta – Jerozolimy (ziemskiej i niebiańskiej).

הַשָּׁמַיִם dwa wyglądające tak samo znaki kantylacyjne ם. Na akcent wskazuje pierwszy z nich.

אֲנִי יְרָא drugi człon jest formą przymiotnikową od rdzenia **יָרָא**. Jest to więc kolejne krótkie zdanie bez orzeczenia czasownikowego. Rolę orzecznika spełnia w nim przymiotnik lub imiesłów czynny *qal*. W tym przypadku „ja [jestem] czczący/bogobojny = czcicielem/wyznawcą...”. Lęk (**יָרָא**) w odniesieniu do Boga czy Jego praw, rozumiany jest w BH jak najbardziej pozytywnie, jako wyraz szacunku, pokory, posłuszeństwa, przejęcia się do głębi (Pwt 30,14; por. Prz 13,13; 14,16).

W kontekście tego, co robił Jonasz do tej pory, taka deklaracja jest nad wyraz odważna. Specyfika języka hebrajskiego pozwala jednak w tym miejscu zastosować, przynajmniej teoretycznie, także tłumaczenie „staję się” (nie ma jednoznacznego orzeczenia) i cały wers, przy dużej dozie dobrej woli, rozumieć jako akt nawrócenia się proroka.

הַיָּבֵשָׁה; הַיָּם; הַשָּׁמַיִם niebios, morze i ląd – czyli cały świat. Tego typu zabieg literacki, w którym całość przedstawiana jest za pomocą kilku jej elementów (lub synonimów), nazywamy *meryzmem*. Wyznanie wiary Jonasza stoi

w oczywistej sprzeczności z tym, co do tej pory zakładał, próbując uciec przed Bogiem (za morze). Nie chodzi tu jednak o logikę, ale o dynamiczny dialog z odbiorcą, który na powrót może uwierzyć, że jest świadkiem epopei o wielkim proroku.

Księga Jonasza 1,10

Nowe słowa

2/44	יִרְאָה	<i>jir' a^h</i>	→ יִרְאָה; r.ż. strach; lęk; bojaźń (Boża)
5/527	אֲנָשִׁים	<i>'anašim</i>	<i>l.mn. od אִישׁ = mężczyźni; ludzie</i>
1/1398	הוא	<i>hu'</i>	<i>zaimiek 3.os. l.poj. r.m. on; ten</i>
3/68	ברח		q przechodzić (od jednego końca do drugiego); uciekać; spieszenie odchodzić

Tekst

וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה
וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מֶה־זֹּאת עָשִׂיתָ
כִּי־יָדְעוּ הָאֲנָשִׁים כִּי־מִלְפָּנֶיךָ יְהוָה הוּא בָרַח
כִּי הִגִּיד לָהֶם:

wajjir'u ha'anašim jir'a^h g'dola^h,
wajjo'm^eru 'elaw: ma^h-zzo't 'asita?
ki-jad^eu ha'anašim, ki-millifne JHWH hu' worea^h,
ki higgid lahem.

Komentarz

אֲנָשִׁים nieregularna forma l.mn. od **אִישׁ**. Zastanawiające, dlaczego autor rezygnuje w tym miejscu z jasnego określenia „marynarze” i zastępuje je ogólnym „mężczyźni, ludzie”. Być może jest to jedna z podpowiedzi, że opowiadanie należy rozumieć symbolicznie.

Cały werset podkreśla paradoks sytuacji, w której „czciciel” uciekał przed swoim Bogiem (zob. Jon 1,16).

יָרָא (...) **יִירָאוּ** czasownik w 3.os. l.mn. r.m. + rzeczownik **יָרָא** (reakcja marynarzy na zuchwałość i lekkomyślność Jonasza).

Konstrukcja czasownik + rzeczownik od tego samego rdzenia (*cognate accusative*) podkreśla moc takiego wyrażenia. Inne przykłady:

- przerazić się przerażeniem wielkim **יִתְרַדּוּ יִצְחָק תְּרַדָּה גְדֹלָה** (Rdz 27,33)
- ucieszyć się radością wielką **הַמֶּלֶךְ שָׂמַח שְׂמָחָה גְדֹלָה** (IKrn 29,9).

W powyższych przykładach i tak mocne wyrażenie, uzupełnione jest dodatkowo przez przymiotnik **גְדֹלָה**. Tego typu konstrukcje należy rozumieć jako „ogromnie się przerazić” albo „szalenie się ucieszyć”.

Wyrażenie z użyciem rdzenia **יָרָא** jest wyraźnym nawiązaniem do poprzedniego wersetu, w którym Jonasz wyznaje, że jest czcicielem JHWH (**אֲנִי יָרָא**). Nie jest to powiedziane wprost, ale marynarze (obcy), którzy przełękli się mocy Boga, zlekli się/uczcili Go daleko bardziej niż wyznawał to wielki prorok Jonasz (**יָרָא** wyraża lęk, bojaźń, strach ale także cześć – podobnie jak w polskim przymiotniku „bogobojny” – zob. wyjaśnienie do poprzedniego wersetu). Tak czy inaczej atmosfera grozy się potęguje, a JHWH, zgodnie z oczekiwaniami czytelników (słuchaczy), otrzymuje należną Mu cześć.

מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ pytanie marynarzy o przyczynę ucieczki przed Bogiem. Zwrot ten można tłumaczyć „dlaczego to zrobiłeś?!” lub „cóż to uczynił?!” – zawsze z wyrzutem (Rdz 3,13; 12,18; 26,10; 29,25; 42,28; Wj 13,14; 14,5.11; 2,2). Partykuła **זֶה** w formie żeńskiej (**זֹאת**) jest wzmocnieniem pytania. Może też sugerować, że marynarze znają już przyczynę postępowania Jonasza, a ich pytanie ma jedynie charakter retoryczny lub wyraża ich niedowierzanie czy zdumienie. Tezę tę potwierdza dalszy ciąg zdania³⁴. Użycie czasownika **עָשָׂה** wydaje się nawiązaniem do poprzedniego wersetu, gdzie Jonasz mówi, co zrobił JHWH (**עָשָׂה**). Tutaj marynarze pytają, co zrobił Jonasz.

הֲלֹא מִלְפָּנֵי יְהוָה złożenie: **מִן** + **לֹא** + **פָּנָה** (l.mn. w *status constructus*) „sprzed oblicza” – dosłownie „obliczy” + JHWH.

בִּרְחַ *imiesłów* (czynny) *qal* l.poj. r.m. od בָּרַח. W *bet* brak jest *dageš lene* (kropki, powodującej wymowę *b* a nie *w*), która powinna znajdować się w *bet* na początku wyrazu, ze względu na połączenie w jedną grupę toniczną z poprzedzającym zaimkiem osobowym (הוּא), na co wskazuje silny akcent łączący *munah* ִּ.

לָהֶם spójnik (zdaniowy) כִּי pojawia się w tej części wersetu aż trzy razy. W niektórych rękopisach brakuje tego fragmentu.

הַגִּיד *hifil perfectum* 3.os. l.poj. r.m. (zob. Jon 1,8 – asymilacja *nun* w podwojeniu *gimel*).

לָהֶם - לְ z zaimkiem osobowym 3.os. l.mn. r.m.

Księga Jonasza 1,11

Nowe słowa

2/4	שֵׁתֵּק	q osiągnąć spokój; uspokoić się (<i>arameizm</i> , czyli słowo pochodzące z języka aramejskiego)
2/7	סֵעַר	q szturmować; napierać

Tekst

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־נַּעֲשֶׂה לָּךְ
וַיִּשְׁתַּק הַיָּם מֵעַלֵּינוּ כִּי הָיָה הוֹלֵךְ וְסֵעַר:

wajjo'm^eru 'elaw: ma^h-na'ase^h llah,
w^ejištoq hajjam me'alenu, ki hajjam holeh w^eso'er.

Komentarz

מֶה־נַּעֲשֶׂה לָּךְ *qal imperfectum* 1.os. l.mn. W tym przypadku najlepszym tłumaczeniem *imperfectum* w tej konstrukcji wydaje się: „co [powinniśmy] zrobić...?”. Odpowiedź Jonasza w wersecie 12.

לָּךְ -לְ z zaimkiem osobowym 2.os. l.poj. r.m. Forma wyjątkowa. Połączenie z zaimkiem 2.os. l.poj. r.m. powinno teoretycznie wyglądać לְךָ. W tym jednak przypadku zwokalizowane zostało jako לָּךְ, co wygląda tak, jakby był to zaimek osobowy 2.os. l.poj. ale **r.ż.** Brak *qamec* w końcowym *kaf* spowodowany jest położeniem w tzw. pozycji pauzalnej, po której następuje nieco dłuższa przerwa (pauza) – np. na końcu zdania lub jakiejś jego logicznej części. W tym przypadku na zakończenie ciągu słów wskazuje akcent *zaqef qaton* ֿ nad *lamed* (podobna sytuacja – zob. Jon 2,10; 4,4)³⁵.

Rozumienie znaczenia przyimka -לְ zależy od interpretacji intencji marynarzy (w zależności od tego, czy były one złe, dobre, czy marynarze byli kompletnie zdezorientowani).

וַיִּשְׁתַּק *waw* wskazuje na cel działania („...aby...”). Rdzeń שִׁתַּק występuje w formie *qal imperfectum* 3.os. l.poj. r.m., kontekst wskazuje jednak, że mamy tutaj do czynienia z życzeniem czy też wyrazem nadziei. W tego typu przypadkach (dla wyrażenia tego, co powinno lub nie powinno się wydarzyć – życzenia, zamiaru, rady, polecenia, zakazu, ostrzeżenia itp.) używa się zazwyczaj formy *iussivus*. *Iussivus* występuje w 2. lub 3.os. l.poj. i mn. i utworzona jest przeważnie poprzez skrócenie ostatniej sylaby formy *imperfectum*, z użyciem właściwych dla niej przedrostków i przyrostków (czyli prefiksów i sufiksów – zob. tabela poniżej). Niekiedy nie da się skrócić ostatniej sylaby (tak jak w tym przypadku), wówczas na formę *iussivus* wskazuje wyłącznie kontekst. W tłumaczeniu forma ta najczęściej oddawana jest przez dodanie do czasownika partykuły „niech”, np.: וַיְהִי יְהוָה אֱלֹהֵיךָ בָּרוּךְ niech będzie Bóg Twój błogosławiony (*iussivus*).

Forma *iussivus* w odmianie *qal* zwyczajowo używanego w tym celu rdzenia קטל (*zabić*):

Osoba, liczba i rodzaj	קטל	Przykładowe tłumaczenie
3.os. l.poj. r.m.	יִקְטֹל	niech zabije
3.os. l.poj. r.ż.	תִּקְטֹל	niech zabije
2.os. l.poj. r.m.	תִּקְטֹל	obys zabił
2.os. l.poj. r.ż.	תִּקְטְלִי	obys zabiła
3.os. l.mn. r.m.	יִקְטְלוּ	niech zabiją
3.os. l.mn. r.ż.	תִּקְטֹלְנָה	niech zabiją
2.os. l.mn. r.m.	תִּקְטְלוּ	obyscie zabili
2.os. l.mn. r.ż.	תִּקְטֹלְנָה	obyscie zabiły

מֵעַלֵּינוּ złożenie: zaimek osobowy l.os. l.mn מֵן + עַל + נוּ = „od (znad, wokół) nas” („[morze przestało] na nas/przeciw nam [napierać]”).

הוֹלֵךְ וְסֹעֵר hebrajski idiom (wyrażenie właściwe wyłącznie dla danego języka, niewynikające bezpośrednio ze znaczenia poszczególnych tworzących je wyrazów). הוֹלֵךְ oznacza napór morza, nawałnicę, sztorm. Oba wyrazy to imiesłowy czynne w formie *qal* połączone *waw kopulatywnym* (łączącym). הֵלֵךְ w tym złożeniu podkreśla progres dotychczasowego stanu rzeczy. Połączenie obu imiesłowów tworzy tzw. *hendiadys* akcentujący nasilającą się moc sztormu³⁶. To samo wyrażenie w Jon 1,13.

Księga Jonasza 1,12

Nowe słowa

2/658	נשא	q podnieść; wsadzić (na); nosić; znosić; pokutować; złożyć, <i>lub lepiej</i> wznieść (ofiary); wziąć; zabrać; przenieść; uprowadzić; znieść
-------	-----	--

Tekst

וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׂאוּנִי וְהִטִּילְנִי אֶל-הַיָּם
וַיִּשְׁתַּק הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם כִּי יוֹדַעַתְּ אֲנִי
כִּי בְּשָׁלִי הַסֵּעַר הַגָּדוֹל הַזֶּה עֲלֵיכֶם:

wajjo'mer 'alehem: sa'uni wahatiluni 'el-hajjam,
w'jištoq hajjam me'alehem, ki jodea' 'ani,
ki w'selli hassa'ar haggadol hazze^h 'alehem.

Komentarz

שְׂאוּנִי וְהִטִּילְנִי oba wyrazy (נשא *gal* i טול *hifil*) w trybie rozkazującym, uzupełnione o dopełnienie w formie zaimków osobowych 1.os. l.poj. נִי- (mi/mnie). W trybie rozkazującym od נשא *nun* zanika, a *waw* w טול zamienia się w *jod*. Niejasność zamiaru Jonasza otwiera pole do spekulacji (intencjonalnie?). Z pewnością niektórzy czytelnicy dostrzegą w tym geście znak nawrócenia Jonasza – np. chęć złożenia siebie w ofierze (być może nawet, aby uratować życie marynarzy). Interpretację taką sugeruje użycie rdzenia נשא oznaczającego m.in. gest *wzniesienia* ofiary składanej bóstwu. Może to być także wyraz chęci poniesienia zasłużonej kary. Myśl taką podtrzymywałaby pełna ufności modlitwa z kolejnego rozdziału księgi. Możliwe jednak, że był to jedynie akt desperacji, albo nawet dalszy ciąg ucieczki przed Bogiem w bezdenną otchłań.

W wyrazie שְׂאוּנִי, podobnie jak w poprzednich przypadkach podwojenia znaku ֿ (wzmocniony) akcent wyrazowy wskazywany jest przez pierwszy z nich.

וַיִּשְׁתַּק waw + שתק *qal imperfectum* 3.os. 1.poj. r.m. Waw w tym przypadku, tak jak w Jon 11, wskazuje na cel działania („...aby...”).

Cały ten fragment wypowiedzi Jonasza jest odpowiedzią słowami pytania z poprzedniego wersetu.

מֵעַלְיֶכֶם złożenie podobne, jak w poprzednim wersecie, zmienił się tylko zaimek osobowy na 2.os. 1.mn. r.m. מִן + עַל + כֶּם = „od (znad, wokół) was” („[prze-stanie] na was/przeciw wam [napierać]”).

יִדְעֶנָּה יִדַּע *qal* imiesłów czynny + zaimek osobowy 1.os. 1.poj. Odwrócenie zwy-czajnej kolejności (podmiot – imiesłów) dodaje wypowiedzi Jonasza nieco patosu. Masoreci podkreślili tę emfazę, umieszczając w tym miejscu pauzę, zaznaczoną akcentem *zaqef qatan* ֿ nad *alef*³⁷. Wzniosła forma nadaje tej wypowiedzi charakter publicznego wyznania czy oświadczenia, co uwalnia marynarzy od winy za wyrzucenie towarzysza podróży za burtę (czyn bądź co bądź mało chwalebny, jakiegokolwiek byłyby jego okoliczności). Ostateczne wyrzucenie Jonasza za burtę mają usprawiedliwić także podjęte przez mary-narzy próby uniknięcia tego czynu opisane w następnym wersecie. Taka in-tensyfikacja usprawiedliwień wskazuje na to, że autor bardzo nie chciał, żeby ktoś pomyślał sobie o marynarzach coś złego.

בְּשָׁלְמִי złożenie to jest odpowiedzią na podobnie skonstruowane pytania: בְּשָׁלְמִי (Jon 1,7) i בְּאַשֶׁר לִמִּי- (Jon 1,8). W tym przypadku na końcu ciągu -בָּ (przyczy-nowe) + שׁ (zaimek względny) + לְ (wskazanie na właściciela) znajduje się zaimek osobowy 1.os. 1.poj. („z mojego powodu”). Tego typu symetryczne konstrukcje były dla hebrajskiego odbiorcy oznaką kunsztu literackiego.

W *bet* brakuje *dageš lene* (obowiązkowego m.in. w *bet* na początku wyrazu) ze względu na połączenie tego słowa z poprzedzającym spójnikiem zdanio-wym כִּי silnym akcentem łączącym מִנָּה *munaḥ* (tak jak w Jon 1,10). Znowu nietypowy szyk zdania.

הַסַּעַר הַגָּדוֹל podobne określenie w Jon 1,4 (sam początek opowieści o burzy – tam forma bez przedimków סַעַר-גָּדוֹל i bez dodania na końcu zaimka wskazują-cego הַזֶּה). Jest to klamra zamykająca ten fragment opowiadania.

עַלְיֶכֶם złożenie: zaimek osobowy 2.os. 1.mn. r.m. עַל + כֶּם- („nad wami/na was/ przeciw wam”).

Księga Jonasza 1,13

Nowe słowa

1/8	חתר	q przebić; przekopać się; włamać się; tu: przedzierać się (wiosłując?)
5/1075	שוב	hi zawrócić; sprowadzić z powrotem; zwrócić; cofnąć; nawrócić
1/194	יכל	q móc; być w stanie/zdolnym; znosić; wytrzymać; osiągnąć; zwyciężyć

Tekst

וַיַּחְתְּרוּ הָאֲנָשִׁים לְהָשִׁיב אֶל־הַיָּבֵשָׁה
וְלֹא יָכְלוּ כִּי הָיָה הַזֶּלֶד וְסֵעַר עָלֵיהֶם:

wajjaḥt^{er}u ha’anašim l^hašiw [’]el-hajjabbaša^h,
w[’]elo’ jaholu, ki hajjam holeh w[’]so[’]er ‘alehem.

Komentarz

לְהָשִׁיב *hifil infinitivus constructus* od שׁוּב. W tym przypadku *infinitivus constructus* z przyimkiem לְ wskazuje cel działania „aby...”.

Fragment ten miał prawdopodobnie wywołać sympatię wobec żeglarzy (ludzi הָאֲנָשִׁים), którzy robią wszystko, żeby uniknąć nieszczęścia, mimo, że Jonasz wyraźnie wskazuje siebie jako tego nieszczęścia (usuwalną) przyczynę.

אֶל־הַיָּבֵשָׁה wyrażenie to pojawia się w Biblii hebrajskiej dwa razy. Drugi raz w Jon 2,11 (ryba wymiotuje Jonasza na אֶל־ *lqd* יָבֵשָׁה).

Ujmująca scena, kiedy to pogańscy marynarze ryzykują własne życie, żeby zachować życie Jonasza. Dla proroka życie pogan nie było specjalnie wartościowe, ostatecznie miał nawet pretensje do Boga, że ich nie zgładził (zob. Jon 4,11).

וְלֹא יָבִלּוּ waw rozdzielające (tzw. *dysjunktywne* – w odróżnieniu od waw łączącego czyli *kopulatywnego*) + partykula przecząca לֹא + יָבִלּוּ *qal perfectum* 3.os. l.mn. Punkt zwrotny tej sceny.

הוֹלִיד וְסַעַר to samo wyrażenie zob. Jon 1,11b (s. 55).

עָלֵיהֶם + עַל zaimek osobowy 3.os. l.mn. r.m. W tym kontekście zob. Jon 1,12.

Księga Jonasza 1,14

Nowe słowa

2/13	אָנָּה	'anna'	wykrzyknik (< אָהֲרָנָה) ach! zob. אָ
5/729	אֵל	'al	tak jak לֹא partykula przecząca nie; także jako wykrzyknik, niekiedy zastępuje negowany czasownik
5/757	נֶפֶשׁ	<i>nefeš</i>	→ נִפְשׁ; r.ż. gardło; szyja; tchnienie; oddech; dusza; duch; życie; żywe stworzenie; osoba; człowiek; sam
1/361	דָּם	<i>dam</i>	r.m. krew
1/43	נָקִי	<i>naqi</i>	→ נִקָּה; przymiotnik czysty; niewinny; bez skazy; wolny od zobowiązań/odpowiedzialności
3/2909	כִּי-		przyimek porównawczy – wprowadza porównanie lub podkreśla zależność dwu części zdania: jak...; tak jak...; jakby; taki jak...; według; około
1/74	חָפֵץ		q kochać; mieć upodobanie; cieszyć się; chcieć; rozkoszować się; być zadowolonym

Tekst

וַיִּקְרְאוּ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמְרוּ
 אֲנִי יְהוָה אֶל־נָא נִבְדָּה בְּנֶפֶשׁ הָאִישׁ הַזֶּה
 וְאֶל־תִּתֵּן עָלֵינוּ דָם נָקִיא
 כִּי־אַתָּה יְהוָה פֶּאֶשֶׁר חִפְצָת עֲשִׂיתָ:

wajjiqr^eu 'el-JHWH wajjo'm^eru:

'anna^h JHWH 'al-na' no'w^eda^h b^enefeš ha'iš hazze^h,

w^e'al-titten 'alenu dam naqi',

ki-'atta^h JHWH, ka'ašer ḥafacta 'asita.

Komentarz

וַיִּקְרְאוּ אֶל־יְהוָה pogańscy żeglarze zaczęli wzywać JHWH (czyli nie tak jak do tej pory „elohim”, czyli bogów), uznając Jego panowanie nad morzem i oddając się w Jego opiekę.

Warty podkreślenia jest także fakt, że imię JHWH pojawia się w tym wersecie aż 3 razy, co sugeruje doskonałość modlitwy pogan do Boga Izraela.

אֲנִי wykrzyknik ten często wprowadza skargę. W Biblii hebrajskiej pojawia się w sumie 13 razy, 7 razy jako אֲנִי i 6 razy jako אָנִי (w Jon 1,13 i 4,2).

אֶל־נָא נִבְדָּה wzmacnione wykrzyknikiem przeczenie (występuje niekiedy bez łącznika *maqṣef*). Partykułę נָא w tego typu przypadkach można tłumaczyć jako „proszę/prosimy” (lub nie tłumaczyć w ogóle). Podkreśla ona moc przeczenia. אָבַד *qal imperfectum* 1.os. l.mn. *cohortativus* (zob. s. 45).

אֶל partykuła przecząca występująca z czasownikami w formie *cohortativus*.

בְּנֶפֶשׁ złożenie otwiera tzw. *bet causalis* czyli בְּ- wskazujące na przyczynę („przez...”, „z powodu...”).

נֶפֶשׁ הָאִישׁ takie wyrażenie pojawia się jeszcze tylko w Prz 13,8 (tam bez przedimka הֶ-, bo mowa jest o człowieku w ogóle). Częściej używana jest forma נֶפֶשׁ אָדָם.

אֶל־תֵּתֶן waw + przeczenie אֶל־ + *qal imperfectum* 2.os. l.poj. r.m. od תֵּן. Mimo braku odpowiedniej formy należy rozumieć jako *iussivus*. Wskazuje na to m.in. właściwe dla formy wolitywnej przeczenie אֶל־ (tak jak w przypadku poprzedniego czasownika) oraz kontekst modlitwy. Podobny przypadek zob. np. Ps 25,2 (אֶל־יַעֲלֶצֵן).

עָלֵינוּ złożenie: עַל־ z zaimkiem osobowym 1.os. l.mn. נוּ- w wynikającym z kontekstu znaczeniu „przeciw nam”.

דָּם נָקִיא „krew niewinna” idiom hebrajski (= [przelanie] krwi niewinnej = [zabicie] niewinnej osoby). Krew w ST uważana była za symbol/emanację siły życiowej (zob. np.: Rdz 9,4; Kpł 17,11; Pwt 12,23).

Tylko tutaj i w Jl 4,19 przymiotnik נָקִי występuje z dodatkiem אֶל- na końcu. Albo jest to umyślne nawiązanie do tekstu Joela, albo zaskakująca, ale możliwa aluzja do rdzenia קִיא „wymiotować” pojawiającego się w Jon 2,11³⁸.

כַּאֲשֶׁר połączenie przyimka כִּי- z zaimkiem względnym אֲשֶׁר, najbliższe wydaje się znaczenie „tak (w ten sposób), jak...”, np. „Tak jak chcesz [zechciałeś/zechcesz], tak czynisz [uczyniłeś/uczynisz]”.

חָפֵץ *qal perfectum* 2.os. l.poj. r.m. od חָפַץ.

חָפֵץ עֲשִׂיתָ znaczenie tego wyrażenie nie jest jasne. Może to być wyznanie przekonania o wszechmocy JHWH, ze szczególnym naciskiem na wolność decyzji („[cokolwiek] lubisz – robisz”) – w kontekście tego wersetu byłoby to oddanie dalszych losów Jonasza w ręce Boga. Niewykluczone jest także, że jest to odwołanie się do decyzji JHWH wyrażonej przez rzucony los (Jon 1,7). Taka deklaracja „jest/zrobiłeś [tak] jak chciałeś” byłaby zamknięciem szeregu prób uratowania statku, siebie, a nawet dziwnego pasażera (rozmowa z Jonaszem, próba zawrócenia do brzegu, modlitwa do JHWH). Byłaby to też deklaracja poddania się woli Boga i oddalenia od siebie odpowiedzialności za śmierć Jonasza³⁹.

Księga Jonasza 1,15

Nowe słowa

1/524	עמד	q wyjść; wejść; wystąpić; stanąć; zatrzymać się
-------	-----	---

Tekst

וַיִּשְׂאוּ אֶת־יֹנָה וַיַּטְּלֻהוּ אֶל־הַיָּם
וַיַּעֲמֵד הַיָּם מִזְעָפוֹ:

wajjis'u 'et-jona^h, waj^ctiluhu 'el-hajjam,
wajja'amod hajjam mizza'po.

Komentarz

וַיִּשְׂאוּ waw narracyjne + נשא qal imperfectum 3.os. l.mn. r.m. Powrót do głównego nurtu opowiadania. נשא rdzeń ten wyraża ideę podnoszenia i wydaje się w tym miejscu nawiązaniem do dwukrotnego już (i bezskutecznego) wezwania Jonasza, aby powstał (קום), choć równocześnie jest to powtórzenie słów użytych przez Jonasza w Jon 1,12: שְׂאוּנִי וְהַטִּילֵנִי.

Nun z נשא zanika. Powinno to spowodować podwojenie kolejnej spółgłoski, ale... tak się nie dzieje. Typową odmianę czasownika z nun na początku w takiej formie gramatycznej widzimy w następnym wersecie: גָּדַר וַיִּדְרֹ.

וַיַּטְּלֻהוּ waw narracyjne + טל hil imperfectum 3.os. l.mn. r.m. + sufiks הו- zaimek osobowy 3.os. l.poj. r.m. Wyrażenie to w pewien sposób zamyka epizod ucieczki Jonasza otwarty w Jon 1,4 tym samym czasownikiem:

וַיַּטְּלֻהוּ אֶל־הַיָּם וַיְהִי הַטִּיל רוּחַ־גְּדֹלָה אֶל־הַיָּם

w obu wersetach pojawia się także הַיָּם „morze”.

וַיַּעֲמֵד הַיָּם מִזְעָפוֹ podmiotem działania (וַיַּעֲמֵד) jest tutaj morze (tak jak statek w Jon 1,4).

מִזְעַפּוֹ מִן + *infinitivus constructus* od זָעַף lub rzeczownik זָעַף + sufiks י- zaimiek osobowy 3.os. l.poj. r.m. Jest to jedyny przypadek w BH, w którym rdzeń ten ma nieosobowy podmiot. Zazwyczaj podmiotem jest albo król (z wyjątkiem Rdz 40,6 – tam słudzy króla Egiptu) – 6 razy, albo Bóg – 5 razy.

Księga Jonasza 1,16

Nowe słowa

2/134	זָבַח		q zabić; ofiarować; złożyć/zabić na ofiarę
1/174	זֶבַח	<i>zewaḥ</i>	r.m. ofiara (krwawa); ubój
2/31	נָדַר		q złożyć ślub/obietnicę; przysiąc
1/60	נִדָּר	<i>neder</i>	oraz נָדַר → נִדָּר; r.m. ślub; obietnica; <i>akcent na pierwszą sylabę (rzeczownik ten należy do tzw. segolat, tj. grupy rzeczowników, w których w ostatniej sylabie znajduje się samogłoska segol ִ – takie rzeczowniki akcentujemy na pierwszej sylabie – przynajmniej w formie słownikowej – w zdaniu decyduje wiele innych czynników (na przykład forma liczby mnogiej, jak w tym przykładzie)</i>

Tekst

וַיִּרְאוּ הָאֲנָשִׁים יְרָאָה גְדֹלָה אֶת־יְהוָה
וַיִּזְבְּחוּ־זֶבַח לַיהוָה
וַיִּדְרוּ נְדָרִים:

wajjir'u ha'anašim jir'a^h gēdola^h 'et-JHWH,
wajjizb^hu-zewaḥ l-JHWH
wajjidd^eru nēdarim.

Komentarz

וַיִּדְרוּ נְדָרִים וַיִּזְבְּחוּ זֶבַח וַיִּירָאוּ (...) וַיִּרְאֶה

wszystkie trzy czasowniki w tym wersecie wzmocnione⁴⁰ są przez pocho-
dzące od nich rzeczowniki („złękli się lękiem”, „ofiarowali ofiary”, „ślubo-
wali śluby”), zob. *cognate accusative* (dopełnienie wewnętrzne) w Jon 4,1.6.

Zachowanie typowe dla kultu izraelskiego – zrozumiałe więc dla czytelnika
jako zachowanie wzorowe. Bóg, którego się złękli i któremu złożyli dary to
nie pogański Elohim (jako imię lub elohim jako „bóstwa”), ale JHWH.

Werset składa się z trzech stychów. Warto zauważyć, że każdy kolejny jest
krótszy (5 słów, 3 słowa, 2 słowa). Robi to wrażenie zamykania sceny z udziałem
żeglarzy (od pewnego czasu nazywanych הָאֲנָשִׁים „[ci] ludzie”).

וַיִּירָאוּ ciekawa paralela do Jon 1,5. Oba wersety zaczynają się od tego samego
słowa וַיִּירָאוּ: W przypadku Jon 1,5 marynarze boją się sztormu, są przerażeni,
wołają do swoich bóstw i wyrzucają ładunek ze statku. W Jon 1,16 czują ulgę,
lękają się już tylko Boga JHWH oraz składają Mu ofiarę. Tak samo zaczyna
się także Jon 1,10: וַיִּירָאוּ ... וַיִּרְאֶה גְדוּלָּה. Wykorzystanie dwuznaczności rdze-
nia ירא – od strachu, przerażenia do ufnej bogobojności.

אֶת־יְהוָה w aparacie krytycznym BHS umieszczona została sugestia, że może to być
glosa (czyli redakcyjny dodatek). Sugestię tę można zignorować, po pierwsze
z powodu braku manuskryptów ją potwierdzających, po drugie wspomnienie
imienia JHWH jest w tym miejscu uzasadnione logicznie (wyjaśnia powód
lęku marynarzy).

וַיִּזְבְּחוּ waw narracyjne + qal imperfectum 3.os. l.mn. r.m. od זֶבַח.

וַיִּדְרוּ waw narracyjne + qal imperfectum 3.os. l.mn. r.m. od נָדָר.

Niemal poetyckie (w duchu poezji hebrajskiej) zakończenie tej sceny: trzy
pary czasowników i rzeczowników pochodzących od tych samych rdzeni sta-
nowią uroczysty akord akcentujący nawrócenie pogan. Choćby mimo woli
(i być może nawet intencjom autora) tak silne ponowne podkreślenie bogoboj-
ności marynarzy („przełękli się JHWH wielkim lękiem”, tak samo w Jon 1,10)
przypomina dość skromne w tym kontekście wyznanie Jonasza: („lękam się
JHWH” z Jon 1,9: וַיִּירָא ... אֶת־יְהוָה).

Rozdział II

Księga Jonasza 2,1

Nowe słowa

4/28	מנה		pi zesłać; posłać; przydzielić
3/19	דג	dag	r.m. ryba
1/50	בלע		q połykać
2/32	מִעָה	<i>me'e^h</i>	segolata, r.m. l.mn. מַעִים, wnętržności; brzuch; łono; wnętrze
3/606	שָׁלוֹשׁ	<i>šaloš</i>	liczebnik r.m. trzy; trzeci; trzy razy; l.mn. שְׁלֹשִׁים trzydzieści
4/2304	יום	jom	r.m. dzień (także w przenośni); doba; południe; czas; okres
3/227	לַיְלָה	<i>lajla^h</i>	l.mn. לַיְלֹת, r.m. noc. Jest to wyraz rodzaju męskiego, mimo końcówki wyglądającej jak żeńska w l.poj. הַיְלָה - i w l.mn. תַּיְלֹת - istnieje także forma poboczna (bez mylącej co do rodzaju końcówki) לַיְלָה

Tekst

וַיִּמָּן יְהוָה דָּג גָּדוֹל לִבְלַע אֶת־יוֹנָה
וַיְהִי יוֹנָה בְּמִעֵי הַדָּג
שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לַיְלֹת:

waj^cman JHWH dag gadol liwlo^{a^c} 'et-jona^h,

waj^chi jona^h bim^ce haddag

š^cloša^h jamim uš^cloša^h lelot.

Komentarz

Werset ten w niektórych wydaniach ma oznaczenie 1,17.

וַיִּמָּן waw narracyjne + **מָנָה** piel imperfectum 3.os. l.poj. r.m. Trzecie ה- w rdzeniu znika najczęściej w formach odmienionych (*he* w tym przypadku jest kwestią konwencji zapisu; w istocie nie jest spółgłoską). O formie *piel* świadczy *šwa* pod prefiksem odmiany, *pataḥ* (lub *qamec*) pod pierwszą spółgłoską rdzenia i podwojenie drugiej (teoretycznie: **וַיִּמָּנָה**). Ponieważ forma jest zredukowana (bez *he* i samogłoski pod *nun*, w konsekwencji znika też podwojenie *nun*).

Wyrażenie to powtarza się w przypadku wszystkich czterech interwencji JHWH (w Jon 4,6–8 zsyła: rybę, krzew rycynusowy, robaczka i wiatr wschodni). Tego typu poczwórne powtórzenie nie wydaje się przypadkowe (powtórzenia w literaturze hebrajskiej są bardzo częste i najczęściej celowe). **Cyfra 4** symbolizuje komplementarność, coś co obejmuje swoim zasięgiem całą ziemię, świat, wszystko (np.: 4 rzeki raju, 4 narożniki ziemi, 4 wichry, w NT 4 jeźdźców apokalipsy itp.). W tym przypadku 4 działania JHWH wydają się podkreślać Jego władzę nad całym światem.

Poza Księgą Jonasza słowo to pojawia się tylko w Dn 1,5.

דָּג גָּדוֹל dyskusja o gatunku owej ryby jest tyle zażarta, co bezpodstawna. Teoretycznie mógłby to być także wieloryb, bo nawet gdyby jakieś legendy o nim dotarły do uszu Hebrajczyków, właściwe zaszeregowanie go do ssaków byłoby dla nich czystą abstrakcją. Cała opowieść jest symboliczna, więc i owa Wielka Ryba też.

Z „technicznego” punktu widzenia całego człowieka jest w stanie połknąć kaszalot (największe na świecie zwierzę mięsożerne) oraz rekin ludojad – żarłacz biały. Kaszaloty żyją także w wodach Morza Śródziemnego. Drapieżnik ten atakuje nawet ponadtrzymetrowe rekiny, a jego ulubioną ofiarą jest kałamarnica olbrzymia, której największy znany okaz liczył 18 metrów długości (z czego 12 przypadało na macki). W historii odnotowano także przypadki połknięcia człowieka. Znana, choć obecnie uważana za wysoce niewiarygodną, jest historia wielorybnika Jamsa Bartley’a, który jak donosiła prasa, miał być połknięty przez olbrzymiego kaszalota, a po dwu dniach wyjęty z jego brzucha żywym (pierwsza wzmianka prasowa w „St. Louis Globe-Democrat” w 1891 roku). Obecnie znane i udokumentowane są przypadki przeżycia po połknięciu przez wieloryba, ale dotyczy to krótkich chwil, po których wieloryb sam wypluwa niestrawnego dla siebie człowieka.

Niektórzy dopatrują się tutaj gry słów (לִי) גָּדַגְדָּ. Trudno jednak powiedzieć, czemu miałyby ona ewentualnie służyć. Tutaj (dwukrotnie) i w Jon 2,11 גָּדַגְדָּ jest r.m., a w Jon 2,2 pojawia się forma żeńska גָּדַגְדָּה.

„Ludzie tak bardzo zafiksowali się na wielkiej rybie,
że nie zauważyli wielkiego Boga”

Campbell Morgan

Inny przykład posłużenia się zwierzęciem przez Boga to oślica Balaama (Lb 25).

לְבַלֵּעַ *qal infinitivus constructus* od בִּלַּע.

בְּמַעְיָ בֶּ- (bet locale) + מַעֲיָם w status constructus.

שְׁלֹשָׁה יָמִים „trzy dni”. Liczebniki w języku hebrajskim mają dwie formy – męską i żeńską, przy czym męska, tak jak w tym przypadku, wygląda na pierwszy rzut oka tak, jakby była żeńską (żeńską końcówką). Liczebnik główny trzy שְׁלֹשָׁה jest w formie męskiej. Forma żeńska to שְׁלוֹשׁ lub שָׁלוֹשׁ tak jak np. מֵאוֹת שָׁלוֹשׁ „trzysta” lub בָּנוֹת שְׁלוֹשׁ „trzy córki”.

We współczesnym języku hebrajskim do liczenia (jeden, dwa, trzy..., bez podawania liczonych rzeczowników) używa się liczebników w formie żeńskiej (wyglądającej jak męska). Jeśli podajemy liczbę czegoś, obowiązują te same, co w hebrajskim bliższym, zasady kongruencji (zgodności).

jeden	אֶחָד	sześć	שֵׁשׁ
dwa	שְׁתֵּי	siedem	שִׁבְעָה
trzy	שְׁלֹשָׁה	osiem	שְׁמוֹנָה
cztery	אַרְבַּע	dziewięć	תִּשְׁעָה
pięć	חֲמִישָׁה	dziesięć	עָשָׂר

וּשְׁלֹשָׁה לַיְלֹת „...i trzy noce” – nie jest to raczej określenie konkretnego odcinka czasu. Wyrażenie „trzy dni i trzy noce” brzmi wzniosłe, wydaje się jednym z elementów nadających niektórym częściom opowiadania podniosły, niezwykle charakter. Liczba „trzy” symbolizuje pełnię (i doskonałość).

Bezpośrednim nawiązaniem do tego miejsca jest Mt 12,38–40. W wersecie 40 czytamy „...Albowiem jak Jonasz był trzy dni i trzy noce we wnętrznościach wielkiej ryby, tak Syn Człowieczy będzie trzy dni i trzy noce w łonie ziemi” (por. Łk 11,29–30 oraz motyw trzech dni w BH, np.: Rdz 42,17n; Wj 19,11.16; Oz 6,2).

Ponownie liczebnik w formie męskiej (שְׁלֹשָׁה) mimo, że z końcówką typową dla rodzaju żeńskiego, poprzedzający nietypowy rzeczownik rodzaju męskiego z końcówką typową dla r.ż. (לַיְלָה) w nietypowej dla r.m. formie l.mn. לַיְלֹת (z końcówką podobną do l.mn. r.ż.). Zawilóść typowa dla języka hebrajskiego.

Od tego samego co לַיְלָה protosemickiego *layl*- pochodzi popularne na całym świecie arabskie imię *Layla* (*Lejla*, *Leyla*, *Leila*, *Laila* i in.). Imienia tego nie wymyślił, tak jak się powszechnie przyjęło, żyjący w VII w. arabski poeta Qays na potrzeby poematu „Lajla i Madžnun”. W świecie arabskim występowało ono już znacznie wcześniej, ale chyba najstarszym śladem użycia słowa „noc, mrok, zmierzch” jako imienia jest interpretacja Rdz 14,15 i Hi 3,3 dokonana w I w. przez rabina Yochanana:

„Rabbi Yochanan mówi: Ten anioł, który przyszedł i asystował Abrahamowi w tej wojnie, ma na imię Laila” (Talmud, traktat Sahnedryn 96a).

Zasadność takiej interpretacji widoczna jest jedynie w języku oryginalnym:

Rdz 14,15a: וַיִּחַלֶּק עֲלֵיהֶם לַיְלָה הוּא וְעַבְדָּיו

Hi 3,3b: וְהַלַּיְלָה אָמַר הָרָה גְּבֶר

W obu przypadkach jest to oczywiście imię męskie.

Księga Jonasza 2,2

Nowe słowa

2/84	פלל		hitp prosić; błagać; modlić się
1/15	דָּגָה	<i>daga</i>	r.ż. ryba (→ דָּג); w innych miejscach słowo używane w l.poj. kolektywnej: ryba = ryby (zob. Rdz 1,6.28; Wj 7,18.21 i in.)

Tekst

וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל־יְהוָה אֱלֹהָיו מִמַּעַי הַדָּגָה:

wajjitparallel jona^h 'el-JHWH 'elohaw mimme^ee haddaga^h –

w tym miejscu logiczne wydaje się, wbrew znakom akcentowym, połączenie w czytaniu z „wajjo’mer:” z następnego wersetu.

Komentarz

וַיִּתְפַּלֵּל waw narracyjne + פלל hitpael (zob. s. 42) imperfectum 3.os. l.poj. r.m.

אֱלֹהָיו אֱלֹהִים w status constructus + sufiks: zaimek osobowy 3.os. l.poj. r.m. Podobny zwrot w Jon 2,7 (modlitwa Jonasza): יְהוָה אֱלֹהֵי.

מִמַּעַי הַדָּגָה מן + przedimek -מַעַה + ה r.m. l.mn status constructus. W tym wierszu pojawia się żeńska forma דָּגָה, co zaskakuje o tyle, że w Jon 2,1 (dwukrotnie) i Jon 2,11 używana jest forma męska דָּג. Nie dziwi oczywiście to, że jedno słowo ma dwie formy, męską i żeńską, bo takich słów jest więcej, dziwi natomiast niekonsekwencja w ich użyciu. W niektórych przypadkach jedna forma określa pewien rodzaj rzeczy, druga pojedynczy egzemplarz tego rodzaju (*nomen unitatis*)⁴¹. Jako przykład tego zjawiska można podać אֲנִי (r.m.) – statek w ogólności i אֲנִיָּה (r.ż.) – konkretny statek (Jon 1,3). Najwyraźniej w Jon 2,2 zjawisko to nie ma jednak zastosowania. Niektórzy widzą tu ślad ingerencji

w tekst (np. późniejszy dodatek). Dlaczego jednak ktoś, kto dodałby jakiś fragment do tekstu pierwotnego, nie miałby zachować konsekwencji albo zmienić także poprzednie wystąpienia tego rzeczownika? Ewentualnie w autonomicznym tekście modlitwy byłoby to jeszcze logiczne, ale ten wers jest łącznikiem z resztą księgi.

Ciekawą sugestię przedstawił D.L. Christensen, który widzi tu nawiązanie do rzeczownika מַעֲה (,,łono, wnętrzości”). W rybie, jak w łonie matki, Jonasz miałby się narodzić na nowo. Przypomina on o malarskich przedstawieniach Jonasz, który połykany jest głową do przodu, i wypływany z ryby, w ten sam sposób, czyli głową do przodu – wniosek: wewnątrz ryby musiał dokonać się przewrót, ergo: nawrócenie⁴².

Księga Jonasza 2,3

Nowe słowa

1/71	צָרָה	<i>cara^h</i>	→ צָר; <i>r.ż.</i> ucisk; strach; utrapienie; niedola; nędza; kłopoty; niepokój
1/415	ענה		q odpowiedzieć; mówić; oznajmić; <i>także</i> śpiewać
1/72	בֶּטֶן	<i>beten</i>	<i>segolata</i> , <i>r.ż.</i> brzuch; ciało; łono; otchłań; wewnątrz
1/65	שְׂאוֹל	<i>šē'ol</i>	→ 1. שְׂאוֹל; <i>r.m./r.ż.</i> szeol; miejsce, gdzie przebywają zmarli
1/21	שׁוֹעַ		pi wołać/błagać o pomoc
1/1165	שָׁמַעַ		q (u-)słyszeć; (wy-, u-)słuchać
2/505	קוֹל	<i>qol</i>	<i>r.m.</i> głos; krzyk; wołanie

Tekst

וַיֹּאמֶר
 קָרָאתִי מִצָּרָה לִי אֶל־יְהוָה וַיַּעֲנֵנִי
 מִבֶּטֶן שָׂאוֹל שְׁוַעֲתִי שָׁמַעַתְךָ קוֹלִי:

wajjo'mer:

qara'ti miccara^h li 'el-JHWH wajja'aneni,
 mibbeten š'ol šiwwa'ati šama'ata qoli.

Komentarz

W tym miejscu rozpoczyna się niemal autonomiczny fragment Księgi Jonasza – modlitwa proroka. Z resztą księgi łączy go bardzo luźne związki, nieliczne i być może przypadkowe aluzje do sytuacji Jonasza, różni je natomiast styl i słownictwo. Być może jest to modlitwa, która została dołączona do opowiadania (w momencie pisania lub potem), albo (co mniej prawdopodobne) opowiadanie zostało o nią w późniejszym czasie uzupełnione. Gdyby to było późniejsze uzupełnienie Księgi Jonasza, wydaje się, że redaktor bardziej starałby się je wkomponować w styl, formę i treść całości.

Werset 2,3 składa się z dwu synonimicznie paralelnych stychów. Pary tworzą:

קָרָאתִי	שְׁוַעֲתִי
מִצָּרָה לִי	מִבֶּטֶן שָׂאוֹל
וַיַּעֲנֵנִי	שָׁמַעַתְךָ קוֹלִי

w rezultacie oba stychy mówią o tym samym, jednak innymi słowami. **Paralelizm** jest jedną z najbardziej charakterystycznych cech poezji hebrajskiej⁴³. Z grubsza rzecz ujmując, polega on na różnego rodzaju symetrycznych zestawieniach synonimów, uzupełnień, antonimów, form, liczb, podobnych konstrukcji gramatycznych itp. Odzwierciedla on charakterystyczny dla języków semickich sposób formułowania myśli, w którym powtórzenia **nie są wyliczeniem, ale ukazaniem różnych aspektów** tej samej idei. Istnieje wiele rodzajów paralelizmów. Najpopularniejsze to:

paralelizm synonimiczny: „Przez wzgląd na Syjon nie umilknę, przez wzgląd na Jeruzolimę nie spocznę” (Iz 62,1)

paralelizm syntetyczny: „Niech rzeki klaszczą w dłonie, niech góry razem wołają radośnie” (Ps 98,8)

paralelizm antytetyczny: „Mądry syn radością ojca, syn głupi zmartwieniem matki” (Prz 10,1b)

Warto zwrócić uwagę, że trzy kluczowe słowa drugiego stychu zaczynają się od **ש**. Litera ta, jako pierwsza w tytule Boga **Šzaddaj** שְׁדַי („Wszzechmocny”), często traktowana jest symbolicznie, wymowę tego symbolu wzmacnia w tym miejscu trzykrotne jego użycie⁴⁴. Litera **ש** znajduje się np. na niemal każdej *mezuzie*. *Mezuz*a to mały pojemniczek (wykonany z różnych materiałów, w różnych formach i kolorach) wieszany na futrynach żydowskich domów. W pojemniczku znajdują się dwa fragmenty Pwt 6,4–9 i 11,13–21. Według tradycji wchodząc do domu, czy wychodząc z niego, należy dotknąć *mezuzy* i pocałować palce, które jej dotykały. Litera **ש** znajduje się także na pudełkach *tefilin* (filakterii) zakładanych przez Żydów na czoło i ramię w czasie modlitwy.

קָרָאתִי *qal perfectum* 1.os. 1.poj. od **קרא** – słowo to pojawia się w księdze Jonasza aż 8 razy (w dwu grupach po cztery razy – por. s. 66). W sensie albo głoszenia/napominania (Jon 1,2; 3,2.4.5), albo modlitwy (Jon 1,6.14; 2,2; 3,8).

Styl tego fragmentu Księgi Jonasza przypomina, czasami bliźniaczo, utwory Psalterza⁴⁵. Jon 2,3a ↔ Ps 120,1.

לִּי מִצָּרָה לִּי **מִן צָרָה** + **לִּי** oraz **לִּי** + sufiks: zaimek osobowy 1.os. 1.poj. Konstrukcja **לִּי** + zaimek osobowy często pełni rolę dopełniacza (np. „...która jest moja [nie-dola]”).

וַיַּעֲנֵנִי *waw narracyjne* + **ענה** *qal imperfectum* 3.os. 1.poj. r.m. + zaimek osobowy 1.os. 1.poj. **נִי**.

שְׂאוֹל *šeol* jest bardzo często mylony z piekłem, które to pojęcie (w chrześcijańskim rozumieniu tego słowa) jest Biblii hebrajskiej całkowicie nieznane. Na temat *šeolu* Biblia hebrajska nie mówi wiele, a jeśli już, to w tekstach poetyckich. Wiemy z nich tylko tyle, że *šeol* to kraina zmarłych, ciemna, spopieliała i ponura, daleka od Boga (Ps 6,5; 88,10–12; 115,17; 139,8). Do *šeolu* trafiają wszyscy zmarli, bez znaczenia czy byli za życia dobrzy, czy źli. W niektórych tekstach *šeol* pojawia się paralelnie do grobu. W tym miejscu *šeol* ma prawdopodobnie ilustrować miejsce beznadziei i skrajnego oddalenia od Boga.

בֶּטֶן שְׂאוֹל słowo בֶּטֶן znaczy przeważnie „brzuch/wnętrznosci”. Niektórzy widzą tu aluzję do położenia proroka. Określenie to nie pojawia się nigdzie indziej. Por. Ps 44,26.

שׁוּעָתִי *piel perfectum* 1.os. l.poj. Koniugacja *piel* najczęściej podkreśla intensywność czynności, druga spółgłoska rdzenia jest podwajana (wskazuje na to tzw. *dageš forte* – czyli kropka w środku litery, w tym przypadku ה – nie mylić z wyglądającym tak samo *šureq*, czyli samogłoską „u”. Pod *šureq* nie mogłaby znajdować się kolejna samogłoska).

Nazwy tzw. koniugacji *nifal*, *piel*, *pual*, *hifil*, *hitpael*, *hofaal* itd. pochodzą od odmian używanego w dawnych gramatykach hebrajskich rdzenia – przykładu פָּעַל. Trzeba zauważyć, że przykładu bardzo niepraktycznego ze względu na niemą spółgłoskę ע, której np. nie można podwoić w wymagających tego koniugacjach. W niektórych gramatykach zapisuje się konsekwentnie: *nif'al* (נִפְעַל), *pi'el* (פִּיעַל), *pu'al* (פּוּעַל), *hif'il* (הִפְעִיל), *hithpa'el* (הִתְפַּעֵל), *hof'al* (הִפְעֵל), gdzie znak ' oddaje ע.

Nazwa koniugacji *qal* pochodzi prawdopodobnie od przymiotnika קָל czyli „lekki”, w przeciwieństwie do pozostałych odmian, które są כְּבִדִּים, czyli „ciężkie” (bo do tematu dodaje się dodatkową spółgłoskę lub spółgłoski).

שׁוּעַ jest blisko spokrewniony z rdzeniem יָשַׁע, który pierwotnie oznaczał bycie szerokim, przestronnym. Potem przyjął znaczenie wypuszczenia na wolność, wybawienia, zbawienia. Właśnie od tego rdzenia pochodzą słowa יְשׁוּעָה i יְשׁוּעָהּ czyli **zbawienie**. Ich odpowiednikiem w rodzaju męskim jest יָשַׁע (przy czym słowo to oznacza także „wybawienie finansowe”, czyli „dostatek, obfitość”, stąd שׁוֹעַ to człowiek wolny finansowo, bogacz, wielmożny, hojny).

שָׁמַעְתָּ *qal perfectum* 2.os. l.poj. r.m. Zmiana odnoszenia się do Boga – z trzeciej osoby na drugą, „Ty usłyszałeś/wysłuchałeś”.

Od słów שָׁמַע יִשְׂרָאֵל – *šema' yisra'el* (w trybie rozkazującym) rozpoczyna się jedna z najważniejszych modlitw żydowskich. Modlitwę tę powinno się odmawiać dwukrotnie w ciągu dnia – rano i wieczorem. Modlitwa „Słuchaj Izraelu” jest kompozycją trzech fragmentów biblijnych: Pwt 6, 4–9; 11, 13–21 oraz Lb 15, 37–41. Pełni ona funkcję żydowskiego wyznania wiary.

Księga Jonasza 2,4

Nowe słowa

1/125	שָׁלַךְ		hi (roz-, w-, wy-, od-, z-, na-)rzucić; odtrącić; przewrócić
1/12	מְצוֹלָה	<i>m^ecola^h</i>	<i>r.ż.</i> głębia; głębina; przepaść; otchłań
1/252	לֵבָב	<i>lewaw</i>	<i>r.m.</i> serce (→ לֵב) wnętrze; środek; istota
1/119	נָהַר	<i>nahar</i>	→ 1. נָהַר; <i>r.m.</i> nurt; strumień; rzeka; potok
2/163	סָבַב		po otoczyć; (o-)krążyć; obejść; objąć; utulić
1/5415	כָּל	<i>kol</i>	<i>r.m.</i> całość; wszystko; wszyscy; każdy; cały; razem; jakikolwiek (= כּוֹל)
1/5	מִשְׁבָּר	<i>mišbar</i>	→ שֹׁבַר; <i>r.m.</i> spieniona, niszczycielska fala; bałwan (morski)
1/34	גַּל	<i>gal</i>	→ גִּלְגַּל; <i>r.m.</i> źródło; <i>l.mn.</i> fale
2/562	עָבַר		q przechodzić; rozlać się; przerósć; przekroczyć; zniknąć; zginać

Tekst

וַתִּשְׁלִי־חֲנִי מְצוֹלָה בְּלֵבָב יַמִּים
וְנָהַר יִסְבְּבֵנִי כָּל־מִשְׁבָּרֵיךָ וְגִלְגַּל עָלַי עֲבָרוֹ:

wattašlihēni m^ecula^h bilwaw jammim,
wēnahar j^sowēweni kol-mišbareha wēgalleha ‘alaj ‘awaru.

Komentarz

וַתִּשְׁלִי־חֲנִי waw narracyjne lub przyczynowe + שָׁלַךְ hifil imperfectum 2.os. 1.poj.
r.m. (lub 3.os. 1.poj. r.ż. – w tym przypadku obie formy wyglądają identycznie)

+ sufiks: zaimek osobowy 1.os. l.poj. Z gramatycznego punktu widzenia prawidłowa wydaje się wersja druga z **מְצוֹלָה** (r.ż.) jako podmiotem (por. Ps 69,16). Jednak bezpośredni kontekst (2.os. w Jon 2,3b i zaimek osobowy 2.os. w Jon 2,4b) sugeruje wybór wariantu pierwszego. Nie bardzo wtedy jednak wiadomo, co zrobić z **מְצוֹלָה**.

מְצוֹלָה nie wiadomo skąd wzięło się to słowo w tym miejscu. Najwygodniej byłoby je usunąć (np. uznać za *glossę*, być może zbędne powtórzenie, tak jak wydawcy BHS... mimo braku wersji potwierdzającej taką redakcję tego fragmentu), ale czy tak można? W słowie tym nad *he* znajduje się akcent oddzielający *pašta* (jakby przecinek), co świadczy o tym, że masoreci sugerowali oddzielenie tych dwu bliźniaczych członów wersetu: „I strąciłeś mnie... otchłań... w głębinę mórz...”. Nie brzmi to bardzo zgrabnie, ale wersja z **מְצוֹלָה** jako podmiotem „I strąciła mnie otchłań w głębinę mórz...” też nie wygląda najlepiej. Większość tłumaczy przesuwając w tym miejscu przyimek **בְּ-** ze złożenia **בְּ-לֵבָב** lub dodaje któryś z możliwych przyimków łączących się zazwyczaj z **שֶׁלֶךְ** (czyli np. **עַל** lub **אֶל**), lub uznaje, że taki przyimek nie jest konieczny w przypadku, jeśli po rzeczowniku następuje kolejny, jednoznacznie wskazujący cel lub miejsce (por. Rdz 18,1; 45,25; Iz 44,13)⁴⁶. I wtedy wychodzi zgrabnie.

בְּלֵבָב przyimek **בְּ-** + **לֵבָב** rzeczownik w l.poj. r.m.

יָמִים l.mn. wyrażenie poetyckie.

וְנָהָר *waw* wskazujące na wynik, rezultat. **נָהָר** pochodzi od rdzenia **נהר** wyrażającego ideę płynięcia, stąd najczęściej tłumaczone jest jako „strumień, rzeka, potok, kanał”. Nic nie stoi na przeszkodzie, aby pochodzący od tego rdzenia rzeczownik tłumaczyć także jako „(w tym przypadku rwący) nurt” lub nawet „wir”. Być może jest to także aluzja do kananejskiego bóstwa o tym imieniu (szerzej znanego jako Jam = „morze”). Bóstwo to przedstawiane było niekiedy jako pół człowiek, pół ryba.

יִסְבֶּנִי *poel imperfectum* 3.os. l.poj. r.m. + sufiks: zaimek osobowy 1.os. l.poj. **Poel** to forma (najczęściej intensywna) odpowiadająca *piel*. Nie chodzi tu więc o zwykłe okrażenie, ale pochłonięcie. Warto zauważyć, że rdzeń ten w *poel* ma w innych miejscach często znaczenie bardzo pozytywne „utulić/otoczyć (serdeczną opieką)”.

Także ten werset jest swoistym paralelizmem: pięć razy powtórzona jest ta sama idea, za każdym razem innymi słowami. Wszystkie obrazy nieszczęścia powiązane są z morzem (podobnie w Jon 2,6; dla odmiany Jon 2,7 to obrazy związane z górami). Każdy kolejny werset zbudowany jest na zasadzie

paraleli. Konstrukcje takie, mimo że dla nas obce, stanowią o finezji i pięknie hebrajskich tekstów poetyckich.

Ciekawą formę paralelizmu znajdujemy w pierwszej części tego wersetu – Wilfred Watson⁴⁷ nazwał ją *paralelizmem tarasowym*, który polega na tym, że koniec stychu jest początkiem następnego:

וּתְשִׁיכְנִי מִצּוֹלָה
בְּלִבְבִּי יָמִים
וְנִהַר יִסְבְּבִנִּי

Druga część wersetu tworzy paralelizm z poszczególnymi elementami części pierwszej.

כָּל־מִשְׁבָּרֶיךָ וְגִלְיָךְ zaimek nieokreślony כָּל traci akcent (połączenie przez *maqgef* z następnym wyrazem) stąd zamiast *holem* pojawia się *qamec* – w [sylabie zamkniętej nieakcentowanej](#) czytane jako „o”. Oba następujące rzeczowniki r.m. l.mn. *status constructus* + sufiks: zaimek osobowy 2.os. l.poj. r.m.

עָלִי przyimek עַל (tutaj: „nade mną” ale równocześnie „przeciwko mnie”) + sufiks: zaimek osobowy 1.os. l.poj.

עָבְרָךְ *qal perfectum* 3.os. l.mn. r.m. od עָבַר.

Księga Jonasza 2,5

Nowe słowa

1/48	גרש		ni być wypędzonym/przeganym; wezbrać (o wodzie)
1/152	נָגַד	<i>neged</i>	→ נָגַד; <i>przyimek</i> wobec; przed; (na-) przeciw; prosto przed siebie; z מִן sprzed; z daleka; od; przed; <i>r.m.</i> coś odpowiedniego/równego/pasującego
1/896	עֵין	<i>'ajin</i>	<i>r.ż.</i> oko; spojrzenie; to, co się widzi; to, co widoczne; wygląd; źródło
1/161	אָךְ	<i>'ah</i>	<i>wykrzyknik</i> ach!; tylko; pewnie; jakkolwiek; ale
1/215	יִסַּף		hi dodać; pomnożyć; wzbogacić; powiększyć; kontynuować; (u-)czynić coś powtórnie/bardziej
1/70	נִבֵּט		hi patrzeć; spojrzeć; widzieć; podnieść wzrok; oglądać (się)
2/80	הֵיכַל	<i>hehal</i>	<i>r.m.</i> pałac; przybytek; świątynia; główne pomieszczenie świątyni
2/470	קֹדֶשׁ	<i>qodeš</i>	→ קֹדֶשׁ; <i>r.m.</i> to, co święte; świątynia; <i>l.mn.</i> także dary ofiarne

Tekst

וְאַנִי אֲמַרְתִּי
 נִגְרַשְׁתִּי מִנֶּגֶד עֵינַי
 אֶךְ אוֹסִיף לְהֵבִיט אֶל-הֵיכַל קֹדֶשׁ:

wa'ani 'amarti:
 nigrašti minneged 'encha,
 'ah, 'osif l'habbit 'el-hehal qodšeha?

Komentarz

וַאֲנִי waw wprowadzające + zaimek osobowy 1.os. 1.poj. Zaakcentowanie zmiany perspektywy, swoisty inicjał rozpoczynający nowy akapit (z gramatycznego punktu widzenia właściwie zbędny).

נִגְרַשְׁתִּי גֵרֶשׁ *nifal perfectum* 1.os. 1.poj. Formę *nifal* tworzy się przez dodanie prefiksu -נִ- oraz *šwa* pod pierwszą i *pataḥ* (w odmianach bywa redukowany) pod drugą spółgłoską rdzenia.

Czasownik ten określał też odesłanie/wypędzenie żony, rozwód (Kpł 21,7).

מִנֶּגֶד złożenie: מִן + נָגַד (z + przed).

עֵינַי w liczbie *dualis*, *status constructus* + zaimek dzierżawczy 2.os. 1.poj. r.m. עֵי- (*dualis* zob. s. 50). עֵינַיִם (*status absolutus*) to „dwoje oczu”. Antropomorfizm typowy nie tylko dla poezji hebrajskiej. W tym przypadku jest to paralela do świątyni w następnym stychu.

אֲלֵךְ w tym kontekście znaczenie niepewne. Wielu słowo to rekonstruuje za greckim tłumaczeniem Teodozjana jako אֵיךְ „jak?”, proponując równocześnie uzupełnienie o partykulę przeczącą אֲלֵ⁴⁸. W takim przypadku ostatni stych tego wersetu byłby pytaniem (retorycznym). Z drugiej strony zmiana tekstu masoreckiego w oparciu o jeden zaledwie wariant (interpretację) nie wydaje się uzasadniona. Najprostszym rozwiązaniem jest przyjęcie, że אֲלֵ oznacza tutaj „ale” wyrażające przeciwstawienie – „[wprawdzie] wygnałeś mnie, ale mimo to będę...”.

Jeśli zachować tekst masorecki (z wykrzyknikiem אֲלֵ „ach!”), byłaby to akklamacja, wyraz nadziei – w tym miejscu raczej mało zrozumiałej.

אֶסֶף *hifil imperfectum* 1.os. 1.poj. od אָסַף.

לְהָבִיט konieczne dopełnienie po אֶסֶף. *Infinitivus constructus* od נָבַט w *hifil*. Początkowe *nun* zostało zasymilowane i zastąpione podwojeniem *bet*. Na koniugację *hifil* wskazuje prefiks -ה־ + ִ (hirq).

הַיֵּכָל קִדְשֶׁךָ „Przybytek Świątości Twojej” lub „Przybytek Twój święty”, czyli Świątynia Jerozolimska (?).

Także ten werset zbudowany jest na zasadzie paralelizmu – tym razem antytetycznego, czyli przeciwstawnego:

wygnany – sprzed Twoich oczu || patrzeć będę znowu (wciąż, nie przestanę patrzeć) – na Twoją świątynię.

Księga Jonasza 2,6

Nowe słowa

1/5	אָפּ		q ogarnąć; objąć
2/583	מַיִם	<i>majim</i>	<i>r.m. dualis</i> woda; wody; ocean; toń (<i>więcej zob. s. 50</i>)
5/1314	עַד	<i>‘ad</i>	1. <i>r.m.</i> bardzo długi czas; (wieczność); nieograniczona przyszłość; <i>przysłówkę</i> zawsze; na zawsze, wiecznie 2. do; aż; aż do; podczas (gdy); gdy; nawet; co do...; tak jak
1/36	תְּהוֹם	<i>t^ehom</i>	<i>r.m./r.ż.</i> pierwotna otchłań; bezmiar wód; głębia; praocean; odmęty; morze
1/29	סוּף	<i>suf</i>	<i>r.m.</i> sitowie; wodorosty
1/33	חָבַשׁ		q (z-, ob-)wiązać; opatrzyć; skrócić; uwięzić; osiodłać
3/613	רֹאשׁ	<i>ro ‘š</i>	<i>r.m.</i> głowa; łeb; dowódca; przełożony; naczelnik (rodu); pierwszy z...; początek; to, co najlepsze/najważniejsze/największe <i>itd.</i> ; stolica; szczyt

Tekst

אָפּפּוֹנִי מַיִם עַד-נֶפֶשׁ
תְּהוֹם יִסְבְּנִי
סוּף חָבוּשׁ לְרֹאשִׁי:

’afafuni majim ‘ad-nefeš,
t^ehom j^esow^eweni,
suf ḥawuš l^ero’ši.

Komentarz

אֶפְפוֹנִי *qal perfectum* 3.os. l.mn. od אָפַף + sufiks: zaimek osobowy 1.os. l.poj. נִי-.

Słowo używane rzadko i wyłącznie w tekstach poetyckich (2Sm 22,5; Ps 18,5; 40,13; 116,3).

עַד-נֶפֶשׁ słowo נֶפֶשׁ oznacza przede wszystkim „tchnienie, (głęboki) oddech” (także szyć, gardło), stąd znaczenia bardziej abstrakcyjne: „życie”, „istota żywa” (człowiek ale też zwierzę), „esencja życia”. נֶפֶשׁ jest istotą człowieka (Rdz 2,7). Mimo wielu podobieństw, נֶפֶשׁ nie powinna być mylona z chrześcijańskim rozumieniem duszy, która jest duchowym (obok cielesnego) i nieśmiertelnym elementem życia ludzkiego. נֶפֶשׁ jest jak najbardziej śmiertelna (np. Lb 23,10).

W tym przypadku złożenie to wydaje się ilustrować stan na krótko przed utonięciem, łapanie ostatniego oddechu (por. Ps 69,2; 105,18).

תְּהוֹם słowo to często stanowi aluzję do kosmogonii kananejskich/mezopotamskich i zapisywane jest dużą literą „Otcłhań”, „Czeluść” (zob. Rdz 1,2).

יִסְבֶּבֶנִי *poel imperfectum* 3.os. l.poj. r.m. od סָבַב + sufiks: zaimek osobowy 1.os. l.poj. (więcej zob. Jon 2,4).

סוּף słowo zaskakujące w kontekście otwartego morza. סוּף oznacza trzcinę/sitowie rosnące w Egipcie (pojawia się też w nazwie akwenu יַם-סוּף tłumaczonego zgodnie z (grecką) tradycją, a niezgodnie z nazwą, jako Morze Czerwone (takie tłumaczenie tej biblijnej nazwy znajdujemy już w Septuagincie). Nazwy יַם סוּף używa się niekiedy także we współczesnym języku hebrajskim, obok הַיָּם הָאָדוֹם *hajam ha'adom*.

חָבוּשׁ חָבַשׁ *qal* imiesłów bierny w l.poj. r.m. Dopełnienie wskazane jest przez לְ-.

רָאִשִּׁי rzeczownik רָאשׁ + sufiks: zaimek osobowy 1.os. l.poj.

Struktura tego wersetu opiera się na paralelizmach synonimicznych⁴⁹:

חָבוּשׁ || יִסְבֶּבֶנִי || אֶפְפוֹנִי
תְּהוֹם || מֵיִם
לְרָאִשִּׁי || עַד-נֶפֶשׁ

Księga Jonasza 2,7

Nowe słowa

1/3	קָצַב	<i>qecew</i>	→ קָצַב; <i>segolata</i> , <i>r.m.</i> cięcie; kres; tu: podstawa (gór)
1/559	הַר	<i>har</i>	<i>r.m.</i> góra; pagórek; górzysta okolica; <i>kolekt.</i> góry
1/41	בְּרִיחַ	<i>b^erijaḥ</i>	<i>r.m.</i> poprzeczna belka; zasuwą; rygiel
1/105	בָּעַד	<i>ba'ad</i>	określenie oddzielenia, zamknięcia, osłonięcia; przyimek za; od; poprzez (coś oddzielającego); w intencji; dla; w zamian <i>akcent (w formie słownikowej) na pierwszej sylabie, mimo że w tekście, ze względu na tzw. kontur intonacyjny zdania, zaakcentowana jest druga sylaba</i>
1/439	עוֹלָם	<i>'olam</i>	<i>r.m.</i> przeszłość; dawne czasy; pradzieje; trwanie; długi czas; przyszłość; wieczność > לְעוֹלָם wiecznie; na zawsze; na wieki
1/894	עָלָה		hi podnieść; wywyższyć; wynieść; wnieść; dać/spowodować wzrost; wprowadzić (na górę); podrzucić; złożyć (ofiary)
1/23	שַׁחַת	<i>šaḥat</i>	→ שִׁית; <i>r.ż.</i> dół; pułapka; grób; świat zmarłych; zniszczenie; zagłada
3/389	חַי	<i>ḥaj</i>	→ חַיָּה; <i>przymiotnik</i> żywy; silny; świeży; surowy; → <i>r.m.</i> życie

Tekst

לְקָצַבִּי הָרִים יִרְדָּתִי
הָאָרֶץ בְּרִיחִיָּה בְּעַדִּי לְעוֹלָם
וַתַּעַל מִשַּׁחַת חַיִּי יְהוָה אֱלֹהֵי:

l^eqicwe harim jarad^eti
ha'arec b^eriheha wa'adi l^e'olam
watta'al miššahat ḥajjaj JHWH 'elohaj.

Komentarz

לְקַצְבֵּי הָרִים w modlitwie Jonasza wyraźnie widać naprzemiennie pojawiające się dwa kierunki – w dół (odejście od Boga) i w górę (powrót do Jego łaski) – to jest jedno z podobieństw do narracji pozostałej części tej księgi.

–**לְ** jako przyimek kierunkowy + **קָצַב** r.m. l.mn. *status constructus*.

Słowo **קָצַב** jest w tym miejscu niejasne. Pochodzi od rdzenia **קצב** stosowanego na oznaczenie cięcia, kształtowania formy. Pochodne od tego rdzenia pojawiają się w Biblii hebrajskiej 5 razy (1Krl 6,25; 7,37; 2Krl 6,6; Pnp 4,2; Jon 2,7). Z wyjątkiem Księgi Jonasza zgodnie z logiką rdzenia. Niektórzy⁵⁰ sugerują zmianę **לְקַצְבֵּי** na **לְקַצְוֵי**, czyli „ku krańcom” (od **קֶצֶו** „koniec, kraniec, kres”, tak jak w wyrażeniu **קַצְוֵי-אֶרֶץ**, por. Ps 48,11; 65,6; Iz 26,15).

Z pomocą tekstowi masoreckiemu przychodzi hebrajski tekst Księgi Syrachy⁵¹, gdzie w wersecie 16,19 znajdujemy bardzo podobne wyrażenie: **יְסוּדֵי תִבְלָה** pojawiające się tam paralelnie do **קַצְבֵּי הָרִים** (czyli: „fundamenty świata”).

הָרִים rzeczownik r.m. l.mn. od **הָר**

יִרְדְּתִי יָרֵד *qal perfectum* w l.os. l.poj. Jest to jeden z kluczowych rdzeni pierwszej części Księgi Jonasza. Jego pojawienie się w tym miejscu może być swoistym podsumowaniem dotychczasowej ucieczki (schodzenia) Jonasza. Nie można też wykluczyć zwykłego przypadku (389 wystąpień w całej Biblii hebrajskiej).

הָאָרֶץ **אָרֶץ** czyli „ziemia” z przedimkiem. W tym miejscu być może synonim *sze-olu* (por. Ps 139,15; Iz 44,23).

אָרֶץ jest pojęciem bardzo pojemnym. Może oznaczać: ziemię, pole, rolę (ziemię uprawną), teren, kraj, ale także ziemię jako całość, cały świat. Biblijny termin **אָרֶץ** **יִשְׂרָאֵל** nabrał w XIX/XX w. nowych, politycznych znaczeń. W okresie Mandatu Brytyjskiego zapisywany był skrótem **א"י**, dla uniknięcia jednoznaczności, ze względu na spory, czy terytorium dawnego Izraela lepiej określać terminem biblijnym, czy geograficznym „Palestyna” (odnoszono go także do większości dzisiejszych terytoriów Jordanii). Termin ten używany jest w izraelskiej historiografii na określenie ziem obecnego państwa Izrael w czasach przed pojawieniem się na nich Hebrajczyków. Wiele przepisów halachicznych odnosi się tylko do Żydów zamieszkujących **אָרֶץ יִשְׂרָאֵל** (zalicza się do niej także część dzisiejszej Syrii, Jordanii czy Libanu). Niektóre szkoły rabinackie uczą, że każdy Żyd powinien zamieszkiwać **אָרֶץ יִשְׂרָאֵל** i skoro Bóg dał mu ją w posiadanie, nie opuszczać jej bez ważnego powodu.

בְּרִיחַ w l.mn. *status constructus* + sufiks: zaimek osobowy 3.os. l.poj. r.ż. (odnosi się do **הָאֶרֶץ** r.ż.). Prawdopodobnie jest to nawiązanie do wyobrażeń *szeolu* jako więzienia z drzwiami zamkniętymi na zasuwę. Por. 2Sm 12,23; Hi 7,9–10; 10,21. Hi 38,8–10 opowiada o bramie/ryglu (**בְּרִיחַ**) postawionej przez JHWH jako granica dla wzburzonego morza.

בַּעַדִּי przyimek **בַּעַד** + sufiks **ִי** zaimek osobowy 1.os. l.poj. Zdanie nie ma orzeczenia czasownikowego, ale użycie tego przyimka (oraz kontekst) sugeruje czynność zamknięcia⁵². Należy pamiętać, że jest to tekst poetycki kierujący się swoimi prawami (*licentia poetica*).

לְעוֹלָם **עוֹלָם** (14 razy w BH w formie **עוֹלָם**) pochodzi od rdzenia **עלם** oznaczającego bycie ukrytym, niewidocznym, tajemnym albo od akadyskiego *ullanu* oznaczającego coś odległego. **עוֹלָם** może odnosić się także do przeszłości (np. Mi 3,4). We współczesnym hebrajskim słowo to znaczy „(cały) świat”. Przeważnie w BH wyrażenie to należy rozumieć jako określenie bardzo długiego czasu, na zawsze (w przekonaniu mówiącego!). Należy pamiętać, że Hebrajczycy nie znali pojęcia wieczności w naszym rozumieniu tego słowa. W zdaniu brakuje orzeczenia czasownikowego. Od tłumacza zależy nie tylko dobór właściwego czasownika polskiego, ale także jego czasu gramatycznego – ani jedno, ani drugie, w tym przypadku wcale nie jest oczywiste.

וַתַּעַל **waw** + **עלה** *hifil imperfectum* 2.os. l.poj. r.m. **Waw** w tym przypadku należy rozumieć jako znacznik odwrócenia sytuacji „ale Ty...” (*waw dysjunktywne*). Słabe *he* zniknęło, a pod *ajin* zamiast typowego dla *hifil hireq* pojawiło się *pataḥ*. Rdzeń ten w *hifil* bez **waw** = **תַּעֲלֶה**, w *qal imperfectum* 2.os. l.poj. r.m. = **תַּעֲלֶה**.

עלה (w *hifil* „podnieść, wywyższyć”) jest w tej części księgi odpowiednikiem (antytetycznym, czyli przeciwnym) do słowa-klucza z poprzedniej części Księgi Jonasza **ירד** („schodzić, zstępować, opadać”).

מִשְׁחַת przyimek **מִן** + **שַׁחַת** – wyrażenie paralelne do **שָׂאוֹל**, **מִצּוֹלָה**, **תְּהוֹם**, **קֶצֶב**.

חַיִּים r.m. l.mn. *status constructus* + sufiks: zaimek osobowy 1.os. l.poj. „życie” w liczbie mnogiej emfaticznej, tzn. podkreślającej intensywność, pełnię, doskonałość albo wagę czy znaczenie. W przypadku **חַיִּים** to nie zwykłe istnienie, ale coś zdecydowanie wspanialszego, ważniejszego, bezcennego: życie intensywne, piękne, pełne.

Tego typu liczba mnoga użyta jest także w słynnym życzeniu לְחַיִּים, czyli „szczęśliwego życia!”, wypowiedzanym najczęściej przy toastach („na zdrowie!”). Od tego życzenia (toastu) wzięła się nazwa uroczystości towarzyszącej żydowskim zaręczynom.

חי zapisane numerycznie oznacza 18 (8 + 10), dlatego ta właśnie liczba uważana jest przez Żydów za szczęśliwą, a powiązane z nią daty czy rocznice są pretekstem do ofiarowywania prezentów albo dobroczynności. חיים jest także popularnym imieniem hebrajskim zapisywanym najczęściej jako Chaim, Haim lub Hayim.

יְהוָה אֱלֹהֵי JHWH *wołacz* + אֱלֹהִים + zaimek 1.os. l.poj.

Osią podziału tego wersetu jest kontrast pomiędzy działaniem człowieka (יֵרֵד) prowadzącym w otchłań bez wyjścia, a działaniem Boga (עֲלֶה *hifil*), który nie tylko ratuje istnienie, ale obdarza szczęśliwym (obfitym) życiem.

Księga Jonasza 2,8

Nowe słowa

1/14	עֲטַף		hitp słabnąć; ustawać; wypalić się
1/225	זָכַר		q wspominać; przypominać sobie; pamiętać; rozmyślać; myśleć
1/77	תְּפִלָּה	<i>t^efilla^h</i>	<i>r.ż.</i> błaganie; modlitwa (→ פָּלַל)

Tekst

בְּהִתְעַטֵּף עָלַי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה זָכַרְתִּי
וַתָּבוֹא אֵלַי תְּפִלָּתִי אֶל־הֵיכַל קֹדֶשְׁךָ:

b^ehit‘attēf ‘alaj nafši ‘et-JHWH zaharti,
wattawo’ ‘eleha t^efillati ‘el-hehal qodšeha.

Komentarz

בְּהִתְעַטֵּף – tutaj rozumiane jako „w czasie..., gdy...” (*bet temporalne*) + *hit-pael infinitivus constructus* (zob. s. 42).

עָלִי przyimek עַל w tego typu przypadkach ma charakter zwrotny, czyli czynność wyrażona czasownikiem odnosi się do osoby wskazanej przez ten przyimek – w tym przypadku jest to 1.os. l.poj. יְ. Por. Ps 143,4.

נִפְשִׁי rzeczownik נֶפֶשׁ (zob. s. 80) + zaimek osobowy 1.os. l.poj.

זָכַרְתִּי rdzeń זָכַר oznacza w Biblii nie tylko wspomnianie, pamiętanie, ale także wynikające z tego uświadomienie sobie, postanowienie, a nawet rozpoczęcie działania (Ps 119,55; Hi 21,6).

וַתְּבֹא waw narracyjne + בֹּא *qal imperfectum* 3.os. l.poj. r.ż. (odnosi się do תִּפְלָה).

אֶלִּי przyimek אֶל + sufiks: zaimek osobowy 2.os. l.poj. r.m. יְ-

אֶל־הֵיכַל קִדְּשָׁךְ zob. Jon 2,5 (s. 78) oraz np.: Ps 5,8 i 138,2.

Księga Jonasza 2,9

Nowe słowa

1/469	שָׁמַר		pi czcić; chronić; <i>imiesłów, tu: czciciel (czczący) (w l.mn.)</i>
1/73	הֶבֶל	<i>hewel</i>	<i>segolata, r.m.</i> tchnienie wiatru; coś ulotnego; dym; oddech; marność; nicość (<i>także o bożkach i ich kulcie</i>)
1/54	שָׁוְא	<i>šawe'</i>	<i>r.m.</i> nicość; marność; coś znikomego/daremnego/zawodnego; fałsz
2/252	חֶסֶד	<i>hesed</i>	→ 1. חֶסֶד; <i>segolata, r.m.</i> miłość; miłosierdzie; łaskawość; dobroć; solidarność; wdzięk
1/216	עָזַב		q (po-)zostawić; porzucić; wypuścić; uwolnić się; nie usłuchać (rady)

Tekst

מְשַׁמְרִים הַבְּלִי-שׁוֹא חֲסֵדָם יַעֲזֹבוּ:

m^ēšamm^ērim hawle-šaw’ ḥasdam ja’azowu.

Komentarz

Związek tego wersetu z resztą tekstu modlitwy wydaje się dość luźny. Być może jest to *glossa* (dodatek do pierwotnego tekstu), być może wstęp do wersetu 10 (stworzenie odpowiedniego kontrastu).

מְשַׁמְרִים jest to forma imiesłowu aktywnego w l.mn. r.m. w koniugacji *piel* (tutaj prawdopodobnie intensywnej) od שמר, który to rdzeń wyraża ideę ochrony, doglądania, pilnowania, strzeżenia, wykonywania czegoś pieczołowicie, staranie. W formie *qal* rdzeń ten występuje bardzo często (aż 425 razy), ale w *piel* wyłącznie w tym jednym miejscu (stąd też brak pewności co do znaczenia). O formie gramatycznej imiesłowu czynnego *piel* świadczy prefiks -מְ, *pataḥ* pod pierwszą spółgłoską rdzenia i podwojenie (*dageš forte*) drugiej spółgłoski. Redaktorzy BHS proponują zmianę na מְשַׁמְרִי – czyli l.mn. w *status constructus* (a nie *absolutus*) lub הַשְּׁמֵרִים – czyli przedimek הַ + *qal* imiesłów r.m. l.mn. Takie zmiany likwidują niejasności związane z tym wyrażeniem (choć nie mają potwierdzenia w innych rękopisach). Pierwsza łączy rzeczownik w l.mn. z następującą po nim przydawką, druga zmienia niejasną, występującą tylko w tym miejscu formę *piel*.

הַבְּלִי-שׁוֹא złożenie dwu rzeczowników (synonimicznych). Pierwszy z nich (הַבְּלִי) jest w l.mn. *status constructus*, drugi (שׁוֹא) w l.poj. *status absolutus*.

הַבְּלִי jest określeniem czegoś ulotnego, niestałego, przemijającego, złudnego, bezsensownego, fałszywego, czegoś, na czym nie można polegać – dokładnie odwrotnie do אֱמֶת – tłumaczonego najczęściej jako „prawda”. Nie zawsze jest to jednak termin o konotacji negatywnej. Słowo to odgrywa kluczową rolę w księdze Koheleta. Słynne motto tej księgi, tłumaczone najczęściej jako „marność nad marnościami, wszystko marność” brzmi: הַבֵּל הַבָּלִים הַכֹּל הַבֵּל. Nie jest to jednak konstatacja, że wszystko jest beznadziejne, chodzi raczej o to, że wszystko jest ulotne, złudne, mija. W języku hebrajskim הַבֵּל to także

imię Abel, które nosił syn Adama. Być może ze względu na swoje kruche i krótkie życie, być może ze względu na dym jego ofiar, który wznosił się do Boga. W Ps 62,10 הַבָּלְנָם nazwani są [wszyscy] בְּנֵי־אָדָם synowie Adama (a więc wszyscy ludzie) – często fałszywi i zawodni, zawsze przemijający.

W analizowanym wersecie הַבָּל może być też aluzją do dymu kadzielnego składanego w ofiarach dla bożków pogańskich.

Przy okazji l.mn. הַבָּלִים³⁵ (a także omawianego powyżej חַיִּים) warto wspomnieć, że w języku hebrajskim istnieje zjawisko *liczby mnogiej intensyfikującej, emfaticznej* (*pluralis excellentiae*). W takich przypadkach gramatyczna forma liczby mnogiej nie wyraża liczby, ale odnosi się do wielkości, intensywności czy znaczenia idei wyrażanej przez dane słowo. Często z takim rzeczownikiem łączą się przymiotniki czy czasowniki w liczbie pojedynczej (np. Iz 19,4: אֲדֹנִים קָשָׁה „władcy okrutny” – w znaczeniu „bardzo potężny i okrutny władca”). Nie ma oczywiście pewności, czy liczbę mnogą הַבָּלִים tak właśnie należy interpretować, a tym bardziej tłumaczyć. W języku polskim istnieje wyrażenie „opary absurdu”, gdzie pierwszy *pluralis* jest całkiem naturalny. Konstrukcję הַבָּלִי־שׁוֹא należy w każdym razie rozumieć jako poetycką emfazę. Złożenie to pojawia się także w Ps 31,7.

רַחֵם – rzeczownik רָחַם w l.poj. r.m. *status constructus* + sufiks: zaimek osobowy 3.os. l.mn. r.m. Zagadką pozostaje jak (w połączeniu z zaimkiem osobowym) interpretować rzeczownik רָחַם – czy jest on określeniem samego Boga Miłosiernego (skrajne przeciwieństwo wobec czczonej marności), czy raczej zobowiązań będących odpowiedzią na Jego miłość, dobroć, łaskawość – wtedy byłoby to równocześnie wprowadzenie do następnego wersetu. Inne interpretacje także nie są wykluczone.

Termin רָחַם jest jednym z kluczowych w teologii Biblii hebrajskiej. Wyraża się nim **miłość** Boga do człowieka – Jego dobroć, opiekę, życzliwość, łaskawość. Ogólniej rzecz ujmując רָחַם jest dobrocią/miłością płynącą od kogoś potężniejszego, ważniejszego, silniejszego do kogoś mu podporządkowanego, poddanego, zależnego. Bardzo często termin ten tłumaczony jest przez „łaskawość” lub „miłosierdzie” (na j. grecki tłumaczony jest przez *eleos* lub *agape*, na łacinę przez *miser cordia* lub *caritas*). Właśnie od greckiego *eleos* pochodzi forma czasownikowa w wyrażeniu *Kyrie eleison!*, czyli *Panie, zmiłuj się/okaż miłość!* Jest to jedna z najczęściej stosowanych w liturgii chrześcijańskiej aklamacji (zob. Mt 15,22; 17,15; 20,30n i wiele innych).

Księga Jonasza 2,10

Nowe słowa

1/32	תודה	<i>toda^h</i>	r.ż. dziękczynna ofiara/pieśń; dziękczynienie; podziękowanie
1/116	שלם		pi dokończyć; wypełnić (<i>ślub, przysięgę</i>); zwrócić (<i>to, co pożyczone</i>); odbudować; wynagrodzić; dać w zamian; przywrócić sprawiedliwość <i>lub</i> stan właściwy, prawidłowy
1/78	ישועה	<i>j^ešu‘a^h</i>	→ ישע; r.ż. pomoc; obrona; ratunek; zbawienie. <i>Zob. też s. 73, 89</i>
	ס		<i>setuma</i> – długa pauza – znacznik końca fragmentu tekstu (więcej poniżej)

Tekst

וְאֲנִי בְקוֹל תּוֹדָה אֶזְבְּחָהּ-לָךְ
אֲשֶׁר נָדַרְתִּי אֲשַׁלְּמָהּ
יְשׁוּעָתָה לַיהוָה: ס

wa’ani b^eqol toda^h ’ezb^eħa^h-lah,
’ašer nadarti ’ašallema^h,
j^ešu‘ata^h l-JHWH.

Komentarz

Nagły zwrot w nastroju modlitwy, z niepewności i błagania przechodzi w pewność i ślubowanie. Szczególnie widoczne jest to w zapowiedzi złożenia ofiary (por. Jon 2,5).

וְאֲנִי zob. Jon 2,5. *Waw* w tym miejscu tworzy silny kontrast do tego, co czynią czciciele bożków – Jon 2,9.

בְּקוֹלִי złożeniu קוֹל i בְּ- odpowiada w tym kontekście (moim zdaniem) staropolskie „w głos”. Tłumaczenie, że chodzi tu o ofiarę złożoną werbalnie („głosem”), nie wydaje się przekonujące (w tego typu przypadkach, kiedy בְּ- wskazuje na sposób lub narzędzie, przy pomocy którego coś jest wykonywane, nazywane jest *bet instrumenti* lub *instrumentalis*).

תודה we współczesnym języku hebrajskim oznacza po prostu: **dziękuję**.

אֶשְׁלֶמָּה i אֶזְבְּחָה są w formie *cohortativus* („niechaj złożę”, „niechaj wypełnię”, „z pewnością wypełnię!” – wyrażenie determinacji), co nadaje im szczególnie uroczystą formę, właściwą ślubowaniu – kontrast do postawy czcicieli z poprzedniego wersetu.

אֶזְבְּחָה זבח *qal imperfectum* 1.os. 1.poj. (*cohortativus*).

אֶזְבְּחָה-לִּי złożenie kończy się zaimkiem osobowym 2.os. 1.poj. r.m. w formie właściwej **dla pozycji pauzalnej** (zob. s. 54) identycznej jak dla zaimka osobowego 2.os. 1.poj. r.ż.

נִדְרָתִי *qal perfectum* 1.os. 1.poj. נִדַּר *Perfectum* w ciągu opowiadania stanowi wtrącenie/wyjaśnienie tła wydarzenia, odnosi się do tego, co już się wydarzyło.

אֶשְׁלֶמָּה שלם *piel imperfectum* 1.os. 1.poj. *cohortativus*. Specyficzne znaczenie tego rdzenia w koniugacji *piel* (zob. tabela ze słówkami).

Rdzeń שלם wyraża ideę bycia pełnym, doskonałym, skończonym, idealnym itp. Od niego wywodzi się hebrajskie pozdrowienie i życzenie szczęścia שלום „szalom!” (podobnie brzmi pozdrowienie arabskie „salam!”). Słowo to tłumaczone jest najczęściej przez „pokój”, jego znaczenie jest jednak o wiele szersze niż tylko brak wojny. Oznacza ono stan pełni (harmonii), doskonałość, ideał – czyli w domyśle pomyślność, bogactwo, zdrowie, bezpieczeństwo itp.

יְשׁוּעָה częstsza forma tego rzeczownika to יְשׁוּעָה (r.ż.). W tekstach poetyckich niektóre rzeczowniki rodzaju żeńskiego przybierają końcówkę תָּהָּ⁵ (zob. Ps 3,3; 80,3 i in.). ה- na końcu wyrazu nazywamy *he paragogicznym*, czyli „dodanym”.

יְשׁוּעָה w Biblii hebrajskiej oznacza przede wszystkim „ratunek/pomoc/odsięć”. Dopiero z czasem rzeczownik ten nabiera znaczenia soteriologicznego (zbawczego). Od tego samego rdzenia pochodzi imię יהוֹשׁוּעַ *j^hhošua’* czyli **hebrajska forma imienia Jezus**.

לִיהוָה umieszczenie przez masoretów *pataḥ* pod *lamed* sugeruje odczytanie tej formy *tetragramu* jako לֹאדָנִי czyli *la’donaj*.

- לָ *lamed* jako przedrostek (*prefiks*) wskazuje kierunek, cel, przynależność: do..., w stronę..., dla..., (*należący*) do... itp.
- ס jest to skrót od wyrazu סְתוּמָה *s^etuma^h* (czyli „zamknięta [*paraša^h* – czyli sekcja, część]”). Oznacza dłuższą pauzę w czasie czytania tekstu. Przeważnie jest to równocześnie oznaczenie końca pewnego logicznie zamkniętego fragmentu tekstu, niewielkiej zmiany tematu. Według tradycji żydowskiej jest to chwila dana słuchaczom na zastanowienie się nad tym, co właśnie zostało przeczytane (zob. także *p^etuha^h* po następnym wersecie).

Księga Jonasza 2,11

Nowe słowa

1/9	קיא	hi zwymiotować; wypluć
	פ	<i>p^etuha^h</i> – bardzo długa pauza – znacznik końca perykopy

Tekst

וַיֹּאמֶר יְהוָה לְדָג וַיִּקָּא אֶת־יֹנָה אֶל־הַיַּבְשָׁה: פ

wajjo'mer JHWH laddag, wajjaqe' 'et-jona^h 'el-hajjabbaša^h.

Komentarz

וַיֹּאמֶר zwrot ten rozumiany jako wydanie polecenia/rozkazu pojawia się w Księdze Jonasza parokrotnie. Bóg rozkazuje wiatrowi i burzy, rybie, roślinie, robakowi i wreszcie wiatrowi z pustyni. W tym miejscu nie jest sprecyzowane, co Bóg powiedział rybie – ale należy się domyślać, że rozkazał jej to, co wykonała.

- לִדְגַּל - לְ + przedimek -ה־ + גִּדְּ. Ponieważ -ה־ zanika, z przedimka pozostało jedynie *pataḥ* pod *lamed* oraz *dageš forte* (podwajające) w *dalet*.
- וַיִּקְאֵה waw narracyjne + *hifil imperfectum* 3.os. l.poj. r.m. od קִיא. Termin ten ma bardzo negatywne konotacje w języku hebrajskim i bliski jest polskiemu „wyrzygać” (por. Iz 19,14; 28,8). Silny, a równocześnie nieco komiczny kontrast do podniosłego nastroju modlitwy.
- אֶל־הַיִּבְשָׁה ten sam zwrot zob. Jon 1,13 (gdzie marynarze bezskutecznie próbują zawrócić „ku lądowi”) oraz Jon 1,9 (gdzie Bóg jest stwórcą אֱתֵּיהֶם וְאֵת־הַיִּבְשָׁה).
- פֿ skrót od פְּתוּחָה *p^etuḥa^h* („otwarta [*paraša^h* – sekcja, część]”) – znak pauzy, tyle że jeszcze dłuższej niż po ם (zob. komentarz do poprzedniego wersetu). Jest to także oznaczenie całkowitej zmiany tematu, a w praktyce znacznik końca perykopy (fragmentu przeznaczonego do czytania w czasie nabożeństwa).

Rozdział III

Księga Jonasza 3,1

Nowe słowa

1/157	שְׁנִי	<i>šeni</i>	liczebnik drugi; שְׁנִי r.ż. lub (tak jak tutaj) przysłówek po raz drugi, powtórnie
-------	--------	-------------	---

Tekst

וַיְהִי דְבַר-יְהוָה אֶל-יוֹנָה שְׁנִי לֵאמֹר:

waj^{chi} d^ewar-JHWH 'el-jona^h šeni^t le'mor.

Komentarz

Jest to niemal dosłowne powtórzenie pierwszego wersetu księgi. Różnice są tylko dwie: brakuje imienia ojca Jonasza, a w to miejsce dodane jest „powtórnie”. W ten sposób autor zaznaczył, że opowieść zaczyna się jakby jeszcze raz, od początku. Wydaje się, że umyślnie po raz wtóry stosuje tak uroczystą formę wprowadzenia do opowieści o powołaniu (zob. Jon 1,1), żeby w czytelniku, który nie został przekonany pierwszą częścią księgi, jeszcze raz wzbudzić nadzieję, że właśnie teraz prorok okaże się godny swojej misji i cała historia zakończy się zgodnie z oczekiwaniami: wywyższeniem proroka i zniszczeniem Niniwy.

וַיְהִי ¹użycie w tym miejscu *waw narracyjnego* (i całej konstrukcji z czasownikiem) jest jak najbardziej uzasadnione (por. Jon 1,1). Jest to zaznaczenie kontynuacji opowiadania (podkreślonej jeszcze przysłówkiem **שֵׁנִית** – znowu, powtórnie).

Księga Jonasza 3,2

Nowe słowa

1/1	קְרִיאָה	<i>q^eri'a^h</i>	→ 1. קרא; r.ż. przesłanie; napomnienie – to, co zostało lub ma być wykrzyczane, obwieszczone
2/1144	דבר		q mówić; powiedzieć; przekazać; objawić

Tekst

קוֹם לְדָ אֶל־נִינְוָה הָעִיר הַגְּדוֹלָה
וּקְרָא אֵלֶיהָ אֶת־הַקְּרִיאָה
אֲשֶׁר אֲנִי דֹבֵר אֵלֶיהָ:

qum, leh 'el-ninwe^h ha'ir hagg^edola^h,
uq^era' 'eleha 'et-haqq^eri'a^h
'ašer 'anohi dower 'eleha.

Komentarz

Werszet paralelny do Jon 1,2 – mowa JHWH do proroka. Stych pierwszy i początek drugiego są identyczne. W Jon 1,2 podany jest powód posłania, tutaj Bóg tylko przypomina Jonaszowi o misji, którą mu zlecił.

וּקְרָא *waw łączące* + קרא *qal* tryb rozkazujący w 2.os. l.poj. r.m.

Uwagę przykuwa wyjątkowa punktacja litery *waw* ו (spójnika). *Waw łączące* może być punktowane albo przez *šureq magnum* (וְקָרָא – *uq^era'*) albo przez *hireq* (וְקָרָא – *wi^eqra'*). Jednocześnie, czyli ו, występują tylko tutaj i jest to prawdopodobnie błąd w przyjętym za wzorzec Kodeksie Leningradzkim. Większość manuskryptów ma w tym miejscu וְקָרָא.

וְקָרָא אֵלָיו w wersecie Jon 1,2 użyty jest zwrot ... קָרָא עַל (krzycz „na kogoś/ przeciwko komuś” – z góry). Wymowa przyimka אֵל (tak jak w tym wersecie, w tym przypadku z sufiksem l.poj. r.ż. אֵלָיו odnoszącym się do miasta Niniwy) jest zdecydowanie łagodniejsza (krzycz, wołaj „do...”)⁵⁵.

אֶת־הַקְרִיאָה partykuła biernika (*nota accusativi*, zob. s. 38) + przedimek ה־ + קְרִיאָה – w Biblii *hapax legomenon* (słowo/wyrażenie pojawiające się tylko raz). Termin קְרִיאָה spotykany jest natomiast stosunkowo często w literaturze rabinicznej⁵⁶.

Literatura rabiniczna to zbiór dzieł uczonych i mędrców żydowskich zwanych rabinami: komentarze do Biblii, Talmudu, nowele talmudyczne, Tosefta, zbiory sentencji, kodeksy halachiczne i komentarze do nich, minhagim (czyli księgi obyczajów poświęcone różnym wariantom obyczajów i rytów), monografie halachiczne, reguły postępowania oraz zasady etyczne i inne. Proces tworzenia się tego rodzaju literatury rozpoczął się w II w. po Chr. i trwał zasadniczo do późnego średniowiecza.

דִּבֵּר דָּבָר *qal* imiesłów czynny w l.poj. r.m. דָּבָר rzadko występuje w *qal* (przeważnie w *piel*), jeśli już, to jako imiesłów (jest tylko jeden wyjątek: Ps 51,6 – gdzie pojawia się jako bezokolicznik).

אֵלָיו złożenie: אֵל + sufiks: zaimek osobowy 2.os. l.poj. r.m.

Księga Jonasza 3,3

Nowe słowa

2/5	מַהֲלָךְ	<i>maha^lah</i>	→ הלך; <i>r.m.</i> droga; podróż; wędrowanie
-----	----------	---------------------------	--

Tekst

וַיִּקַּם יוֹנָה וַיֵּלֶךְ אֶל־נִינְוָה כְּדָבַר יְהוָה
וַנִּינְוָה הִיְתָה עִיר־גְּדוֹלָה לֵאלֹהִים
מַהֲלָךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים:

wajjaqom jona^h, wajjeleh 'el-ninwe^h, kidwar JHWH,
w^eninwe^h haj^eta^h 'ir-g^edola^h le'lohim,
mahalah š^elošet jamim.

Komentarz

Pierwsze wiersze rozdziału trzeciego są bliźniaczo podobne do początku księgi. W wersecie 3. rozwój sytuacji wydaje się wreszcie zwiastować przewidywane i po-myślne, z punktu widzenia czytelnika, zakończenie: tak jak się spodziewał – Jonasz, po zrozumieniu swojego błędu, bohatersko wypełni misję zleconą mu przez Boga, a grzesznej (choć potężnej) Niniwie wymierzona zostanie zasłużona kara. I faktycz- nie, teraz wszystko wskazuje na to, że Jonasz postąpi inaczej niż za pierwszym ra- zem (Jon 1,3).

וַיִּקַּם waw narracyjne + קום *qal imperfectum* 3.os. l.poj. r.m.

וַיֵּלֶךְ waw narracyjne + הלך *qal imperfectum* 3.os. l.poj. r.m. Pierwsze *he* często zanika w tego typu rdzeniach (podobnie jak pierwsze *waw*).

נִינְוָה Niniwa zapisana z *segol* pod *waw*. Jest to jedyny taki przypadek w BH (zgod- nie z zapisem Kodeksu Leningradzkiego, który jest podstawą wydania BHS).

W pozostałych 16 przypadkach wystąpienia nazwy stolicy Asyrii zapisuje się z *sere* w ostatniej sylabie. Wiele manuskryptów także w tym miejscu zachowuje *sere*: נִינְוָה. Prawdopodobnie kopista zrobił zwykły błąd ortograficzny.

נִינְוָהּ przyimek כִּי (tak jak...) + נִינְוָה rzeczownik w *status constructus* + נִינְוָה (zob. ta sama para słów Jon 1,1).

וְנִינְוָה waw rozdzielające (*dysjunktywne*) + nazwa miasta – Niniwa.

הָיָה עִיר qal perfectum 3.os. l.poj. r.ż. (odnosi się do עִיר r.ż.).

עִיר־גְּדוֹלָה לְאֱלֹהִים określenie trudne do przetłumaczenia i do zinterpretowania zarazem. Równie dobrze לְאֱלֹהִים („Boga” lub „dla Boga”) może podkreślać wielkość miasta (*superlativus theologicus*, np.: Rdz 23,6; 1Sm 14,15)⁵⁷ lub że było to miasto „bóstw” lub „czczące bóstwa (oczywiście pogańskie)”, czyli ocena negatywna lub wreszcie, że miasto było wielkie [dla] Boga (JHWH). Ta ostatnia propozycja wydaje się najgorzej pasować do dotychczasowej narracji księgi oraz uprzedza późniejszy ciąg wypadków (czyli dekonstruuje napięcie)⁵⁸.

מֵהָלֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים „trzy dni drogi”. Wielkość Niniwy była legendarna. Diodor Siculus z I w. przed Chr. opisuje ją jako miasto o obwodzie 480 stadiów (czyli 80–90 km – w sam raz na trzy dni drogi), z 1500 wieżami na 100 stóp wysokimi (29–33 m!), a murami tak grubymi, że trzy rydwany mogłyby jechać po nich obok siebie. Archeologia dostarcza mniej imponujących danych i szacuje długość murów miejskich Niniwy na ok. 12 km. Tak czy inaczej było to jedno z najpotężniejszych miast Bliskiego Wschodu w tamtym okresie. Komentatorzy widzący w Księdze Jonasza relację z autentycznych wydarzeń, na różne sposoby starali się wytłumaczyć owe „trzy dni drogi”. Wydaje się, że jest to zwrot podobny do „trzech dni i trzech nocy” w brzuchu ryby. Liczba trzy nadawała wypowiedzi szczególnie podniosły charakter i potęgowała wrażenie. Autor księgi mógł nie mieć żadnego pojęcia o rzeczywistych rozmiarach Niniwy (szczególnie, jeśli księga faktycznie powstała sto, a może i więcej lat po jej zburzeniu), być może odnosił się do potocznej opinii, albo chciał wywołać u czytelnika odpowiednie wrażenie.

Teoretycznie możliwe jest także inne wyjaśnienie, że owe „trzy dni drogi” nie odnoszą się do wielkości Niniwy, ale do odległości od niej – czyli Jonasz miał do Niniwy trzy dni drogi – czas na przemyślenie powierzonego mu posłannictwa. To atrakcyjne wyjaśnienie nie pasuje jednak do następnego wiersza

(gdzie Jonasz przemierza pierwszy dzień, głosząc wyrok na Niniwę już w samym mieście).

שְׁלִשֶׁת יָמִים podobnie jak w Jon 2,1 pojawia się liczebnik r.m. w (wyjątkowej dla wszystkich liczebników) formie żeńskiej na określenie rzeczownika r.m. (שְׁלִשָּׁה – trzy) tutaj w *status constructus*.

Księga Jonasza 3,4

Nowe słowa

1/144	חלל		bezczęścić; złamać (słowo); hi najczęściej: zacząć
1/976	אֶחָד	' <i>ehad</i>	liczebnik jeden; jedyny; pojedynczy; pierwszy – z rzeczownikami rodzaju męskiego
1/491	עוד	' <i>od</i>	→ עוד; r.m. powtarzanie; trwanie > jeszcze; już; dalej; jak długo; znowu
1/456	אַרְבַּע	' <i>arba</i>	liczebnik cztery; אַרְבָּעִים liczebnik l.mn. czterdzieści
1/94	הפך		ni obrócić się; zmienić się; być przewróconym (<i>tu</i> : zburzonym); być zmienionym

Tekst

וַיַּחֲלֵ יוֹנָה לְבֹא בְעִיר מַהֲלַךְ יוֹם אֶחָד
וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר
עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם וְנִינְוָה נִהְפָּכֶת:

wajjahel jona^h lawo' wa'ir mahalah jom 'ehad,
wajjiqra' wajjo'mar:
'od 'arba'im jom, w'ninwe^h nehpahet.

Komentarz

וַיִּחַל waw narracyjne + חָלַל *hifil imperfectum* 3.os. l.poj. r.m. Rdzeń חָלַל w *nifal*, *piel* czy *pual* mówi o zbezczeszczeniu, profanacji. W formie *hifil* takie znaczenie przyjmuje tylko dwa razy (Lb 30,3 i Ez 39,7 na 56 wystąpień) w pozostających przypadkach oznacza rozpoczęcie czegoś (w przypadku czynności, jak w tym wersecie + -וְ + *infinitivus constructus* = לָבֹא od בֹּא w *qal*).

וַיִּחַל jest formą *hifil* właściwą dla czasowników z rdzeniami, w których druga i trzecia litera są takie same (rdzenie takie zwane są podwójnymi lub: ע"ע) w naszym przypadku: חָלַל. Podobnie np. סָבַב („obracać”, „kręcić”) w *hifil* z waw narracyjnym: וַיִּסָּב.

בְּעִיר -בֶּ (bet locale) + przedimek -הֶ + rzeczownik עִיר w l.poj. r.ż. Przedimek nie jest widoczny w tym złożeniu. O jego obecności świadczy *qamec* pod bet. To samo złożenie pojawia się w Jon 4,5 ale już z *dageš* w bet (בְּעִיר). W tym przypadku brakuje *dageš* ze względu na to, że בְּעִיר powinno być czytane razem (akcent łączący) z poprzednim wyrazem (לָבֹא), który kończy się samogłoską.

W języku hebrajskim rozróżniamy zasadniczo dwa rodzaje *dageš*: *lene* i *forte* (czyli słabe i mocne – oba wyglądają identycznie – kropka w środku litery). Najogólniej rzecz ujmując, *dageš forte* może występować we wszystkich spółgłoskach z wyjątkiem tzw. *guturalnych* (czyli: ע, ח, ה, א, oraz najczęściej ר).

dageš lene występuje tylko w literach ב ג ד פ כ ת (dla łatwiejszego zapamiętania ułożonych w ciąg BeGaDKeFaT), kiedy pojawiają się na początku wyrazu albo na początku sylaby, która nie jest poprzedzona przez samogłoskę. Dawniej zmieniał to ich wymowę, obecnie zmiana ta odnosi się jedynie do trzech spośród nich: ב = w, ג = b / כ = ch, פ = k / פ = f, פ = p.

Dageš forte oznacza podwojenie spółgłoski. Podwojenie takie występuje najczęściej w dwu przypadkach: kiedy spółgłoska asymiluje (wchłania) inną spółgłoskę (np. przyimek מִן, który w połączeniu z innymi wyrazami często traci ך) albo kiedy wymaga tego forma gramatyczna (np. czasowniki w koniugacji *piel*).

Najprostsza reguła pozwalająca odróżnić *dageš forte* od *lene* w spółgłoskach BeGaDKeFaT (we wszystkich innych nie ma wątpliwości, zawsze jest *forte*) brzmi: *dageš* jest *lene* (słaby), kiedy nie poprzedza go samogłoska, a *forte* (podwajający), kiedy bezpośrednio poprzedza go samogłoska. Przykład: רַבָּה *rabba* (podwojenie) בֵּית *bejt* (brak podwojenia).

Uwaga: לָבוֹא בְעִיר *lawo' wa'ir*. ב w בְּעִיר ma *dageš lene*, jeśli występuje samodzielnie, a nie ma *dageš*, kiedy występuje w parze z לָבוֹא, czyli poprzedza je samogłoska *o* (w tym przypadku: *holem magnum*).

מִהֶלֶךְ zob. Jon 3,3.

יּוֹם אֶחָד rzeczownik i liczebnik zgodne co do liczby i formy gramatycznej (rodzaju). Jedna (z rzeczownikami r.ż.) = אֶחָד.

וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר oba czasowniki w formie *qal imperfectum* 3.os. l.poj. r.m. + *waw narracyjne* (zob. Sdz 9,7; Dn 8,16). Połączenie dwu tak zbliżonych do siebie czasowników jest typowe dla stylistyki języka hebrajskiego (to zjawisko pojawia się także jako hebraizm w NT, np.: Mt 4,4; 11,4; 17,17; Łk 4,12; 7,22; 9,41; J 3,3; 4,13; 12,30). Fraza wyraża wytrwałe nawoływanie, dobitną perswazję – dokładnie taką, jakiej należałoby się spodziewać po zaangażowanym proroku.

אַרְבָּעִים יוֹם po liczebniku (większym niż 1, w tym przypadku 40) rzeczownik powinien być w liczbie mnogiej, jednak nierzadko, tak jak i w tym przypadku, rzeczownik pozostaje w liczbie pojedynczej. (*kolektywnej*)⁵⁹.

W Biblii hebrajskiej 40 dni oznacza czas wypełnienia się, pewien zamknięty okres (np. czas próby, nawrócenia się, przemiany, oczyszczenia; długość życia człowieka, pokolenia itp.; por.: Rdz 7,4; Wj 16,35; 24,8.18; 34,28; Lb 13,25; Sdz 13,1; Pwt 9,9.11; 1Sm 17,16; 1Krl 19,8; Ez 4,6 i in.). Ciekawostką jest, że Septuaginta (tłumaczenie greckie) ma w tym miejscu „trzy dni”.

W samej Księdze Jonasza nie ma mowy o zniszczeniu Niniwy, ale też nie ma wyraźnej decyzji o jej zachowaniu. Symboliczny okres 40 dni mógł się wypełnić znacznie później.

Liczba 40 oznaczona jest w alfabecie hebrajskim przez literę מ – *mem*, która symbolizuje wodę. Niektórzy dostrzegają w tym aluzję do sposobu zdobycia Niniwy w 612 r. przez wojska medyjsko-babilońskie. Miały one dostać się do miasta przez wyłom spowodowany uderzeniem spiętrzonych zaporą wód Tygrysu (por. Nah 2,7).

וַיִּנְיָהּ [הפך] נִפְלָה וְנִהְפְּכָה וַיִּנְיָהּ *nifal* imiesłów r.ż. (w odniesieniu do Niniwy). Rdzeń הפך w swoim podstawowym znaczeniu wyraża ideę przemiany, zamiany, odwrócenia się (często w *nifal*), ale także zburzenia (w wyniku sądu), w *qal* użyte jest m.in. na określenie zniszczenia Sodomy (Rdz 19,21) oraz przewrócenia tronów królestw w Ag 2,21–22. Interpretacja tego wyrażenia zależy od czytelnika. Prawdopodobnie pierwszym skojarzeniem (popartym wiedzą o losie

Niniwy?) była interpretacja negatywna: „za 40 dni Niniwa zostanie zburzona”, ale teoretycznie zapowiedź tę można odczytać także pozytywnie: „za 40 dni Niniwa będzie odmieniona (a więc) nawrócona”.

Księga Jonasza 3,5

Nowe słowa

1/105	אמן		hi uwierzyć; (za-)ufać; być pocieszonym/ufnym/pewnym
1/26	צום	com	→ צום; r.m. post; czas postu
1/97	לבש		q ubrać (się); nałożyć; przyoblec (się); ogarnąć
3/48	שק	saq	r.m. coś zgrzebnego; wór
1/47	קטן	qatan	→ קטן; mały; krótki; młody; młodszy; najmłodszy; drobny; nieznacznym

Tekst

וַיֵּאֱמִינוּ אַנְשֵׁי נִינְוָה בְּאֱלֹהִים
וַיִּקְרְאוּ-צוֹם וַיִּלְבְּשׁוּ שָׂקִים מִגְדּוֹלָם וְעַד-קִטְנָם:

wajja’aminu ’anše ninwe^h be’lohim,
wajjiqr^eu-com, wajjilb^ešu saqqim, migg^edolam we^ead-q^etannam.

Komentarz

וַיֵּאֱמִינוּ waw narracyjne + אמן hifil imperfectum 3.os. l.poj. r.m. Werset ten zaczyna się od nieprawdopodobnej informacji – mieszkańcy Niniwy uwierzyli w Boga/złożyli ufnosć w Bogu (Elohim). Nie jest tu użyte imię Boga JHWH,

ale kontekst nie zostawia wątpliwości co do interpretacji. Rdzeń **אמן** w swoim pierwotnym znaczeniu wyrażał ideę bycia solidnym, trwałym, niewzruszonym. W formie *hifil* tego rdzenia podmiot uznaje/przyjmuje coś za trwałe, stabilne, czyli godne zaufania, zawierzenia, wiary. Jest to jedno z kluczowych słów i Biblii i liturgii.

Aklamacja **אמן** „amen” jest formą przysłówkową od rdzenia **אמן** (por. s. 22).

אֲנִישֵׁי נִינְוָה l.mn. od **אִישׁ** w *status constructus*. Podmiotem są tu ludzie/mieszkańcy Niniwy. **אֲנִישֵׁים** nazywani byli także od pewnego momentu marynarze w pierwszej części księgi.

בְּאֱלֹהִים **אֱלֹהִים** + **בְּ** [uwierzyli] „Bogu” lub [złożyli ufność] „w Bogu”. Konstrukcja o tyle wyjątkowa, że **אמן** + **בְּ** łączy się niemal wyłącznie z **יְהוָה**. W połączeniu z **אֱלֹהִים** występuje zaledwie 2 razy (tutaj i w Ps 78,22).

W Pwt 1,32 jest: **בְּיְהוָה אֱלֹהֵיכֶם**.

Możliwe jest także tłumaczenie „uwierzyli w Boga” (por. Rdz 15,6; Wj 14,3; Lb 14,11; Pwt 1,32 i in.).

Lecz jeśli ten naród, przeciw któremu orzekłem karę, nawróci się ze swej nieprawości, będę żałował nieszczęścia, jakie zamyślałem na niego zesłać. (Jr 18,8)

וַיִּקְרָאוּ צוֹם dość nietypowe dla Księgi Jonasza użycie formy czasownikowej od rdzenia **קרא**. Jest to jednak stały związek frazeologiczny z **צום** (w przypadku ogłaszania postu).

Podobnie jak marynarze (Jon 1,14), mieszkańcy Niniwy zwracają się ku Bogu, na co użyte jest to samo wyrażenie **קרא וַיִּקְרָאוּ**. Pojawia się bardzo często w kontekście kultu.

וַיִּלְבָּשׁוּ שָׂקִים **לָבַשׁ** *qal imperfectum* 3.os. l.mn. r.m. Założenie wora było znakiem uniżenia się i żałoby (por. Rdz 37,34; 2Sm 3,31; 1Krl 20,31; 21,27; Ne 9,1 i in.).

מִגְדוֹלָם וְעַד־קֶטְנָם **גָּדוֹל** + **מִן** przymiotnik w l.poj. r.m. + zaimek dzierżawczy l.mn. r.m. („od wielkiego ich” czyli **אֲנִישֵׁי נִינְוָה**), spójnik **וְעַד** + **קָטָן** przymiotnik w l.poj. r.m. + zaimek dzierżawczy l.mn. r.m. („aż po małego [spośród] nich”). Oba przymiotniki użyte rzeczownikowo. Przyimek **מִן** może też nadać wyrażeniu charakter stopnia najwyższego „od największego ich...”.

Tego rodzaju konstrukcja „od... aż po...” jest często spotykana w języku hebrajskim (*meryzm*). Podobnie dla nazwania całego Izraela używano określenia: „od Dan do Beer Szeby” (**מִדָּן וְעַד־בְּאֵר שֶׁבַע**).

Wyrażenie to jest paralelne do pojawiającego się w pierwszej części wersetu **אֲנִשִּׁי נִינְוָה**. Zestawione razem akcentują powszechność nawrócenia i nadają wydarzeniu podniosły charakter.

Księga Jonasza 3,6

Nowe słowa

1/150	נגע		q dotknąć; poruszyć; tknąć; uderzyć; uczynić krzywdę; sięgnąć aż do...
2/2522	מֶלֶךְ	<i>meleh</i>	→ מֶלֶךְ; <i>segolata</i> , <i>r.m.</i> król; władca
1/135	כִּסֵּא	<i>kisse'</i>	<i>r.m.</i> krzesło (miejsce honorowe); tron – także w sensie przenośnym
1/562	עבר		hi (prze-)prowadzić; sprawić, że coś przeminie; wypuścić; usunąć
1/12	אֲדָרַת	<i>'adderet</i>	→ אֲדָרַת; <i>r.ż.</i> 1. wspaniałość; majestat 2. płaszcz
2/153	כסה		pi zakryć; przykryć; zapakować; zasłonić; ukryć (się); zataić
3/1087	ישב		q usiąść; siedzieć; być położonym; osiedlić się; pozostawać; mieszkać
1/22	אָפֶר	<i>'efer</i>	<i>segolata</i> , <i>r.m.</i> ² / <i>r.ż.</i> ² kurz; pył; popiół

Tekst

וַיֵּגַע הַדְּבָר אֶל־מֶלֶךְ נִינְוָה
וַיִּקָּם מִכִּסְאוֹ וַיַּעֲבֵר אֲדָרַתוֹ מֵעָלָיו
וַיִּכֶס שֵׁק וַיֵּשֶׁב עַל־הָאָפֶר:

wajjigga' haddawar 'el-meleh ninwe^h,
wajjaqom mikkis'o wajja'awer 'addarto me'alaw,
waj^ehas saq wajješew 'al-ha'efer.

Komentarz

וַיַּגַע *waw narracyjne + נָגַע qal imperfectum* 3.os. l.poj. r.m. Rdzeń **נָגַע** oznacza najczęściej „dotknąć/poruszyć/uderzyć” (w takim przypadku król zostałby ową wiadomością „poruszony”), jednak w połączeniu z przyimkiem **אֶל** rdzeń ten tłumaczony powinien być raczej przez „dotrzeć/dosięgnąć” (por. Jr 51,9), czyli wiadomość po prostu „dotarłaby” do króla (nie można jednak wykluczyć żadnej z tych interpretacji)⁶⁰. *Nun* z rdzenia zostało asymilowane przez *gimel*, co spowodowało jego podwojenie.

הַדְּבָר hebrajskie **דָּבַר** tłumaczy się przeważnie jako „słowo”. Termin ten ma jednak znacznie szersze znaczenie i może wyrażać nie tylko praktycznie wszystko, co niesie jakąś treść (oczywiście właśnie słowo, ale także: mowa, rozkaz, rada, objawienie, przesłanie, nauka, pouczenie itp.), ale nawet: plan, zamiar, działanie czy jego efekt – dzieło. Podobnie w tym przypadku możliwe są bardzo różne tłumaczenia: „ta mowa/głoszenie Jonasza”; „słowo [Boga]”; „ta sprawa” lub „te wydarzenia” w mieście. Autorowi widać nieszczególnie zależało na doprecyzowywaniu niektórych wyrażań. Być może **הַדְּבָר** należy rozumieć jako wszystkie 4 wyżej wyliczone możliwości razem.

מִלֵּךְ wyraz ten niemal zawsze (wyjątek 2Krl 19,9) zapisywany jest ze *šwa* w końcowym **ך**-. Jego brak w tym miejscu, jest najprawdopodobniej błędem ortograficznym. Pisownię **מִלֵּךְ** w tym wersecie potwierdzają liczne rękopisy.

וַיִּקָּם *waw narracyjne + קָם qal imperfectum* 3.os. l.poj. r.m. Czasowniki od rdzenia **קָם** pojawiają się w Księdze Jonasza regularnie: najpierw jako polecenie od JHWH (Jon 1,2; 3,2), potem jako działanie Jonasza (Jon 1,3; 3,3), wreszcie w powiązaniu najpierw z dowódcą marynarzy (Jon 1,6) a potem królem Niniwy (Jon 3,6). Precyzyjna regularność.

Oznaki pokuty podobne jak w poprzednim wersecie. Zob. np.: Pwt 9,9.18.25; 1Sm 6,7; Ezd 10,6; Jr 36,6–9; Jl 2,12. Historia nawrócenia Niniwy przybiera nieprawdopodobny obrót – nawracają się i pokutują dosłownie wszyscy. Tego typu hiperbola uzasadniona może być jedynie chęcią wywołania szoku u czytelnika.

מִכְסָּאִי **מֵן** + **כָּסָא** + sufiks: zaimek osobowy 3.os. l.poj. r.m.

וַיַּעֲבֹר *waw narracyjne + עָבַר hifil imperfectum* 3.os. l.poj. r.m.

מֵעָלָיו złożenie: **עָל** + **מֵן** + sufiks: zaimek osobowy 3.os. l.poj. r.m., co oznacza: „z siebie”.

אֲדָרְתָּ אֲדָרְתָּ z sufiksem: zaimiek osobowy 3.os. l.poj. r.m.

וַיִּכַּס waw narracyjne + כַּסָּה piel imperfectum 3.os. l.poj. r.m. (*forma apokopowana*, czyli skrócona). Nietypowe użycie czasownika wywodzącego się od rdzenia כַּסָּה – w tym miejscu należałoby się spodziewać raczej pochodnej od לָבַשׁ (tak jak w Jon 3,5). Zamiana może być spowodowana grą słów z כִּסָּא („tron”) lub/oraz częstym kontekstem zbawczym, w jakim pojawia się ten rdzeń⁶¹. Tu i w Jon 3,8 brakuje pojawiającego się zazwyczaj w połączeniu z כַּסָּה przyimka בִּי (por. 2Krl 19,1.2; Iz 37,1; 1Krn 21,16).

וַיִּשֶׁב waw narracyjne + יָשַׁב qal imperfectum 3.os. l.poj. r.m.

עַל־הָאָפֶר popiół jako znak ukorzenia się (posypyany na głowę) 2Sm 13,19 lub znak pokuty (Dn 9,3). Zob. także: Hi 42,6; Jr 6,26; Ez 27,30 i in.

Księga Jonasza 3,7

Nowe słowa

2/74	זַעַק		hi krzyczeć; wołać; zawołać; zwoływać
1/13	טֶעַם	ta'am	→ טַעַם; r.m. smak; czucie → mądrość; osąd; tu być może pod wpływem aramejskiego: rozkaz; decyzja; dekret
3/563	אָדָם	'adam	r.m. człowiek; mężczyzna; kolekt. ludzkość; ludzie; także imię Adam
3/190	בְּהֵמָה	b ^e hema ^h	r.ż. bydło; zwierzęta (domowe/dzikie)
1/183	בָּקָר	baqar	→ בִּקְרָה; r.m. kolekt. bydło; woły; młody wół; jałówka
1/274	צֹאן	co'n	→ יִצְאָה; r.ż./r.m., kolekt. drobna rogacizna; owce/owca; kozy > stado; trzoda; trzódka
1/11	טַעַם		q (s-)kosztować; smakować; czuć
1/32	מֵאֻמָּה	m ^e 'uma ^h	cokolwiek; z przeczeniem: całkiem nic
1/174	רָעָה		q paść (się); wypasać; spasać (pastwisko, kraj); żywić się
1/217	שָׂתָה		q pić; napić się

Tekst

וַיִּזְעַק וַיֹּאמֶר בְּנִינְוָה
 מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ וּגְדָלְיוֹ לֵאמֹר
 הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה הַבָּקָר וְהָצֹאן
 אֶל־יִטְעֻמוֹ מֵאוֹמָה אֶל־יָרְעוֹ וּמִים אֶל־יִשְׁתּוּ:

wajjaz'eq wajjo'mer b'ninwe^h
 mitta'am hammeleh ugedolaw le'mor:
 ha'adam w'habb'hema^h, habbaqar w'hacco'n,
 'al-jit'amu m'e'uma^h, 'al-jir'u, umajim 'al-jištu.

Komentarz

וַיִּזְעַק וַיֹּאמֶר waw narracyjne + זעק *hifil imperfectum* 3.os. l.poj. r.m. (*forma apokopowana*) waw narracyjne + אמר *qal imperfectum* 3.os. l.poj. r.m. Nieco później dochodzi jeszcze לֵאמֹר, w sumie aż trzy czasowniki wprowadzają mowę/eddykt króla. Wydaje się, że takie potrojenie jest zabiegiem mającym podkreślić szczególną rangę tego wydarzenia. Początek nieco podobny do Jon 3,4b gdzie Jonasz głosi w Niniwie: וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר.

בְּנִינְוָה *bet* – określające gdzie rzecz się dzieje lub wskazujące odbiorcę przesłania (w tym przypadku chodziłoby, oczywiście, o mieszkańców Niniwy, a nie samą Niniwę).

מִטַּעַם מן + טעם. Bardzo trudno jest jednoznacznie rozstrzygnąć, czy autor używając terminu טעם miał na myśli potwierdzone w Biblii znaczenie tego słowa „osąd/wolna decyzja” (wtedy byłby to kolejny kontrast do niewiary Jonasza), czy używał go już pod wpływem języka aramejskiego bardziej stanowczo, jako „rozkaz/dekret”. Rozumienie tego zdania zależy więc od przyjętego czasu powstania księgi.

Gra słów pomiędzy טעם, a przedmiotem dekretu króla אֶל־יִטְעֻמוֹ.

וּגְדָלָיו *waw łączące* + גְּדוֹלָה przymiotnik użyty rzeczownikowo w l.mn. r.m. *status constructus* + sufiks: zaimek osobowy 3.os. l.poj. r.m. Użycie w tym miejscu takiego samego przymiotnika, jak w Jon 3,5.

לְאָמַר wprowadzenie do właściwego cytatu z polecenia króla. Przeważnie bezokolicznik לְאָמַר stosowany jest jako dwukropek (i nie jest tłumaczony), jednak tym razem logika zdania sugeruje zaznaczenie go także w tłumaczeniu.

הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה הַבְּקָר וְהַצֹּאן ciąg czterech rzeczowników w l.poj. (w konstrukcji podwójnego *meryzmu* 2 + 2). Tego typu poczwórne wyliczenia akcentują komplementarność spraw/rzeczy/podmiotów (por. np. Ps 98 i notę na s. 66). Po wyliczeniu wszystkich stworzeń w Niniwie następuje wyliczenie trzech zakazów (opatrzonych partykułą przeczącą אֶל-) – wszystkie są w *qal imperfectum* 3.os. l.mn. r.m. (tryb oznajmujący – kontekst i logika zdania wskazują jednak, że chodzi tu o *iussivus*).

Wszystkie cztery rzeczowniki z przedimkami הֶ-. Po przedimku podwaja się pierwszą spółgłoskę, w wyrazie אָדָם jest to niemożliwe (nie da się podwoić א), w związku z czym, wydłużono samogłoskę pod przedimkiem *pataḥ* → *gamec* (*wydłużenie kompensacyjne*).

אָדָם słowo pochodzi od rdzenia אדם oznaczającego bycie czerwonym (= jest czerwony). Na przykład אָדָם oznacza czerwony; אֶדְם – rubin; אֶדְוִם – czerwona kraina (Edom); דָּם – krew; אֶדְמָה – ziemia, gleba, rola. Być może אָדָם oznacza więc kogoś, kto jest z ziemi, rolnika? Nie jest wykluczone, że jest to jednak słowo znacznie starsze, pochodzące od sumeryckiego *ada.mu*, czyli „mój ojciec” lub od jednego z imion boga stworzyciela i protektora człowieka Ea – Idim.

אֶל-יִשְׁתּוּ / אֶל-יִרְעוּ / אֶל-יִטְעֻמוּ taki *potrójny* zakaz to kolejny element *emfazy* (zaakcentowania wagi, podkreślenia podniosłości) decyzji króla i jego możliwych. Wszystkie trzy zakazy składają się z partykuły przeczącej + czasownika w *imperfectum*. Właśnie taką formę przybiera zaprzeczenie w *iussivus*. Wszystkie trzy należy więc rozumieć, jako *iussivus* („niech nie...”).

אֶל-יִטְעֻמוּ partykuła przecząca + טעם *qal imperfectum* 3.os. l.mn. Podmiotem טעם bywają wyłącznie ludzie.

אֶל-יִרְעוּ partykuła przecząca + רעה *qal imperfectum* 3.os. l.mn. Podmiotem רעה (paść się) są, z natury rzeczy, wyłącznie zwierzęta. Zastosowanie tego czasownika w *meryzmie* („ludzie i bydło”) nie przeczy logice tekstu hebrajskiego, ale podsuwa pomysł, żeby tekst spółgłoskowy wokalizować nieco

inaczej: אֶל-יָרֵעוּ (czyli zamiast *hireq*, tak jak proponują masoreci, pod *jod* umieścić *sere*). Ta minimalna zmiana sprawia, że złożenie to wywodziłoby się od rdzenia רעע „być złym/nieprawym”, co nakazowi króla nadałoby głębszy wyraz. Rdzeń רעע pojawia się w Księdze Jonasza 6 razy, to wystąpienie byłoby siódmym (Jon 3,8.10²; Jon 4,1².2). Siedmiokrotność oznacza pełnię. Z drugiej strony jest to równocześnie argument przeciw – siedmiokrotna jest doskonałość, której zło nigdy nie może osiągnąć (por. np. imię bestii w Apokalipsie św. Jana). W takim razie bardzo wymowne byłoby użycie liczby 6 jako symbolu niedoskonałości, braku, zła.

מִים *dualis* liczba mnoga podwójna (zob. s. 50).

אֶל-יִשְׁתּוּ partykuła przecząca + שתה *qal imperfectum* 3.os. l.mn.

Księga Jonasza 3,8

Nowe słowa

2/153	כסה		hitp zasłonić się (samemu); ubrać się; być zakrytym/ukrytym
1/5	חֲזָקָה	<i>hozqa^h</i>	→ חזק; <i>r.ż.</i> siła; moc
2/712	דֶּרֶךְ	<i>dereh</i>	→ דרך; <i>r.m./r.ż., l.mn.</i> droga (w szerokim znaczeniu); zachowanie; sposób postępowania/życia; los; przeznaczenie; sens życia
2?/357	רע	<i>ra[‘]</i>	→ 1. רעע; <i>przymiotnik</i> zły; marny; zepsuty; bezwartościowy; szkodliwy; niebezpieczny; nieszczęśliwy
1/60	חָמָס	<i>hamas</i>	→ חמס; <i>r.m.</i> przemoc; gwałt; niesprawiedliwość
1/195	כַּף	<i>kaf</i>	→ כפף; <i>r.ż.</i> dłoń; ręka; w innym kontekście też: stopa; łapa; liść

Tekst

וַיִּתְּכָסּוּ שָׁקִים הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה
וַיִּקְרְאוּ אֶל-אֱלֹהִים בְּחִזְקָה
וַיֵּשְׁבוּ אִישׁ מִדֶּרֶכּוֹ הַרְעָה
וּמִן-הַחֲמֵס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם:

w^ejtkassu saqqim, ha'adam w^ehabb^ehema^h,
w^ejqr^e'u 'el-'elohim b^ehozqa^h,
w^ejašuwu 'iš middarko hara'a^h,
umin-hehamas 'ašer b^ehapp^ehem.

Komentarz

וַיִּתְּכָסּוּ שָׁקִים waw łączące + כסה hitpa^{el} imperfectum 3.os. l.mn. r.m. (kontekst i logika zdania wskazują, że czasownik należy rozumieć jako *iussivus*).

שק l.mn. r.m. Król nakazuje uczynić to, co sam zrobił (w Jon 3,6 w formie *piel*, niniwici zakładają wory w Jon 3,5 – tam: וַיִּלְבָּשׁוּ שָׁקִים). Ponieważ forma *hitpa^{el}* jest zwrotna lub wzajemna w stosunku do *piel*, mogłoby to sugerować komiczną sytuację, kiedy ludzie i zwierzęta wzajemnie się ubierają w worki pokutne⁶².

Jdt 4,11–12 opisuje sytuację, kiedy w wór pokutny ubierany jest ołtarz.

וְהָאָדָם וְהַבְּהֵמָה powtórzenie za poprzednim werselem (Jon 3,7) adresatów dekretu – „[każdy] człowiek i bydło”. Podmiotem ciągu kolejnych nakazów króla jest, zgodnie z logiką *meryzmu*, po prostu każdy, a nie konkretnie „ludzie i bydło”. *Meryzm* ten powtórzony jest dla podkreślenia ciągłości dekretu króla przed kolejnymi trzema poleceniami (paralelnie do trzech zakazów z poprzedniego wersetu).

וַיִּקְרְאוּ אֶל- waw łączące + קרא qal imperfectum 3.os. l.mn. r.m. (ponownie kontekst i logika zdania wskazują na tryb *iussivus*). קרא אֶל + imię Boga oznacza w księdze Jonasza żarliwą modlitwę: marynarze (Jon 1,5.14), kapitan (Jon 1,6),

niniwici (tutaj) i podmiot liryczny psalmu (Jon 2,3) – w ostatnim przypadku imię Boga to JHWH.

בְּחִזְקָהּ (bet instrumentalis) + חִזְקָהּ oznacza z siłą; żarliwie.

וַיֵּשְׁבוּ *qal imperfectum* 3.os. l.mn. od שׁוּב ze względu na kontekst i logikę tekstu *iussivus*. Rdzeń ten wyraża najpierw ideę zwykłego odwrócenia się, zmiany kierunku, powrotu (czasami odzyskania czegoś), ale także porzucenia czegoś, rezygnacji, w sensie przenośnym: nawrócenia się, zmiany postępowania/życia (choć nie zawsze, tak jak tu, na dobre).

מִדְּרָכּוֹ הָרָעָה מִן (,,od” [czegoś]) + דְּרָךְ (rodzaj męski lub żeński) + sufiks: zaimek osobowy 3.os. l.poj. r.m. (odnosi się do אִישׁ w l.poj. kolektywnej r.m.), przedimek -הָ + רָעָה (forma żeńska). רָעָה może w tym przypadku oznaczać albo rzeczownik r.ż. („zło”), albo przymiotnik r.ż. („zły”) odnoszący się do דְּרָךְ⁶³. Zob. omówienie roli terminu רָעָה przy okazji Jon 1,2 (s. 28).

וּמִן־הַחֲמָס waw łączące + מִן. וְ przed פ מ ב przybiera formę וְ. Przedimek -הָ + חֲמָס.

Słowo חֲמָס ma swój odpowiednik w języku arabskim, który znany jest przede wszystkim dzięki palestyńskiej organizacji militarnej i partii o takiej właśnie nazwie. Formalnie rzecz biorąc, nazwa Hamas to akronim od „Islamski Ruch Oporu” (*Harakat al-Mukawamma al-Islamijja*), ale równocześnie brzmi on jak rzeczownik *hamas*. Ciekawe, że o ile w języku hebrajskim (biblijnym i współczesnym) słowo to ma wydźwięk zdecydowanie negatywny, to w arabskim – dokładnie przeciwnie: pozytywny. *Hamās* oznacza: brawurę, odwagę bojową, zapał, entuzjazm, moc, stanowczość. Pokrewne słowa arabskie *hamis* oraz *ahmas* znaczą: stanowczy, rygorystyczny (także w przestrzeganiu zasad religijnych), odważny, entuzjastyczny.

אֱלֹהִים użyte jest ogólne określenie *Elohim*. Kontekst wersetu Jon 3,5 sugeruje, że chodzi o Boga, którego głosił Jonasz.

בְּכַפֵּיהֶם złożenie: כַּף + בֶּ in liczbie *dualis status constructus* + zaimek dzierżawczy l.mn. r.m. Zaimek ten nie zgadza się w liczbie z zaimkiem w poprzednim poleceniu (מִדְּרָכּוֹ – l.poj. r.m.)⁶⁴.

Księga Jonasza 3,9

Nowe słowa

3/108	נחם		ni współczuć; litować się; żałować; pocieszać się; być zadowolonym
1/41	חרון	ḥaron	→ חרה; r.m. żar (gniewu); zapalczywość; gniew; złość

Tekst

מִי־יֹדֵעַ יָשׁוּב וְנָחַם הָאֱלֹהִים
וְשָׁב מִחֲרוֹן אַפּוֹ וְלֹא נֶאֱבַד:

mi-jodea', jaśuw w^eniham ha'elohim,
w^eśaw meḥaron 'appo, w^elo' no'wed.

Komentarz

מִי־יֹדֵעַ partykuła מִי + imiesłów aktywny w l.poj. r.m. od יָדַע, czyli „kto wie”, „być może” (por. np.: 2Sm 12,22; Est 4,14; Jl 2,14). Jest to wyrażenie synonimiczne do אֱלֹהִי (Jon 1,6) w prośbie kapitana do Jonasza, aby wołał do swojego Boga. Po אֱלֹהִי kapitan wyraża nadzieję, że Bóg wspomni na marynarzy, a więc się zlituje יִתְעַשֶׂה (zob. Jon 1,6d). Możliwe jest również czytanie „[Ten] który/kto [wszystko?] wie...”.
Zob. Jon 1,12, gdzie יֹדֵעַ odnosiło się do Jonasza (paralela?).
Pod ע- w יֹדֵעַ znajduje się *pataḥ furtivum* (zob. s. 35), czytamy więc *jodea'*.

יָשׁוּב oraz וָשׁוּב odnosi się w tym wersecie dwukrotnie do Boga – paralelnie do poprzedniego i następnego wersetu (Jon 8 i 10), gdzie podmiotem שׁוּב są niniwici, odwracający się od swego złego postępowania. W Jon 1,13 rdzeń שׁוּב opisuje wysiłki marynarzy próbujących zawrócić ku lądowi w czasie burzy (w przeciwieństwie do bezczynnego Jonasza). Paralelizmy z שׁוּב oraz tak częste użycie pochodnych od rdzenia שׁוּב nie mogą być przypadkowe.

Nad וָשׁוּב znajduje się akcent *zaqef qaton* sugerujący, żeby po tym słowie zrobić pauzę. Jeśli by pójść za interpretacją masoretów, tekst ten należałoby tłumaczyć: „[Ten] który [jest] wiedzący, powstrzyma się = zmieni [decyzję]...” Dokładnie od takich samych słów zaczyna się fragment proroctwa Jl 2,14: ... יִשׁוּב וְנָחַם (inne jest tylko rozłożenie akcentów).

וְנָחַם *waw łączące* (skutkowe) + נָחַם *nifal perfectum* 3.os. l.poj. r.m. Nun z rdzenia zanika, powinna więc zostać podwojona druga spółgłoska rdzenia (np. נָגַשׁ od נָגַשׁ + נֶ- prefiks od koniugacji *nifal*). W tym przypadku jest to niemożliwe, bo jest to *het*, którego w języku hebrajskim się nie podwaja.

הָאֱלֹהִים przedimek wskazuje w tym przypadku, że chodzi o konkretne bóstwo (w domyśle „tego” Boga, o którym mówił Jonasz).

וָשׁוּב *waw łączące* (skutkowe) + שׁוּב *qal perfectum* 3.os. l.poj. r.m.

מִחֲרוֹן złożenie: מֶן + חֲרוֹן.

אִפּוֹ rzeczownik אֵף + zaimek osobowy 3.os. l.poj. r.m.

לֹא נֶאֱבַד partykuła przecząca + אֶבַד *qal imperfectum* 1.os. l.mn. Władca Niniwy wypowiada dokładnie te same słowa, co dowódca statku w Jon 1,6.

Księga Jonasza 3,10

Nowe słowa

2/1310	ראה		q widzieć; patrzeć; poznać; także o innych zmysłach, np. słyszeć; czuć
1/235	מעשה	ma‘aše ^h	→ עשה; r.m. czyn; dzieło; zachowanie

Tekst

וַיֵּרָא הָאֱלֹהִים אֶת־מַעְשֵׂיהֶם
כִּי־שָׁבוּ מִדֶּרֶכַּם הָרָעָה
וַיִּנָּחֶם הָאֱלֹהִים עַל־הָרָעָה
אֲשֶׁר־דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת־לָהֶם וְלֹא עָשָׂה:

wajjar’ ha’elohim ‘et-ma‘asehem,
ki-šawu middarkam hara‘a^h
wajjinnaḥem ha’elohim ‘al-hara‘a^h,
’ašer-dibber la‘asot-lahem, w^elo’ ‘asa^h.

Komentarz

וַיֵּרָא waw narracyjne + ראה qal imperfectum 3.os. l.poj. r.m. Łatwo pomylić z formą וַיִּירָא (od rdzenia ירא – „bać się, przerazić się, lękać się”, gdzie *jod* z rdzenia pozostaje – w Jon 1,5 jest: וַיִּירָא).

אֶת־מַעְשֵׂיהֶם partykuła biernika (*nota accusativi*) + מעשה l.mn. status constructus + sufiks: zaimek osobowy 3.os. l.mn. r.m. Rzeczownik מעשה pochodzi od rdzenia עשה, który pojawia się w tym wersecie aż 3 razy (czyiny niniwitów; to, co zamierzał Bóg zrobić; to, czego ostatecznie nie uczynił). Nawet tego

rodzaju drobne konstrukcje stanowią o kunszcie literackim autora, ale przede wszystkim ich interpretacja otwiera pole do ożywionych dyskusji.

Między innymi po czasownikach pochodzących od rdzenia **ראה**, spójnik **כי** tłumaczymy: „że...” (tutaj: co zobaczył).

שָׁבוּ **שוב** *qal perfectum* 3.os. l.mn. Czyli stało się tak, jak zarządził król.

מִדְרָכָם הָרָעָה zob. wyrażenie paralelne w Jon 3,8: **מִדְרָכָו הָרָעָה** (różnica w zaimku osobowym wynika z podmiotu kolektywnego **אִישׁ** w Jon 3,8). Znaczenie **רָעָה** zob. s. 28.

וַיִּנָּחֵם *waw narracyjne* + **נָחַם** *nifal imperfectum* 3.os. l.poj. r.m., zob. poprzedni werset (Jon 3,9).

עַל-הָרָעָה [...] **נָחַם** oraz Jon 4,2: idiom hebrajski. **נָחַם** w *nifal* wyraża m.in. współczucie, litość, żal, w tym przypadku nad **רָעָה** rozumianą jako niedola, utraćenie, ucisk, żałosne położenie/stan. W Księdze Jonasza **רָעָה** niemal naprzemiennie (w zależności od interpretacji) oznacza zło, które człowiek wyrządza, albo tego zła konsekwencje, czyli jego i innych niedolę... (zob. s. 28).

Zob. niemal identyczne zdanie w Wj 32,14; zob. też: Wj 32,12; 1Krn 21,15; Jr 18,8 i in.

הָאֱלֹהִים Trzecie powtórzenie tego wyrażenia z przedimkiem, jakby dla dobitnego podkreślenia, że to właśnie „ten” **אֱלֹהִים**, na którego łaskawość liczył król (Jon 3,9), zlitował się nad miastem.

דָּבַר *piel perfectum* 3.os. l.poj. r.m. (**לֵךְ** + **עָשָׂה**) *qal infinitivus constructus* + sufiks: zaimek osobowy 3.os. l.mn. r.m. Konstrukcja **דָּבַר** + *infinitivus constructus* (por.: Wj 32,14; Pwt 1,4; 19,8; 2Krl 14,27; Ez 6,10).

עָשָׂה w *perfectum* – paralelnie do *perfectum* **דָּבַר** z tego samego stychu.

Zmiana tego, o czym Bóg już zdecydował, nie była czymś oczywistym (ale możliwym, zob. Wj 32,14; Ps 106,45; Jr 18,8; Am 7,3.6). Podmiot domyślny **אֱלֹהִים**. Dopełnienie domyślne – „nie uczynił [tego, co zamierzał?]”.

Rozdział IV

Księga Jonasza 4,1

Nowe słowa

1/104	רעע	q być złym/zepsutym; złościć się; być niezadowolonym; rozgniewać się
4/94	חרה	q (za-)płonać; rozgniewać się

Tekst

וַיֵּרַע אֶל־יְיֹנָה רָעָה גְדֹלָה וַיַּחַר לוֹ:

wajjera' 'el-jona^h ra'a^h g'e^hdola^h, wajji^hhar lo.

Komentarz

וַיֵּרַע אֶל־יְיֹנָה רָעָה גְדֹלָה podwójne wzmocnienie dla wyrażenia oburzenia Jonasza: „rozgniewał/rozpalił go gniew” (*cognate accusativ* – dopełnienie wewnętrzne; ten sam zwrot zob. Ne 2,10), a na dodatek ten gniew był nie byle jaki, ale wielki. Druga część wersetu jest powtórzeniem (czyli kolejnym wzmocnieniem) tej samej myśli.

וַיֵּרַע waw narracyjne + רעע *qal imperfectum* 3.os. l.poj. r.m. Konstrukcja bezosobowa, jej podmiotem jest רָעָה.

רָעָה w Księdze Jonasza słowo to przybiera różne znaczenia: zło, niegodziwość (Jon 1,2), nieszczęście, niedola (Jon 1,7.8; 3,10; 4,2), gniew, oburzenie (Jon 4,1.6). To samo wyrażenie użyte w Jon 1,2 w odniesieniu do niniwitów, odnosi się tu do Jonasza, dodatkowo wzmocnione przez גְּדוֹלָה, zob. komentarz do Jon 1,2 (s. 25–26).

וַיַּחַר לוֹ חַרָּה *gal imperfectum* 3.os. l.poj. r.m. + -לִי + zaimek osobowy 3.os. l.poj. r.m. Czasowniki od rdzenia חרה łączą się niekiedy z przyimkiem -לִי. Podobnie jak w pierwszej części zdania, jest to konstrukcja bezosobowa (tam podmiot emocji wskazany jest przez אָל). Rdzeń חרה pojawia się także dwukrotnie w wersecie Jon 4,9, gdzie Jonasz gniewa się z powodu uschnięcia krzewu.

Księga Jonasza 4,2

Nowe słowa

3/748	הֲ-		<i>prefiks pytania, czy...; czyż...</i>
1/226	אֲדָמָה	<i>'adama^h</i>	→ אֲדָמָה; r.ż. kraj; ziemia (uprawna / jako materiał); pole; rola; posiadłość
1/788	כֵּן	<i>ken</i>	tak; w ten sposób; więc; tyle; tak bardzo; tak długo; ponieważ; dlatego
1/26	קִדַּם		pi uprzedzić; poprzedzić; iść przodem; wyjść naprzeciw; robić coś pierwszy raz
1/241	אֵל	<i>'el</i>	1. r.m. potęga; moc; władza. 2. r.m. bóstwo; Bóg; mocarz
1/13	חַנּוּן	<i>ḥannun</i>	→ חַנּוּן; <i>przymiotnik</i> miłosierny; łaskawy (<i>używane tylko w odniesieniu do Boga</i>)
1/13	רַחֻם	<i>raḥum</i>	→ רַחֻם; <i>przymiotnik</i> miłosierny (<i>używany tylko w odniesieniu do Boga</i>); ścisły związek z rzeczownikiem רַחֻם oznaczającym kobiece łono > matczyną miłość
1/15	אָרֶךְ	<i>'arek</i>	→ אָרֶךְ; <i>przymiotnik</i> długi
2/277	אַף	<i>'af</i>	→ אַף; r.m. nos; gniew; <i>dualis także</i> : twarz
2/422	רַב	<i>raw</i>	<i>przymiotnik</i> liczny; duży; potężny; w dużej ilości (<i>tyle co</i> : wiele, dużo); <i>neutr.</i> wiele; <i>przysłówek</i> dość; (zbyt) wiele; <i>kolekt.</i> wielu; liczni

Tekst

וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר
 אֲנִי יְהוָה הֲלוֹא־זֶה דְּבָרִי עַד־הָיֹתִי עַל־אֲדָמָתִי
 עַל־כֵּן קִדַּמְתִּי לְבָרַח תַּרְשִׁישָׁה
 כִּי יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה אֱלֹהֵי חַנּוּן וְרַחוּם
 אַרְךְ אֲפִים וְרַב־חֶסֶד וְנָחָם עַל־הָרָעָה:

wajjitpallel 'el-JHWH wajjo'mar:
 'anna^h JHWH halo'-ze^h d'wari 'ad-hejoti 'al-'admati,
 'al-ken qiddamti liwroah taršiša^h,
 ki jada'ti, ki 'atta^h 'el-ḥannun w'raḥum,
 'ereh 'appajim w'raw-ḥesed w'niham 'al-hara'a^h.

Komentarz

וַיִּתְפַּלֵּל waw narracyjne + פלל hitpael imperfectum 3.os. 1.poj. r.m. (tak samo Jon 2,2).

וַיֹּאמֶר waw + אמר qal imperfectum 3.os. 1.poj. r.m. jakby dwukropek, początek modlitwy Jonasza, zob. וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר w Jon 3,4 lub w podobnej funkcji לֵאמֹר w Jon 1,1; 3,1; 3,7.

אֲנִי יְהוָה wołacz – zob. Jon 1,14 (modlitwa marynarzy).

הֲלוֹא־זֶה złożenie: -הָ (partykuła pytająca) + לֹא (partykuła przecząca) + זֶה (zaimek wskazujący), co oznacza „czy nie to/tak/w ten sposób...?”.

דְּבָרִי rzeczownik דָּבָר + zaimek dzierżawczy 1.os. 1.poj. (w niektórych tłumaczeniach oddane przez czasownik).

עַד־הָיֹתִי partykuła עַד (w tym przypadku rozumiane jako „gdy/kiedy”) + היה qal infinitivus constructus + sufiks: zaimek osobowy 1.os. 1.poj.

עַל־אֲדָמָתִי על + אֲדָמָה w status constructus + sufiks: zaimek dzierżawczy 1.os. 1.poj.

עַל־כֵּן oznacza „dlatego, z tej przyczyny”.

קָדַמְתִּי לְבָרַח קדם *piel perfectum* 1.os. l.poj. + בָּרַח *qal infinitivus constructus*. Sens tego wyrażenia nie jest jasny, być może: „podjąłem ucieczkę”, „spiesznie uciekłem” lub „spodziewając się [tego]/uprzedzając [to], uciekłem”). *Perfectum* w ciągu opowiadania, w którym czasowniki mają formę *imperfectum* odnosi do czegoś, co miało miejsce wcześniej lub jest informacją uzupełniającą. Por. Jon 1,3.

תִּרְשִׁישׁ תִּרְשִׁישָׁה + *he kierunkowe* (to samo wyrażenie w Jon 1,3).

יָדַע יָדַע *qal perfectum* 1.os. l.poj. r.m. (podobnie jak po רָאָה, także po יָדַע spółnik „że...”).

אֱלֹהִים – popularne na całym Bliskim Wschodzie imię lub określenie bóstwa. Opis wyobrażeń Jonasza o Bogu to niezwykle ciekawy zabieg psychologiczny. W sensie literalnym jest to próba racjonalnego usprawiedliwienia się Jonasza przed Bogiem. Jeśli zgodzić się z interpretacją Księgi Jonasza jako swoistą prowokacją teologiczną, mającą na celu wciągnięcie w dyskusję o miłosierdziu Boga, to resztki sympatii czytelnika dla wielkiego proroka Izraela Jonasza, każą mu zgodzić się z jego tokiem rozumowania, a przez to przyznać, że miłosierdzie Boga nie zna granic.

וְרַחֲמוֹ אֱלֹהֵינוּ *zaqef qaton* nad *het* w וְרַחֲמוֹ wskazuje, że słowo to należy czytać razem z poprzednimi (*waw* pełni więc rolę spółnika).

אָרַךְ אַפִּים idiom hebrajski, który oznacza tyle, co „cierpliwy” (także Wj 34,6; Lb 14,18; Ne 9,17; Na 1,3 i in.). Twarz – nozdrza oznaczają także gniew (czyli „powolny w gniewie”). אַפִּים to kolejny przykład l.mn. intensyfikującej.

וְרַב־חֶסֶד „bogaty w miłosierdzie, bardzo łaskawy”. Tych samych pięć określeń Boga znajduje się w Jl 2,13b (choć w nieco innym szyku):

...תִּנּוֹן וְרַחֲמוֹ הוּא אָרַךְ אַפִּים וְרַב־חֶסֶד וְנִחָם עַל־הָרָעָה:

וְנִחָם *waw łączące* + נִחָם *nifal imiesłów* l.poj. r.m. Niemal identyczne wyrażenie w wersecie Jon 3,10, a echo tych słów w Jon 4,11.

Wszystkie określenia Boga włożone w usta Jonasza daleko wykraczają poza wyłącznie wybaczenie win.

Księga Jonasza 4,3

Nowe słowa

1/435	עַתָּה	<i>'atta^h</i>	<i>przysłówek teraz; właśnie teraz; teraz więc; dalej! (→עֵת)</i>
1/966	לָקַח		q wziąć; chwycić; zabrać; odebrać
2/499	טוֹב	<i>tow</i>	→ טוב, <i>niekiedy pisane z šureq magnum טוב</i> ; przymiotnik dobry (w <i>bardzo szerokim znaczeniu</i>); przyjemny; piękny; miły; właściwy; godny; szlachetny; wyborny; cenny; wonny; słuszny; szczęśliwy; rzeczownik <i>r.m./r.ż.</i> dobro; dobry czyn; szczęście itp.
3/153	מָוֶת	<i>mawet</i>	→ מוֹת; <i>r.m.</i> śmierć; umieranie

Tekst

וְעַתָּה יְהוָה קַח־נָא אֶת־נַפְשִׁי מִמֶּנִּי
כִּי טוֹב מוֹתִי מֵחַיִּי: ס

w^ecatta^h JHWH qah-na' 'et-nafši mimmenni,
ki tow moti mehajjaj.

Komentarz

Nad waw w imieniu Bożym יהוָה znajduje się akcent *zaqef qaton* wskazujący, że ten i poprzedni wyraz (dwa pierwsze wyrazy tego wersetu) należy czytać łącznie.

קַח־נָא לקח *qal* tryb rozkazujący l.poj. r.m. z partykułą wzmacniającą נָא.

לקח odmiennie jest (to wyjątek) podobnie do rdzeni z pierwszą spółgłoską *nun*, stąd *lamed* zanika.

נַפְשִׁי נַפֵּשׁ + zaimek osobowy l.os. l.poj., zob. Jon 2,8 (z komentarzem s. 80).

מִמֶּנִּי złożenie: מֵן z sufiksem: zaimek osobowy 1.os. l.poj. Występuje tu bardzo ciekawe zjawisko podwojenia przyimka מֵן, w rezultacie nie jest to מֵן + מִי- ale: מֵן + מֵן + מִי-, gdzie *nun* z pierwszego i drugiego מֵן zanika, powodując podwojenie odpowiednio *mem* i *nun* z zaimka osobowego.

מִחֲיִי טוֹב מוֹתֵי w języku hebrajskim przymiotniki nie mają specjalnych form stopniowania. Jedną z metod stopniowania (wszystkich części mowy) jest użycie przyimka מֵן w znaczeniu „...niż...” (*comparativus* – stopień wyższy). W tym przypadku ...טוֹב מֵן... znaczy tyle, co „[coś jest] lepsze niż...”. Konstatacja nie przystająca do modlitwy [Jonasza?] z rozdz. 2.

מוֹתֵי מָוֶת + sufiks: zaimek osobowy 1.os. l.poj.

מִחֲיִי מֵן + חֲיִי + sufiks: zaimek osobowy 1.os. l.poj.

Księga Jonasza 4,4

Nowe słowa

3/117	יֵטֵב	hi dobrze/właściwie/słusznie postąpić/uczynić; wyświadczyć łaskę/dobro; uszczęśliwić; rozweselić; doprowadzić do porządku; odnieść się życzliwie
-------	-------	--

Tekst

וַיֹּאמֶר יְהוָה הֲהֵיטֵב חָרָה לִּי:

wajjo'mer JHWH: hahetew harah lah?

Komentarz

הֲהֵיטֵב חָרָה לִּי Konstrukcja obca współczesnemu językowi polskiemu, ale jej sens jest jasny (w staropolszczyźnie podobnie skonstruowany był okrzyk: „gorze mi!”⁶⁵). Pierwszy człon wyrażenia to יֵטֵב *hifil infinitivus constructus*

poprzedzone partykulą pytającą הֲ „czy jest dobrze/słusznie/właściwie, że...?”. Człon drugi to חַרָּה *qal perfectum* 3.os. l.poj. r.m., podmiot jest tu bezosobowy (bezpośrednie nawiązanie do לֹא יִחַר לוֹ w Jon 4,1). Człon trzeci לֵךְ z sufiksem: zaimek osobowy 2.os. l.poj. r.m. określa adresata pytania (i faktyczny podmiot czynności). Pytanie to zostanie powtórzone w Jon 4,9. Odnośnie do wyjątkowej wokalizacji złożenia לֵךְ z zaimkiem osobowym 2.os. l.poj. r.m. zob. komentarz do Jon 1,11 (s. 54).

Księga Jonasza 4,5

Nowe słowa

1/1075	יֵצֵא		q wyjść; opuścić; wystąpić; wyruszyć; ujść
1/61	קֶדֶם	<i>qedem</i>	→ קֶדֶם; <i>r.m.</i> to, co jest na przedzie; wschód; to, co było wcześniej
1/835	שָׁם	<i>šam</i>	<i>przysłówek</i> tam; przy tym; (tam) gdzie; wtedy
1/31	סִכָּה	<i>sukka^h</i>	→ סִכָּךְ; <i>r.ż.</i> namiot; szałas (schronienie tymczasowe, zadaszenie)
1/517	תַּחַת	<i>taḥat</i>	<i>r.m.</i> część dolna; to, co na dole; podstawa; <i>przysłówek</i> u dołu; nisko; pod spodem; <i>przymek</i> pod; na dole; u stóp; na miejscu
2/53	צֶל	<i>cel</i>	→ 3. צֶלֶל; <i>r.m.</i> cień

Tekst

וַיֵּצֵא יוֹנָה מִן־הָעִיר וַיֵּשֶׁב מִקֶּדֶם לָעִיר
וַיַּעַשׂ לוֹ שָׁם סִכָּה וַיֵּשֶׁב תַּחְתֶּיהָ בַּצֶּל
עַד אֲשֶׁר יֵרָאֶה מִה־יְהוָה בָּעִיר:

wajjece' jona^h min-ha'ir, wajješew miqqedem la'ir,
wajja'as lo šam sukka^h, wajješew taḥteha baccel,
'ad 'ašer jir'e^h, ma^h-jihje^h ba'ir.

Komentarz

וַיֵּצֵא waw narracyjne + יצא qal imperfectum 3.os. l.poj. r.m.

Znajomość rdzenia יצא jest w Izraelu bardzo przydatna – od tego rdzenia pochodzi m.in. słowo יציאה (יצִיאָה, *j^ecija^h*) czyli „wyjście” (także na tabliczkach wskazujących drogę ewakuacji!).

הָעִיר przedimek -ה- z wydłużoną samogłoską (*gamec* zamiast *patah*) ze względu na niemożność podwojenia pierwszej litery (*ajin*) w słowie עִיר.

לָעִיר מִקֶּדֶם złożenie: מִן + קֶדֶם = w tym przypadku „od wschodu/wschodniej strony (לָעִיר) miasta”. קֶדֶם to jedno z trzech słów pochodzących od rdzenia קדם (poprzedzić; iść przodem; wyjść naprzeciw; robić coś pierwszy raz/wcześniej; być na wschodzie) pojawiające się w tej części historii Jonasza (קִדְמָתִי Jon 4,2; קֶדֶם Jon 4,5; קִדְּיִם Jon 4,8). Być może jest to swoiste nawiązanie do pochodnych tego rdzenia pojawiających się w prehistorii biblijnej, zawsze w związku z rejonem, gdzie przebywali ludzie, którzy byli daleko od Boga (por. Rdz 3,24 – od tej strony stali strzegący Edenu aniołowie; 4,16 – tam udał się Kain odchodząc od Boga; 11,2 – stamtąd przybyli przyszli budowniczo wieży Babel). Z punktu widzenia topografii Księgi Jonasza, jest to pójście „za daleko” – tak jak Jonasz uciekał od misji na zachód, tak teraz poszedł w drugą stronę, poza miasto, znowu nie tam, gdzie oczekiwał tego JHWH.

לָעִיר = לְ- + עִיר + הָ- o obecności przedimka świadczy wydłużona samogłoska (tutaj wydłużona podwójnie: ze *šwa* na *patah*, a następnie na *gamec*), także ze względu na niemożność podwojenia pierwszej spółgłoski w wyrazie עִיר. W rezultacie mamy *gamec* zamiast *šwa* pod *lamed*. Gdyby można było podwoić pierwszą spółgłoskę, złożenie to wyglądałoby np. tak: לְבֵית lub בְּעֵל (nieco dalej w tym samym wersecie) z *patah* (krótkim a) pod *lamed*.

Nie do końca jasne jest znaczenie w tym wersecie przyimka לְ-, czy chodzi o „wschód miasta”, czy raczej o miejsce „[z widokiem] na miasto”.

וַיַּעַשׂ לוֹ waw narracyjne + עשה qal imperfectum 3.os. l.poj. r.m., -לְ + sufiks: zaimek osobowy 3.os. l.poj. r.m. – dodatek ten ma prawdopodobnie podkreślić zwrotny charakter czynności (czyli „sobie”).

סֻכּוֹת być może jest to aluzja do namiotów (l.mn. סֻכּוֹת), jakie budowali Izraelici (i budują do dzisiaj Żydzi) na pamiątkę wędrówki po pustyni w święto namiotów (stąd hebrajska nazwa tego święta סֻכּוֹת *Sukkot* czyli „namioty”).

Sukkot (w Polsce znane też jako Kuczki) to jedno z najważniejszych świąt w Izraelu. Obchodzone jest jesienią, pięć dni po święcie Jom Kipur i dwa tygodnie po rozpoczęciu roku w kalendarzu żydowskim. Trwa siedem dni. Jest to święto radosne, upamiętniające wędrówkę przez pustynię po ucieczce z Egiptu, a w drodze do Ziemi Obiecanej. Zawiera wiele elementów modlitwy o dobre plony i dziękczynienia za zbiory. Sukkot kończy się uroczystością nazywaną שְׂמֵחַת תּוֹרָה *simḥat tora^h*, czyli **Radość Tory** (zob. *Nowe słowa* kolejnego wersetu).

וַיֵּשֶׁב waw + יֵשֶׁב *qal imperfectum* 3.os. l.poj. r.m. Podwojenie *jod*: jedno z prefiksu odmiany, drugie z rdzenia. Wyraźne nawiązanie do Jon 3,6, gdzie król Niniwy siada w prochu/popiele, czyli poniża się i pokutuje (וַיֵּשֶׁב עַל-הָאֶפֶר), tutaj Jonasz, pewny swoich racji, siada w miejscu zacienionym i wygodnie czeka na dalszy bieg wydarzeń.

תַּחְתִּיהָ złożenie przyimka תַּחַת + sufiks: zaimek osobowy 3.os. l.poj. r.ż. (rzeczownik סֻכָּה, do którego odnosi się ta konstrukcja, jest rodzaju żeńskiego).

בַּצֵּל złożenie: -בִּי + -הָ + צֵל. Na obecność przedimka -הָ wskazuje *pataḥ* pod *bet* oraz podwojenie pierwszej spółgłoski w צֵל (złożenie to bez przedimka wyglądałoby *בִּצֵּל*).

עַד אֲשֶׁר przyimek + partykuła względna użyte na określenie czasu („aż do momentu kiedy...”).

יִרְאֶה *qal imperfectum* 3.os. l.poj. r.m. od רָאָה.

מֵה־יִהְיֶה partykuła pytająca + היה *qal imperfectum* 3.os. l.poj. r.m.

בְּעִיר złożenie: -בִּי + -הָ + עִיר. Jeśli chodzi o wokalizację, sytuacja dokładnie taka sama jak przy złożeniu לְעִיר.

Księga Jonasza 4,6

Nowe słowa

5/5	קִיקַיּוֹן	<i>qiqajon</i>	<i>r.m.</i> [krzew] kikajon (rycynusowy?)
1/213	נִצַּל		hi wyrwać; zabrać; zająć (obszar); ratować; uwolnić; oszczędzić
1/156	שִׂמַח		q (u-)cieszyć się; być radosnym; wyrażać radość; rosnać; obfitować; lśnić
1/94	שִׂמְחָה	<i>simḥa^h</i>	→ שִׂמַח; <i>r.ż.</i> radość; wesołość; wesele

Tekst

וַיִּמְן יְהוָה־אֱלֹהִים קִיקַיּוֹן וַיַּעַל מֵעַל לְיוֹנָה
 לְהִיזֹת צֵל עַל־רֹאשׁוֹ לְהַצִּיל לוֹ מִרַעַתוֹ
 וַיִּשְׂמַח יוֹנָה עַל־הַקִּיקַיּוֹן שִׂמְחָה גְדוֹלָה:

waj^eman JHWH-’elohim qiqajon, wajja’al me’al l’jona^h
 lihjot cel ‘al-ro’šo, l’ḥacil lo mera’ato,
 wajjismaḥ jona^h ‘al-haqqiqajon simḥa^h g’dola^h.

Komentarz

וַיִּמְן *waw narracyjne* + מִנָּה *piel imperfectum* 3.os. 1.poj. *r.m.* Por. Jon 2,1, gdzie JHWH posyła rybę (וַיִּמְן יְהוָה דָּג).

יְהוָה־אֱלֹהִים jedyne miejsce, gdzie w Księdze Jonasza oba imiona Boga pojawiają się łącznie. Biorąc pod uwagę kunszt literacki autora, nie jest to raczej przypadek lub próba urozmaicenia tekstu. Być może chodzi o ukazanie, że bóg pagan יְהוָה־אֱלֹהִים jest tym samym Bogiem יְהוָה, którego wyznaje Jonasz? Zapięcie w opowiadaniu pewnej teologicznej klamry?

קִיקְיוֹן słowo to pojawia się jedynie w Księdze Jonasza i próby odgadnięcia, o jaki krzew może chodzić są jedynie zgadywanką⁶⁶. Być może autor księgi wymyślił sobie taką nazwę. Być może jednak miał przed oczyma jakiś konkretny krzew, np. znany w Egipcie pod nazwą *kiki*, a na terenach Mezopotamii *kukkānītu* rącznik pospolity (*Ricinus communis* L. – tak też identyfikowana jest ta roślina w encyklopediach hebrajskich). Krzew rycynusowy to roślina szybko rosnąca (w tropikalnym klimacie dorasta nawet do 10–12 m), a przede wszystkim dająca cień, dzięki klapowanym liściom o średnicy 15–45 cm (niekiedy jednak dochodzącej nawet do 1 m). W starożytności uzyskiwany z niej olej wykorzystywano jako lek, kosmetyk oraz paliwo do lampek oliwnych. Na całym Bliskim Wschodzie znana była od niepamiętnych czasów. Dla zrozumienia przesłania tego fragmentu nie wydaje się jednak konieczna identyfikacja tej rośliny pod względem biologicznym.

וַיַּעַל מַעַל לְיוֹנָה *waw narracyjne + עלה qal lub hifil imperfectum* 3.os. l.poj. r.m. (w przypadku odczytania tej formy jako *hifil* podmiotem byłby Bóg⁶⁷).

מַעַל (**עַל** + **מֶן**) przyimek teoretycznie odpowiadający polskiemu „sponad...”, „znad...”, ale takie tłumaczenie w tym miejscu nie byłoby logiczne. Tutaj: „(wyrósł) ponad/nad...”. Prefiks **לְ** (tutaj: „dla”) + **יוֹנָה**.

וַיַּעַל מַעַל לְיוֹנָה pionowa kreska pomiędzy oboma wyrazami nazywa się w tym przypadku *munah legarmeh* i jest to znak kantylacyjny stawiany po pierwszym z *munah* ֿ, a przed znakiem *revia* ֿ.

W wielu innych przypadkach tego typu pionowa kreska nazywana jest *paseq* („odcinacz”, „separator”) i jest jeszcze przedmasoreckim znakiem pomagającym w lekturze tekstu. W starożytnych rękopisach oddzielał on dwa słowa, które wbrew intencji pisarza, mogłyby być czytane jako jedno. Na przykład rozdzielał dwa identyczne albo bardzo podobne wyrazy, dwie takie same litery na końcu jednego wyrazu i na początku drugiego lub dwa przeciwstawne sobie pojęcia (jak np. Bóg i grzesznik) itp.

עַל-רֹאשׁוֹ przyimek + **רֹאשׁ** + zaimek osobowy 3.os. l.poj. r.m. Jeśli modlitwa Jonasza jest integralną częścią tej księgi, to może to być aluzja do **רֹאשׁ** z Jon 2,6, gdzie sitowie oplątuje głowę modlącego się (**סוּף חִבּוּשׁ לְרֹאשׁוֹ**).

לְהִיּוֹת הִיא *qal infinitivus constructus* („dla bycia/stania się/powstania...”).

וַיַּעַל מַעַל לְהִצִּיל לֹא מִרְעָתוֹ *hifil infinitivus constructus*, **לְ** z sufiksem: zaimek osobowy 3.os. l.poj. r.m., **מֶן** + **רָעָה** *status constructus* + sufiks: zaimek osobowy 3.os. l.poj. r.m.

Jonasz, który został wezwany z powodu רָעָה (niegodziwości?) niniwitów, sam teraz potrzebuje ratunku od רָעָה (nieszczęścia? niedoli?), zob. komentarz do Jon 1,2 (s. 28).

Greckie tłumaczenie לְהַצִּיל (w Septuagincie) należy rozumieć jako „dla osłonięcia go cieniem” i jest prawdopodobnie odczytaniem tego hebrajskiego wyrażenia jako *hifil infinitivus constructus* nie od נָצַל, ale od צָלַל (*imiesłów hifil* od tego rdzenia zob. Ez 31,3 מַצִּיל = dający cień).

וַיִּשְׁמַח [...] שְׂמֵחָה גְדוֹלָה znane już z poprzednich wersetów podwójne wzmocnienie czasownika (w tym przypadku שָׂמַח): 1. poprzez powtórzenie rdzenia w formie rzeczownika (*cognate accusativ*, j.w. por. 1,6; 1,10; 4,1) i 2. poprzez dodanie do rzeczownika שְׂמֵחָה przymiotnika גְדוֹלָה.

Księga Jonasza 4,7

Nowe słowa

1/41	תּוֹלָעָה	<i>tole‘a^h</i>	<i>r.ż. robak; kolekt. robactwo</i>
1/24	שָׁחַר	<i>šahar</i>	→ 2. שָׁחַר; <i>r.m. jutrenka; zorza poranna; świt</i>
1/32	מָחָרָת	<i>maḥarat</i>	→ אַחֵר; <i>r.ż. następny dzień; nazajutrz</i>
2/501	נָכָה		hi uderzyć; ukłuć; (po-, wy-)bić; dotknąć (nieszczęściem); karać; szkodzić; porazić; zranić; zabić
1/59	יָבֵשׁ		q wyschnąć; zwiędnąć; być suchym

Tekst

וַיִּמָּן הָאֱלֹהִים תּוֹלָעַת בְּעִלּוֹת הַשָּׁחַר לַמָּחָרָת
וַתֵּד אֶת־הַקִּיקָיוֹן וַיִּיבֶשׁ:

waj^cman ha’elohim tola’at ba’alot haššahar lammohorat,
wattah ’et-haqqiqajon wajjiwaš.

Komentarz

וַיִּזְן *waw narracyjne + מנה piel imperfectum* 3.os. l.poj. r.m. Por. Jon 2,1; 4,6.

תֹּלְעָה *wydaje się, że autor nie ma na myśli jakiegoś konkretnego gatunku robaka. Możliwe jest nawet tłumaczenie „larwa” czy „gąsienica”. Zadaniem תֹּלְעָה było zniszczenie rośliny. W Pwt 28,39 ukazany jest jako narzędzie niełaski Boga, a u Izajasza jako żarłoczny konsument szczątków ludzkich (Iz 14,11; 66,24).*

בַּעֲלוֹת הַשָּׁחַר *złożenie: -בַּ (bet temporalne/czasowe) + עלה qal infinitivus constructus – w całości określa sam początek dnia („o świtaniu” lub z zachowaniem sensu עלה „o wschodzie jutrzeńki”). Wyrażenie połączone akcentami, drugi z nich tifa (שֶׁ) każe zrobić po wyrazie nieznaczną przerwę.*

לְמַחֲרָת *złożenie takie pojawia się jeszcze tylko raz w 1Krn 29,21.*

וַתֵּךְ *waw narracyjne + נכה hifil imperfectum* 3.os. l.poj. r.ż. (תֹּלְעָה r.ż. – robak). Pochodna od נכה została użyta na określenie zabicia wszystkiego, co pierworodne w Egipcie (Wj 12,12). Sam rdzeń posiada aż dwie zanikające spółgłoski נכה. W rezultacie w tekście zostało z niego tylko środkowe כ, do tego w formie finalnej ך.

וַיִּבָּשׁ *waw wynikowe + יבש qal imperfectum* 3.os. l.poj. r.ż. (podmiotem jest (קִיקִיּוֹן).

Księga Jonasza 4,8

Nowe słowa

1/18	זרח		q wzejść (o słońcu); zajaśnieć; ukazać się
2/135	שֶׁמֶשׁ	<i>šemeš</i>	<i>segolata, r.m./r.ż.</i> słońce
1/69	קָדִים	<i>qadim</i>	→ קדם; <i>r.m.</i> to, co jest na przedzie; wschód
1/1	חָרִישִׁי	<i>ħarišī</i>	<i>przymiotnik r.ż.</i> gorący ² ; palący ³ <i>hapax legomenon</i>
1/5	עלף		hitp okryć się; osłabnąć
1/174	שאל		q żądać; wymagać; (u-)prosić; wypożyczyć; życzyć; pytać
1/845	מות		q umrzeć; zginąć; zdechnąć; wymrzeć

Tekst

וַיְהִי בְּזֶרַח הַשֶּׁמֶשׁ
וַיִּמְן אֱלֹהִים רוּחַ קָדִים חֲרִישִׁית
וַתֵּד הַשֶּׁמֶשׁ עַל־רֹאשׁ יוֹנָה
וַיִּתְּעַלֶּף וַיִּשְׂאֵל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת
וַיֹּאמֶר טוֹב מוֹתִי מֵחַיִּי:

waj^ehi kizroah haššemeš,
waj^eman 'elohim ruah qadim harišit,
wattah haššemeš 'al-ro's jona^h,
wajjit'allaf wajjiš'al 'et-nafšo lamut,
wajjo'mer: tow moti mehajjaj.

Komentarz

וַיְהִי בְּזֶרַח kontynuacja opowiadania (zob. Jon 1,1), ale wyraźne zaznaczenie początku nowego wątku. - בְּ w tym przypadku w znaczeniu czasowym „gdy” „w porze” + זרח *qal infinitivus constructus*.

וַיְהִי בְּזֶרַח הַשֶּׁמֶשׁ – tak samo jak dwa wersety wcześniej (4,6) pojawia się tu znak kantylacyjny *munah legarmeh* (stawiany po pierwszym z *munah* ִ, a przed znakiem *revia* ֶ).

וַיִּמְן oraz וַתֵּד m.in. te słowa i inne sformułowania nawiązują do historii o robaczku, który zniszczył krzew (Jon 4,6–7). Wyrażenie וַיִּמְן pojawia się w Księdze Jonasza 4 razy (poza nią jeszcze tylko raz w Dn 1,5), za każdym razem podmiotem jest Bóg cudownie ingerujący w historię Jonasza (co ciekawe, za każdym razem jest On inaczej nazywany: Jon 2,1; 4,6.7.8).

רוּחַ קָדִים „wiatr wschodni” (dosł. „wiatr [ze] wschodu”) najczęściej pojawia się w kontekście kary i zniszczenia, por.: Wj 10,13; Ps 48,7; Jr 18,17; Ez 17,10; Oz 13,15. Z geograficznego punktu widzenia, na wschód od Izraela, za górami Jordanii, znajdują się rozpalone słońcem pustynie Syryjska i Wielki Nefud.

Równie dobrze wschód mógł być kojarzony z wielkimi imperiami Mezopotamii (np. z Babilonem czy Asyrią – ich jednak armie, ze względu na szlaki, przychodziły przeważnie z północy).

חֲרִישִׁית niejasny co do znaczenia przymiotnik rodzaju żeńskiego (odnoszący się do **רוּחַ** rzeczownika r.ż.). W Biblii hebrajskiej pojawia się tylko w tym miejscu (*hapax legomenon*, por. jednak Wj 14,21). Targumy (przekłady, parafrazy, wyjaśnienia Biblii hebrajskiej, najczęściej w języku aramejskim) tłumaczą to słowo jako „cichy”, ale nie odpowiada to kontekstowi wersetu Jon 4,8. Septuaginta, Peszita i Wulgata tłumaczą **חֲרִישִׁית** jako: „upalny”, „palący”, i właśnie za tą propozycją idą tłumaczenia współczesne. Słowo to pojawia się także w qumrańskim Zwoju Hymnów (1QH 15,5), gdzie tłumaczone jest jako „gwałtowny” (w odniesieniu do wichury wywołującej sztorm). Niektórzy sugerują konieczność zmiany na **חֲרִירִית** od **חָרַר** „być rozpalonym/płonąć/topnieć”. Możliwe jest także wyprowadzenie tego słowa od jednego ze znaczeń rdzenia **חָרַשׁ** „orać/uprawiać”, co mogłoby dać w rezultacie przymiotnik „orzający/rozcinający” (w znaczeniu „potężny”).

Redaktorzy BHS proponują jeszcze inne rozwiązanie, a mianowicie zmianę na **חֲרִיפִית**. Wprawdzie i tak byłby to *hapax legomenon*, ale za to o jasnym znaczeniu wywodzącym się z rdzenia **חָרַף**, który znaczy m.in. „ubliżać, dręczyć”.

Przymiotnik ten musi łączyć się logicznie z wyrażeniem „wiatr wschodni”, bo właśnie do niego się odnosi. W Rdz 41,6, Ez 17,10 „wiatr wschodni” niszczy zbiory; w Iz 27,8 jest narzędziem kary; w Oz 13,15 wysusza źródła i studnie, i niszczy wszystko to, co drogocenne. Z kolei w Wj 14,21 to właśnie „wiatr wschodni” zesłany przez JHWH powoduje rozstąpienie się morza.

To już piąty *hapax legomenon* w Księdze Jonasza (ponadto: **סְפִינָה** Jon 1,5; **יַתְעֵשֶׂת** Jon 1,6, **קָרִיאָה** Jon 3,2 oraz **חֲרִישִׁי** Jon 4,8)⁶⁸. W całej Biblii hebrajskiej znajduje się ok. 1480 *hapax legomena*, czyli unikalnych słów lub form gramatycznych. Z tej liczby 1080 to wyjątkowe formy gramatyczne, a jedynie 400 to pojawiające się jeden raz słowa (na 8 679 wszystkich słów w Biblii).

וַתֵּד zob. Jon 4,7 (tam robak „uderza” w krzak, tutaj słońce w głowę Jonasza), zob. też Ps 121,6; Iz 49,10. Forma żeńska ze względu na podmiot **שָׁמַשׁ**, który może mieć rodzaj męski albo żeński.

וַיִּתְעַלֶּף waw narracyjne lub skutkowe + **עָלָף** *hitpael* (zob. s. 42) *imperfectum* 3.os. l.poj. r.m. Rdzeń **עָלַף** wyraża ideę okrycia się, ale także utraty przytomności, zasłabnięcia (por. użycie rdzenia **עָלַף** w tym znaczeniu w Iz 51,20),

„okrył się sam”, a więc „zasłabł”. Być może jest to nawiązanie do zaśnięcia Jonasza w czasie ucieczki od Boga, albo jego uwięzienia w brzuchu ryby. Byłby to kolejny element w paralelnej konstrukcji opowiadań w tej księdze.

וַיִּשְׁאַל waw narracyjne + שאל qal imperfectum 3.os. l.poj. r.m.

אֶת-נַפְשׁוֹ nota accusativi + נפש + sufiks: zaimek osobowy 3.os. l.poj. r.m. Albo Jonasz prosi swoje życie (נפש) o śmierć, albo prosi, żeby jego „życie umarło”.

לְמוֹת -לְ qal infinitivus constructus.

Dokładnie taką samą frazę znajdujemy w historii Eliasza, który odszedłszy na pustynię, błagał o śmierć (1Krl 19,4):

...וַיִּשְׁאַל אֶת-נַפְשׁוֹ לְמוֹת...

טוֹב מוֹתִי מַחֲיִי powtórzenie frazy z Jon 4,3. Jonasz po raz drugi wypowiada te same słowa. Pierwszy raz, kiedy okazało się, że Niniwa uniknęła kary. Teraz po pogładowej lekcji, jakiej udzielił mu Bóg.

Cały werset wydaje się nawiązywać do historii rozmowy Eliasza z Bogiem na Górze Horeb (1Krl 19,9–14). Najpierw dosłowne powtórzenie życzenia sobie śmierci przez Eliasza na pustyni, a potem upór (dwukrotne powtórzenie swojego zdania, mimo obrazowego pouczenia) w rozmowie z Bogiem.

Księga Jonasza 4,9

Tekst

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-יֹנָתָן
הֲיֵיטֵב חָרָה-לָךְ עַל-הַקִּיקָיוֹן
וַיֹּאמֶר הֵיטֵב חָרָה-לִּי עַד-מָוֶת:

wajjo'mer 'elohim 'el-jona^h:

hahetew hara^h-l^eha 'al-haqqiqajon?

wajjo'mer: hetew hara^h-li 'ad-mawet.

Komentarz

הֲהִיטָב תָּרָה-לָּךְ -ה partykuła pytająca + יטב *hifil infinitivus constructus* + תרה *qal perfectum* 3.os. 1.poj. r.m. + -לָּךְ z sufiksem: zaimiek osobowy 2.os. 1.poj. r.m. Jest to niemal dosłowne powtórzenie pytania z Jon 4,4 (הֲהִיטָב תָּרָה לָּךְ) zob. wyjaśnienie s. 119 – odmienna wokalizacja zaimka osobowego wynika z miejsca pytania w zdaniu – zob. wyjaśnienie s. 54).

W odróżnieniu od Jon 4,4 (לָּךְ) wokalizacja תָּךְ jest już regularna (bo תָּךְ nie znajduje się tu na pozycji pauzalnej – innymi słowy, nie następuje po nim dłuższa przerwa).

W tym wersecie dodany jest jeszcze powód gniewu (עַל-הַקִּיּוֹן).

הֲהִיטָב תָּרָה-לִּי odpowiedź Jonasza powtarza konstrukcję pytania ze zmianą na 1.os. 1.poj. (oczywiście brakuje także partykuły pytającej -ה).

עַד-מָוֶת w pozostałych 5 wystąpieniach tego wyrażenia w Biblii hebrajskiej określa ono śmierć (arcykapłana, Salomona) jako kres pewnego stanu rzeczy: „...aż do śmierci”. Prawdopodobnie tak samo należy rozumieć עַד-מָוֶת także w tym fragmencie, mimo że odnoszący się do niego czasownik תָּרָה jest w *perfectum*, które w tym przypadku podkreśla raczej stanowczość i niezmienność twierdzenia, niż jego jednorazowość czy określenie czasu (ta sama sytuacja zob. Lb 35,25). Czasowniki odnoszące się do postrzegania, pojmowania czy uczuć w *perfectum* mają znaczenie odpowiadające ang. *present perfect*, czyli nie jest istotne, kiedy czynność została wykonana (lub nie) ale ważne są jej skutki w teraźniejszości. Z całą pewnością jest to radykalne wzmocnienie odpowiedzi Jonasza.

Księga Jonasza 4,10

Nowe słowa

2/24	חוס		q ciec; spływać <i>często</i> z עין (czyli w tym przypadku oko) > płakać = być smutnym; zmiłować się; żałować
1/11	עמל		q trudzić się; pracować
1/123	גדל		pi rosnać; pozwalać rosnać; sprawiać, że coś rośnie; uprawiać; wychowywać; uczynić wielkim/potężnym; <i>forma piel w tym przypadku nadaje rdzeniowi znaczenie przyczynowe</i>
3/4942	בן	ben	<i>r.m.</i> syn w <i>bardzo szerokim</i> znaczeniu; potomek; uczeń; podwładny; pochodzący/wywodzący się od; wyraża <i>stosunek przynależności, zależności, podporządkowania itp.</i>

Tekst

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵתָה חֶסֶת עַל-הַקִּיקָיוֹן
אֲשֶׁר לֹא-עֲמַלְתָּ בּוֹ וְלֹא גִדַּלְתָּ
שֶׁבֶן-לַיְלָה הִיָּה וּבֶן-לַיְלָה אֲבָד:

wajjo'mer JHWH: 'atta^h hasta 'al-haqqiqajon,
'ašer lo'-'amalta bo w'lo' giddalto,
šebbin-lajla^h haja^h uwin-lajla^h 'awad.

Komentarz

אֵתָה חֶסֶת עַל- wyrazny *paralelizm antytetyczny* (przeciwstawny) do dalszej części odpowiedzi Boga w Jon 4,11 (pytanie retoryczne): ... וְאֲנִי לֹא אֶחֱוֶס עָלָיְךָ (,ty [tak]..., a ja nie...?").

Z gramatycznego punktu widzenia zaimek **אַתָּה** (ty) nie jest tu konieczny, pełni więc funkcję szczególnego akcentu, podkreśla moc porównania poczucia straty u Jonasza i u Boga.

חָס חָסָה *qal perfectum* 2.os. l.poj. r.m. łączy się z przyimkiem **עַל**.

בֹּאֲ-עֲמִלָּתְךָ partykuła przecząca + **עֲמַל** *qal perfectum* 2.os. l.poj. r.m., -בֹּאֲ z sufiksem: zaimek osobowy 3.os. l.poj. r.m. (to jest: **קִיקִיּוֹן** r.m.). W tej frazie spotykamy stosunkowo rzadki przypadek, kiedy -בֹּאֲ wskazuje na dopełnienie (por. Pwt 7,7). Rdzeń **עֲמַל** łączy się z przyimkiem -בֹּאֲ w znaczeniu „zajmować się czymś” albo „trudzić się czymś”, np. **עֲמַל בְּתוֹרָה**.

וְלֹא גִדְלָתוֹ *waw łączące* + partykuła przecząca, **גִּדַּל** *piel* (w znaczeniu przy czynowym⁶⁹) *perfectum* 2.os. l.poj. r.m. + sufiks: zaimek osobowy 3.os. l.poj. r.m.

שָׁבֹן-לִילָה złożenie: -שָׁ zaimek względny **בֶּן-לִילָה** (+ **בֶּן** forma wyjątkowa/oboczna od **בֵּן**, por. Wj 33,11; Joz 1,1). Wyrażenie to, przez analogię do formy podawania wieku („syn lat...”), należy rozumieć jako podanie wieku/okresu życia – w tym przypadku „żył/umarł [przez jedną] noc”. W ten sposób podany jest np. wiek Noego (Rdz 5,32), Mojżesza (Wj 7,7), kapłana Helego (1Sm 4,15) i wielu innych. W przypadku kobiet wiek podawany jest w formie „córka... lat” (**שָׁנָה** ... **בֵּת**), np. wiek Sary (Rdz 17,17). Tak samo podawany jest wiek zwierząt, np. w Lb 15,27 mowa jest o jednorocznej kozie **עֶזְרַת-שָׁנָה** („koza – córka [jednego] jej roku”).

Zaimek względny -שָׁ bywa wokalizowany różnymi samogłoskami (w tym przypadku *segol*). Podobnie jak przedimek powoduje podwojenie następującej po nim spółgłoski. W BH występuje tylko 142 razy (w Księdze Jonasza 3 razy), podczas gdy zaimek względny w formie **אֲשֶׁר** – aż 5503 razy (w Księdze Jonasza 12 razy).

הָיָה i **אָבָד** para *antonimów* (wyrażenia przeciwstawne), tutaj: **jest** (w znaczeniu: „zaistniał, urósł”) – **zginął**. Oba w *qal perfectum* 3.os. l.poj. r.m. (podmiotem jest **קִיקִיּוֹן** r.m.).

Księga Jonasza 4,11

Nowe słowa

1/137	יֵשׁ	<i>ješ</i>	<i>r.m.</i> byt; istnienie > istnieć; jest...; są...
1?/73	רַבָּה		hi uczynić licznym /wielkim; pomnożyć; bogacić (się); mieć wiele...; <i>bezokolicznik abstrakcyjny</i> = <i>przysłówek</i> mnóstwo; ponad
1/51	הַרְבֵּה	<i>harbe^h</i>	→ רַבָּה ; <i>przysłówek</i> mnóstwo; ponad; więcej/bardziej (niż)
1/769	שְׁנַיִם	<i>š^enajim</i>	<i>liczebnik</i> dwa; dwóch; obaj; podwójnie
1/134	עֶשְׂרֵה	<i>‘esre^h</i>	→ עֶשֶׂר ; <i>liczebnik r.ż.</i> dziesięć (<i>tylko w liczbach</i> 11–19)
1/11	רְבֹא	<i>ribbo[’]</i>	<i>r.ż.</i> miriada; dziesięć tysięcy; nieprzeliczona ilość; <i>arameizm</i>
1/409	בֵּין	<i>bajin</i>	→ בֵּין ; <i>przymek</i> (po-)między; <i>reczownik r.m.</i> to, co pomiędzy
1/140	יְמִין	<i>jamin</i>	→ יָמֵן ; <i>r.ż.</i> prawa strona; prawica; południe
1/54	שְׂמָאל	<i>s^emol</i>	<i>r.m.</i> lewa strona; to, co na lewo; lewa ręka; północ

Tekst

וַאֲנִי לֹא אֶחֹס עַל־נִינְוָה הָעִיר הַגְּדֹלָה
 אֲשֶׁר יִשְׁבָּהּ הַרְבֵּה מִשְׁתִּים־עֶשְׂרֵה רְבֹא אָדָם
 אֲשֶׁר לֹא־יָדַע בֵּין־יְמִינוֹ לְשְׂמָאֵלֹ וּבִהְמָה רַבָּה:

wa’ani, lo’ ‘aḥus ‘al-ninwe^h ha’ir hagge^hdola^h,
 ‘ašer ješ-bah harbe^h mištem-‘esre^h ribbo ‘adam,
 ‘ašer lo’-jada[’] ben-j[’]mino lismo’lo uw^ehema^h rabba^h?

Komentarz

וַאֲנִי *waw rozłączające (dysjunktywne)* + zaimek osobowy 1.os. l.poj. Podobnie jak w Jon 2,5 czy Jon 4,10 postawienie podmiotu na początku zdania ułatwia podkreślenie kontrastu/porównania.

Nad *jod* dodano akcent rozdzielający *pašta* **וַאֲנִי**, co sugeruje zawieszenie głosu w tym miejscu (a przez to podkreślenie – emfazę – podmiotu). Właśnie z tym zabiegiem zdaje się współgrać dodany zaimek osobowy **אַתָּה** (ty) w poprzednim wersecie.

אַחֹסֶה *qal imperfectum* 1.os. l.poj. (zob. Jon 4,10). Dosłownie: „a ja?, [czy] nie *ulituję* się...?”. Brakuje którejś z partykuł pytających⁷⁰, ale sens zdania i kontekst podpowiadają, że jest to pytanie (retoryczne) o właściwe zachowanie, o to, co powinno się w tej sytuacji zrobić. Być może jest to nawiązanie do Jl 2,17:

חֹסֶה יְהוָה עַל-עַמּוּדָה ...

חֹסֶה to ten sam rdzeń **חוס** w trybie rozkazującym l.poj. r.m. z *he paragogenicznym* (dodanym).

הָעִיר הַגְּדוֹלָה to samo określenie co w Jon 1,2 – klamra obejmująca całe opowiadanie. W tym przypadku nie ma wątpliwości, że chodzi o neutralne rozumienie pojęcia **גְּדוֹלָה**.

W tym wersecie dopełnia się też konstrukcja całości opowiadania. W obydwu częściach księgi autor zastosował ten sam schemat:

Jon 1–2	Jon 3–4
Bóg: „wstań”, „idź” i „głos” Działanie Jonasza Burza Pogańscy marynarze Kapitan Wybawienie (morze ucichło)	Bóg: „wstań”, „idź” i „głos” Działanie Jonasza Zapowiedź zniszczenia miasta Mieszkańcy Niniwy Król Wybawienie (miasto ocalało)
Bóg Wielka ryba Jonasz Bóg – ratunek	Bóg Krzak, robaczek, żar pustyni Jonasz Bóg – ratunek

Tak dokładna symetria obu części, świadczy o tym, że i żeglarze, i niniwici reprezentują pogardzanych przez Izraelitów pogan (i to tych najgorszych) przeciwstawionych słynnemu prorokowi, dumie Izraela.

יִשְׁבָּה złożenie: partykuła istnienia **יֵשׁ** + **בִּי** + (*bet locale*) + sufiks: zaimek osobowy 3.os. l.poj. r.ż. (od **עִיר** r.ż.), o oznacza „jest w niej”.

הִרְבָּה przysłówek lub *hifil infinitivus absolutus* od **רבה** (zob. *Nowe słowa*).

מִשְׁתִּים-עֶשְׂרֵה רְבֹא złożenie: **מִן** tutaj jest to przyimek służący do wyrażenia porównania (w połączeniu z **הִרְבָּה** oznacza „więcej niż...”.) + **עֶשְׂרִים** liczebnik *dualis* w r.ż. + **עֶשְׂרֵה** liczebnik w l.poj. r.ż. (2+10, czyli razem 12) oraz **רְבֹא** (10 000) = $12 \times 10\,000 = 120\,000$. Wyraz **רְבֹא** (tu w formie **רְבֹא** l.poj.) jest kolejnym arameizmem w Księdze Jonasza. Pojawia się on przeważnie w późnych tekstach biblijnych (wątpliwości pojawiają się w przypadku Ps 68,18 i Oz 8,12). Znacząca liczba arameizmów stanowi poszlakę nakazującą datować Księgę Jonasza na okres powygnaniowy (kiedy Izraelici powszechnie posługiwali się językiem aramejskim).

Wydaje się, że nie należy sumować tej liczby, ale tłumaczyć ją jako „dwanaście miriad”. Liczba **dwanaście** miała dla Izraelitów szczególną wymowę i oznaczała pełną, okrągłą liczbę odnoszoną do samego Boga i Jego doskonałości. Równocześnie była to liczba Izraela. Przy jej pomocy pisano o jego jedności i wspólnych korzeniach (12 patriarchów, 12 synów Jakuba-Izraela → 12 pokoleń Izraela – przypomnienie o wspólnocie krwi nawet, a może przede wszystkim, w czasach rozbicia i skłócenia). Liczba ta pojawia się często w pismach NT, w szczególności w Apokalipsie, właśnie jako symbol nawiązania do (ideału) Izraela (12 apostołów, 12 tronów, 12 pokoleń do osądzenia przez apostołów, 12 darów Ducha Świętego, 12 gwiazd w wieńcu/koronie Niewiasty, 12 warstw fundamentów nowego Jeruzalem, 12 bram itd.). Trudno ocenić, czy autor intencjonalnie używa tutaj tak symbolicznej liczby, ale nie wolno tego wykluczyć. Z kolei 10 000 to **miriada**. Choć określenie to brzmi dużo mniej precyzyjnie, za to lepiej oddaje znaczenie tego terminu, który i w ST i w NT znaczy po prostu ogromną (choć jeszcze wyobrażalną) liczbę, mnóstwo, krocie.

אֲשֶׁר tu l.poj. w znaczeniu kolektywnym. Wyjątkowo po zaimku względnym dalej zachowana jest liczba pojedyncza (z reguły w tego typu przypadkach czasowniki są w liczbie mnogiej, zob. komentarz do Jon 1,5 s. 38).

לֹא-יִדְע kontekst wskazuje, że wyrażenie to należy rozumieć w tym miejscu „nie zna [różnicy]”, „nie rozróżnia”.

בֵּין־יָמִין + בֵּין złożenie: בֵּין + יָמִין w l.poj. z sufiksem 3.os. l.poj. r.m.
 + שְׂמָאל + לְ- z sufiksem 3.os. l.poj. r.m.

יָדַע בֵּין ... לְ-... zwrot idiomatyczny. Wiele wskazuje, że należy go rozumieć jako „rozróżniać pomiędzy... a...”⁷¹.

וּבְהִמָּה רַבָּה zaskakujący dodatek – może odrobina humoru, może ironii, albo jakaś aluzja, może swoisty ostateczny argument w dyskusji „jeśli nie szkoda ci Asyryjczyków, to może pomyślisz o tych zwierzątkach?!”.⁷²

Koniec Księgi Jonasza

Słownik pojęć gramatycznych

bezokolicznik (*infinitivus*) forma czasownika, która wyraża czynność lub stan w sposób abstrakcyjny, bez określania czasu, rodzaju, liczby, osoby, trybu, strony i aspektu np.: *być, mieć*. Może też wyrażać czynności w formie rzeczownikowej (np.: *chodzenie, myślenie*), czasami pełni rolę swoistych równoważników zdań podrzędnych (np.: *...aby wstać; dla lepszego zrozumienia*).

biernik (*accusativus*) przypadek gramatyczny (forma fleksyjna rzeczownika, zaimka, liczebnika itp.), odpowiada na pytania: kogo? co? np.: (widzę) *konia, przyjaciela, mądrość*. Dla ułatwienia: zawsze pojawia się po przyimku „przez”, np.: *przez brata, przez pole*.

celownik (*dativus*) przypadek gramatyczny (forma fleksyjna rzeczownika, zaimka, liczebnika itp.), odpowiada na pytania: komu? czemu? np.: (pomagam) *przyjacielowi, tobie, sąsiadowi*.

cohortativus tryb używany dla wyrażenia życzenia, pragnienia, nakazu, niekiedy także dla oddania przyczyny lub skutku. Cohortativus pojawia się tylko w pierwszej osobie liczby pojedynczej lub mnogiej (np.: *chodźmy, zróbmy, żebyśmy się nauczyli*). Tworzy się go przez dodanie odpowiedniego sufiksu do formy *imperfectum*.

dageš kropka w środku litery (podwaja ją lub zmienia wymowę), może być *dageš forte* lub *lene* (z łaciny: mocne i słabe) – wyjaśnienie zob. ramka na s. 98.

dopelniacz (*genetivus*) przypadek gramatyczny (forma fleksyjna rzeczownika, zaimka, liczebnika itp.), używany m.in. w relacjach przynależności – odpowiada na pytania: kogo? czego? np. (syn) *ojca*, (pole) *rolnika*, (praca) *pasterza*.

dopelnienie część zdania, oznacza przedmiot czynności (wyrażonej orzeczeniem), np.: przynoszę *dar*, składam *ofiary*. Odpowiada na pytania: kogo? czego?; komu? czemu?; kogo? co?; z kim? z czym?; o kim? o czym?

emfaza nacisk, podkreślenie (czasem przesadne), wzmocnienie, wykrzyknik, podkreślenie fragmentu wypowiedzi (zdania, wyrażenia czy wyrazu) poprzez położenie na nim mocnego (emocjonalnego) akcentu.

forma apokopowana forma skrócona, w której zanika jedna lub więcej głosek.

hendiadys figura stylistyczna polegająca na przedstawieniu jednego pojęcia przez dwa wyrazy połączone współrzednym spójnikiem. Ma na celu uwznioślenie lub zaakcentowanie znaczenia, np. *rydwany faraona i jego wojsko* (Wj 15,4); *niech będzie uwielbiony i wywyższony; cześć i chwała*.

imiesłów forma czasownika. Rozróżniamy imiesłowy: przymiotnikowe, czyli odmienne przez przypadki i rodzaje oraz przysłówkowe, czyli formy nieodmienne. Imiesłów **przymiotnikowy**: **czynny** (w języku polskim np.: *kochający, robiący*) lub **bierny** (w języku polskim np.: *kochany, zrobiony*). Imiesłów **przysłówkowy**: **uprzedni** (w języku polskim np.: *wyruszywszy, zrobiwszy*) lub **współczesny** (w języku polskim np.: *myśląc, pisząc*).

imperatyw tryb rozkazujący: polecenie, rozkaz, nakaz (np.: *poślij!, napisz!*).

imperfectum (w gramatykach języka hebrajskiego spotyka się także określenie *jiqtol*) forma czasownika, w języku hebrajskim wyrażająca działanie/stan niedokończony, niepewny, powtarzalny. W przekładach tłumaczona jest jako czas przyszły (38%), teraźniejszy (24%), tryb rozkazujący (20%) i modalny (11%), ale też niekiedy jako czas przeszły (8%). Dodanie przedrostka *waw*, zwanego inwersyjnym, czyli „odwracającym” (forma *wajjiqtol*) zmienia semantykę czasownika na zbliżoną do *perfectum*.

infinitivus zob. **bezokolicznik**.

infinitivus absolutus (bezokolicznik niezależny) w języku hebrajskim nieodmienna forma czasownika, najczęściej pełni funkcję przysłówkową (zob. **przysłówki**). W połączeniu z odmienną formą pochodzącą od tego samego rdzenia wzmocnienia wypowiedź (np.: *אָבִישׁ יָדָעִי אַבִישׁ יָדָעִי* *abyś poznał poznaniem* = „abyś dowiedział się na pewno”, „żebyś wiedział (nie miał wątpliwości)” – Rdz 15,13; *בָּכָה תְּבָכָה* *zaplakała płaczem* – 1Sm 1,10 wzmocnienie „zaplakała gorzko”; „rozplakała się rzewnie”); z odmienną formą innego rdzenia uzupełnia lub opisuje czynność lub wydarzenie (np.: *יֵדֵק, פָּלָאָה*). Niekiedy pełni rolę imiesłowu (np.: *פִּקְרִישׁוֹ, פִּלְמִישׁוֹ* *połamawszy*).

infinitivus constructus (bezokolicznik zależny) bliski polskiemu bezokolicznikowi, forma nieodmienna (nie określa osoby, rodzaju ani liczby, a tylko

podstawową ideę rdzenia czasownika). Łączy w sobie funkcje czasownika i rzeczownika (czasami funkcjonują jak polskie rzeczowniki odczasownikowe np. *chodzenie, jedzenie*). *Infinitivus constructus* łączy się czasami z prefiksami przyimkowymi, takimi jak np. -בְּ, -לְ, -אֶ, tworząc konstrukcje przysłówkowe, uzupełnienia w zdaniu, wyjaśnienia, wskazania na okoliczności itp. (np.: *po to, żeby panować; dla wyjaśnienia*). Niekiedy łączy się także z sufiksami zamikowymi. Forma ta w BH pojawia się ok. 6700 razy.

iussivus tryb ten używany jest dla wyrażenia łagodnego polecenia lub silnego życzenia. Stosuje się ją w odniesieniu do trzeciej osoby (np.: *niech robi, aby kochał, aby znaleźli*). W przypadku czasowników silnych, czyli regularnych, bez zanikających/asymilujących się spółgłosek, odpowiada formie **imperfectum** (o sposobie tłumaczenia decyduje kontekst).

ketib dosłownie „napisany” – aramejski imiesłów oznaczający wprowadzoną przez masoretów poprawkę do tekstu spółgłoskowego – na marginesie podawano formę, jaka powinna być w tym miejscu odczytana (por. **qere**).

meryzm figura retoryczna łącząca w semantyczną całość opozycyjne lub przeciwległe znaczeniowo zespolenia (np.: *między niebem a ziemią; od wschodu do zachodu słońca*).

mianownik (nominativus) przypadek (forma gramatyczna rzeczownika), w którym rzeczownik występuje w roli podmiotu. Odpowiada na pytania: kto? co? (np.: *pies, kot, wielbłąd*).

orzeczenie część zdania, która wyraża czynność podmiotu. Najczęściej wyrażane jest czasownikiem (np.: *król rządzi; słońce wstaje; student się uczy*).

pataḥ furtivum *pataḥ* („skradzione, złodziejskie”) znajdujące się pod *ajin, het* lub *he* (ע-, ח- lub ה-), kiedy są one ostatnimi spółgłoskami w wyrazie. *Pataḥ furtivum* czytamy w takim przypadku wyjątkowo przed spółgłoską, np. רִיחַ czytamy *ruaḥ*.

perfectum (qatal) forma czasownika wyrażająca działanie/stan zakończony, pełny, pewny, jednorazowy itp. Najczęściej odnosi się do czynności lub stanu w przeszłości (ok. 80% wystąpień), których skutki są widoczne w teraźniejszości. Może jednak odnosić się także do teraźniejszości, a nawet przyszłości. *Perfectum propheticum* opisuje wydarzenia przyszłe, których wystąpienie jest tak pewne, jak gdyby już się wydarzyły (np. Iz 11,9: **כִּי־מְלֹאָה** **הָאֲרֶץ** **דָּעָה** **אֶת־יְהוָה** – „gdyż pełna stanie się ziemia poznania

JHWH”). *Perfectum* może wyrażać także sytuację hipotetyczną (*jeśli...*), opisywać stan lub kondycję.

Dodanie przedrostka *waw*, zwanego inwersyjnym, czyli „odwracającym” (forma *weqatal*) zmienia semantyczne znaczenie czasownika na zbliżone do *imperfectum*. W takim przypadku kolejne czasowniki tworzą sekwencję czasu lub idei (poszczególne czasowniki wyrażają ten sam rodzaj działania).

podmiot część zdania, która oznacza wykonawcę czynności wyrażonej orzeczeniem, obiekt podlegający procesowi wyrażonemu orzeczeniem lub znajdujący się w stanie wyrażonym orzeczeniem (np.: nadszedł *dzień*; *uczeń* słucha; *dziecko* jest chore).

przedimek część mowy, w przypadku języka hebrajskiego wyłącznie określająca -־, występuje przed rzeczownikami, konstrukcjami rzeczownikowymi, przymiotnikami, liczebnikami itp. (odmianą przedimka jest rodzajnik – nie odwrotnie). W BH przedimek pojawia się ponad 31 tys. razy.

przymimek nieodmienna część mowy, określająca relacje przestrzenne, czasowe i inne (np. położenie jednego obiektu względem drugiego). Przymimek zawsze towarzyszy rzeczownikowi lub zaimkowi (np.: *z, do, na, bez, pod, u, w, nad, po, przed*).

przysłówek nieodmienna część mowy określająca cechy lub stany. Tradycyjnie wyróżnia się przysłówki **czasu** (odpowiadają na pytanie kiedy?), **miejsca** (gdzie?) i **sposobu** (jak?). Przysłówki mogą być **proste** np.: *kiedy, teraz, nigdy* lub **pochodne** (najczęściej od przymiotników) np.: *szybko, dobrze, kolorowo*.

qal forma (konjugacja) podstawowa czasownika. לָקַל = *lekki, prosty*.

qere dosłownie *odczytany* – umieszczana przez masoretów na marginesie właściwa ich zdaniem forma źle zapisanego (zob. *ketib*) w tekście spółgłoskowym słowa.

superlativus stopień najwyższy (np.: *najlepszy, największy, najgorszy*).

wolacz (*vocativus*) przypadek gramatyczny, forma rzeczownika używana w zwołaniach, bezpośrednich zwrotach/apelach, np. *przyjacielu!*

waw copulatywne *waw* (łączące) jako spójnik – partykuła łącząca elementy w zdaniu (najczęściej tłumaczone przez „i”).

waw dysjunktywne *waw* rozdzielające – partykuła rozdzielająca elementy w zdaniu (przeważnie tłumaczone przez „a”).

waw narracyjne waw podkreślające ciągłość opowiadania, najczęściej nie musi być tłumaczone.

zaimek część mowy, która może zastępować rzeczownik (np. *ja, ty, on, ono*), przymiotnik (np. *mój, twój, inny, tamten*), przysłówek (np. *tam, wtedy*) lub liczebnik (np. *ile, ilu, tyle, tylu*). Ze względu na funkcję jaką pełni, zaimek może być np.: dzierżawczy (*mój, twój, jego, jej, nasz* itd.), osobowy (np. *ja, ty, my, oni* itd.), zwrotny (*się*), pytający (np. *kto?, co?, jaki?, który?, gdzie?, kiedy?*), wskazujący (np. *ten, tamten, tamta* itd.) i in.

Skróty i symbole

*	nie występuje w podanej formie (podstawowej)
?	niepewne znaczenie, forma lub rodzaj
<	powstało z...
=	to jest /odpowiada /jest identyczne z...
>	przekształciło się w...
→	zobacz /porównaj
¹	<i>hapax legomenon</i> (słowo występujące tylko jeden raz w Piśmie Świętym)
^a	arameizm
aram.	aramejski /pochodzenia aramejskiego
bezokol.	<i>infinitivus</i> (bezokolicznik – zob. słownik pojęć gramatycznych)
BH	Biblia hebrajska
BHS	Biblia Hebraica Stuttgartensia
BT	Biblia Tysiąclecia
hi	<i>hifil</i> – forma koniugacyjna
hitp	<i>hitpael</i> – forma koniugacyjna
imiesłów	<i>participium</i> (imiesłów – zob. słownik pojęć gramatycznych)
imp.	<i>imperativus</i> (tryb rozkazujący – zob. słownik pojęć gramatycznych)
impf.	<i>imperfectum</i> (zob. słownik pojęć gramatycznych)
inf.abs.	<i>infinitivus absolutus</i> (zob. słownik pojęć gramatycznych)
inf.cs.	<i>infinitivus constructus</i> (zob. słownik pojęć gramatycznych)
kolekt.	kolektywny /zbiorowy
L	Kodeks Leningradzki
LXX	Septuaginta

l.mn.	liczba mnoga
l.poj.	liczba pojedyncza
neutr.	rodzaj nijaki /użyte jako rodzaj nijaki
ni	<i>nifal</i> – forma koniugacyjna
os.	osoba
pf.	<i>perfectum</i> (zob. słownik pojęć gramatycznych)
pi	<i>piel</i> – forma koniugacyjna
poel	<i>poel</i> – forma koniugacyjna
przen.	sens przenośny
pu	<i>pual</i> – forma koniugacyjna
q	podstawowa forma koniugacyjna (<i>qal</i>)
r.m.	rodzaj męski
r.ż.	rodzaj żeński
rzecz.	rzeczownik /jako rzeczownik
zaimek os.	zaimek osobowy
zaimek wsk.	zaimek wskazujący
zaimek wzgl.	zaimek względny

Skróty ksiąg biblijnych wg Biblii Tysiąclecia

Rdz Wj Kpł Lb Pwt Joz Sdz Rt 1–2Sm 1–2Krl 1–2Krn Ezd Ne
 Tb Jdt Est 1–2Mch Hi Ps Prz Koh Pnp Mdr Syr Iz Jr Lm Ba
 Ez Dn Oz Jl Am Ab Jon Mi Na Ha So Ag Za Ml

Słowniczek

Poniższy Słowniczek zawiera wszystkie słowa, niesamodzielne części mowy oraz rdzenie występujące w Księdze Jonasza. Jest to znacząco zmodyfikowany oraz ograniczony – do słówek, znaczeń, form i rdzeni pomocnych przy lekturze Księgi Jonasza – wybór z *Podręcznego Słownika hebrajsko-polskiego i aramejsko-polskiego Starego Testamentu* (P. Briks, Warszawa: Vocatio Oficyna Wydawnicza, 2020, wyd. 2).

Słowa podane są w porządku alfabetycznym (wg alfabetu hebrajskiego), zasadniczo w formie podstawowej, niekiedy jednak, dla ułatwienia korzystania ze Słowniczka, odstępiono od tej zasady, zawsze informując o tym czytelnika.

Formy czasownikowe znajdują się przy rdzeniu, uporządkowane według koniugacji. Znaczenie rdzenia podawane jest tylko w tej koniugacji lub w tych koniugacjach, w jakich pojawia się on w Księdze Jonasza. W przypadku rzeczowników, imiesłów i przymiotników formą podstawową jest: rodzaj męski, liczba pojedyncza, *status absolutus*, imiesłowy przymiotnikowe czynne (-ący). W przypadkach, w których mogłyby pojawić się niejasności, podano odnośniki do tekstu biblijnego. Tam, gdzie może to być pomocne w lepszym zrozumieniu słowa, podano odniesienie do rdzenia słotwórczego. Odniesienia takiego nie podano tam, gdzie dany rdzeń nie pojawia się w formie czasownikowej w tekście Pisma Świętego.

Ze względu na znaczną odmienność języka hebrajskiego od polskiego oraz podręczną formułę Słowniczka nie podano wszystkich możliwych znaczeń, ale jedynie zaznaczono pole znaczeniowe każdego słowa – idei, jaką ono wyraża. Czasami czytelnik będzie musiał sam dobrać najwłaściwszy w konkretnym kontekście odpowiednik w języku polskim.

א alef

- אבד** **q** ginąć; niszczyć; marnieć; umierać; zagubić się; pobłądzić;
pi (wy)niszczyć; zabijać; mordować; pozwolić umrzeć /zginąć
- אדם** **q** być czerwonym
- אָדָם** **1. r.m.** człowiek; mężczyzna; *kolekt.* ludzkość; ludzie; *jako przymiotnik* ludzki; człowieczy. **2. imię męskie** Adam
- אֲדָמָה** → **אדם**; *r.ż.* kraj; ziemia (uprawna /jako materiał); pole; posiadłość
- אדר** **ni** być /okazać się silnym /potężnym /wspaniałym
- אֲדָרָת** → **אדר**; *r.ż.* **1.** wspaniałość; majestat. **2.** płaszcz
- אוּלַי** oby; może; być może; jeśli nie
- אָחָד** **1. liczebnik** jeden; jedyny; pojedynczy. **2.** raz; ktoś; *l.mn.* **אֶחָדִים** paru; kilku
- אחר** **q** przebywać; **pi** zwlekać; opóźniać się; przesadywać; zatrzymywać;
hi przedłużać pobyt
- אִי** gdzie?; z **זֶה** *wzmocnione* gdzie? który? skąd? jak?
- אֵין** **1.** nieistnienie; nic; brak; żaden; bez-; nie. **2.** *w połączeniu z מן* skąd? (→ **מֵאֵין**)
- אִישׁ** *r.m. l.mn.* **אֲנָשִׁים** mężczyzna; mąż; człowiek; samiec; ktoś; jeden; każdy; *l.mn.* ludzie
- אָח** *wykrzyknik* ach!; tylko; pewnie; oczywiście; jednakże
- אֵל** **1.** nic. **2.** nie, *także jako wykrzyknik, niekiedy zastępuje negowany czasownik*
- אֵל** **1. r.m.** potęga; moc; władza. **2. r.m.** bóstwo; Bóg; mocarz. **3. zaimek** *wsk. l.poj. r.ż.* ta
- אֵל** *przymek* do; ku; w stronę; dla; odnośnie do; *niekiedy miejsce zatrzymania w; przy* (→ **עַל**)
- אֱלֹהִים** *r.m. l.mn.* bogowie; bóstwa; duchy; *l.poj.* Bóg; bóstwo; bogini
- אמן** **q** *imiesłów r.m.* **אִמָּן** wychowawca; opiekun; *rzech. r.m.* wierność; ufność; **ni** *imiesłów* **נִאֲמָן**; okazać się /być silnym /zaufanym /wiernym /stałym; pozostawać; trwać; **hi** uwierzyć; (za-) ufać; być ufnym /pewnym
- אמר** **q** *impf.* **יֹאמַר, וַיֹּאמֶר**; mówić; powiedzieć; rozkazać; nazwać; przyrzec; myśleć; **לֵאמֹר** *oznacza najczęściej tyle co dwukropek*; **ni** być powiedzianym /nazwanym; **hi** poręczyć

- אֲמִיתִי *imię r.m.* Amittaj (imię ojca Jonasza)
- אָנָּה *wykrzyknik (<* אָה־נָּא* ach! *występuje także w formie* אָנָּה
- אָנִי *zaimek os. r.m./r.ż. l.poj.* ja (→ אָנֹכִי)
- אָנִיהָ *r.ż.* statek
- אָנֹכִי *zaimek os. r.m./r.ż. l.poj.* ja (→ אָנִי)
- אָנָּה → אָנָּה; **q** (roz-)gniewać się
- אָנָּה **1.** → אָנָּה; *dualis* אָנָּה; nos; gniew; *dualis także:* twarz. **2.** *wykrzyknik* ach!; tym bardziej /tym mniej; także; *partykuła emfazy*; אָנָּה **כִּי** nawet jeśli; czy rzeczywiście...?; tym bardziej /tym mniej
- אָפָּה **q** ogarnąć; objąć
- אָפָּה *r.m.?[?]/r.ż.?[?]* kurz; pył; popiół
- אַרְבַּע *liczebnik* cztery; *dualis* אַרְבַּעַתִּים czterokrotnie; *l.mn.* אַרְבַּעִים czterdzieści
- אַרְךָ **q** być długim; wydłużać się; dłużyć się; trwać
- * אַרְךָ → אַרְךָ; *przymiotnik* długi; אַרְךָ *cierpliwy*
- אַרֶּץ *r.ż./r.m. l.mn.* אֶרֶץ; ziemia; pole; kraj; terytorium; *l.mn. często* obce, pogańskie kraje
- אֲשֶׁר *zaimek względny* który; kiedy; gdzie; Jon 1,8 בְּאֲשֶׁר לְמִי przez kogo; אֲשֶׁר tak jak; *spójnik* że; ponieważ; aby; gdy; jak
- אֵת **1.** *nota accusativi (biernika).* **2.** *przyimek* razem z; przy; obok; אֵת מֵאָה od; z
- אַתָּה *zaimek os. 2.os. l.poj. r.m.* ty (→ אַתָּה)

ב bet

- בָּ w; pod; na; przy; z (*przy podawaniu, z czego zostało coś wykonane*); z powodu; aby (-בָּ *tw. bet pretii*); w postaci; z bezokol.: gdy; podczas gdy; *nota instrumentalis, niekiedy nota accusativi*
- בְּהֶמָּה *r.ż.* bydło; zwierzęta (domowe /dzikie)
- בּוֹא **q** wchodzić; wracać; wracać do domu; przyjsć; iść
- בֶּטֶן *r.ż.* brzuch; ciało; łono (*także w odn. do męczyzny*); otchłań; wnętrze
- בִּין **q** rozróżniać; oddzielić; rozumieć; pojąć; rozważać; badać; zwrócić uwagę; zauważać
- * בֵּין → בֵּין; *przyimek* (po-)między; *rzeczownik r.m.* to, co pomiędzy

- בלע **q** połykać; **ni** być połkniętym
- בן *r.m.* syn (w szerokim znaczeniu); potomek; uczeń; wyraża także stosunek przynależności
- בעד określenie oddzielenia, zamknięcia, osłonięcia; przyimek za; od; poprzez (coś oddzielającego); w intencji; dla; w zamian
- ^a בקר **pi** dzielić; rozróżniać; rozważać; troszczyć się; szukać
- בקר → בקר; *r.m.* kolekt. bydło; woły; młody wół; jałówka
- ברח **q** przechodzić (od jednego końca do drugiego); uciekać; spieszenie odchodzić
- בריח *r.m.* poprzeczna belka; zasuwa; rygiel
- בשלמי¹ **ni** + **ש** + **ל** + **מי**; z czyjego powodu

ג gimel

- גדול → גדל; *przymiotnik* duży; potężny; wielki (w szerokim znaczeniu); pyszny
- גדל **q** być /stawać się /okazać się dużym /wielkim /ważnym /silnym (w szerokim znaczeniu); **pi** rosnać; pozwalać rosnać; sprawiać, że coś rośnie; uprawiać; wychowywać; uczynić wielkim /potężnym; wychwalać
- גורל *r.m., l.mn.* גורלות; los (do rzucania); przydział; los; dola; przeznaczenie
- גל 1. → גלל; *r.m.* sterta; kopiec kamieni; gruz; ruiny. 2. → גלל; *r.m.* źródło; *l.mn.* fale
- גלל **q** (w-, wy-, od-)toczyć; turlać; oddalić; powierzyć
- גרש **q** wypędzać; wyrzucać; **ni** być wypędzonym /przeganym; wezbrać (o wodzie)

ד dalet

- דבר **q** mówić; powiedzieć; przekazać; objawić; **pi** mówić; rozmawiać; powiedzieć; prezentować; przyrzec; zwrócić się; wstawić się; rozkazywać; obiecywać
- דבר → דבר; *r.m.* to, co powiedziane; słowo; wypowiedź; opinia; sprawa; wydarzenie; czyn; część; przydział; coś; nic
- דג *r.m.* ryba (→ דגה)

- דָּגָה *r.ż. kolekt. ryby; Jon 2,2 ryba*
- דָּם → אָדָם; *r.m. krew; sprawa (związana z przelaniem krwi); wina (ściągnąca wyrok śmierci); w przenośni: wino; sok z winogron*
- דָּרַךְ **q** stąpać; zstąpić; wstąpić; udeptywać (w tłoczni)
- דֶּרֶךְ → דָּרַךְ; *r.m./r.ż., l.mn. דֶּרֶכִים*; droga (w szerokim znaczeniu); podróż; zachowanie; sposób postępowania /życia; sytuacja; zwyczaj; los

ה he

- הָ- *przedimek określający (niekiedy nazywany rodzajnikiem); zaimek wskazujący i względny*
- הֶ-, הֵ- *partykuła pytająca, także -הֶ-, -הֵ-*
- הֶ- *zaimek os. (sufiks) jej*
- הֵ- *partykuła wskazująca kierunek (he lokale), (sufiks): do...; w stronę...*
- הֶבֶל **1.** *r.m. coś ulotnego; tchnienie; marność; nicość (także o bożkach i ich kulcie).* **2.** *imię Hewel = Abel*
- הוּא *zaimek os. 3.os. l.poj. r.m. on; ten*
- הִיא **q impf.** *הִיָּהָ, הִיָּהָ, הִיָּהָ*; wydarzyć się; stać się; być; istnieć; należeć; powstać
- הֵיכָל *r.m. pałac; przybytek; świątynia; główne pomieszczenie świątyni*
- הִלֵּךְ **q imp.** *הִלֵּךְ*; iść; jechać; podróżować; spaść; wtargnąć; rozprzestrzeniać się; posuwać się; rozejść się; postępować; trwać; żyć; znikać; odchodzić; *imiesłów הִלֵּךְ i bezokol. הִלֵּךְ także: ciągle; wciąż; coraz bardziej*
- הִפֵּךְ **q** obrócić; zawrócić; zmienić (się); przekształcić; przewrócić; zniszczyć; **ni** obrócić się; zwrócić się; być przewróconym/zniszczonym; być zmienionym; stać się; być zawodnym
- הָר *r.m. góra; pagórek; górzysta okolica; kolekt. góry*
- הֶרְבֵּה *przysłówek ponad; więcej niż*

ו waw

- וּ-, וְ- *spójnik (prefiks) i; a; potem; dalej; dlatego; aby; także; lub; razem z; ale; więc; z; jak*
- וּ- *zaimek os. 3.os. l.poj. r.m. (sufiks): jego; jemu*

ז zain

- זאת *zaimiek wsk. 3.os. l.poj. r.ż. ta*
- זבח **q** zabić; ofiarować; złożyć /zabić na ofiarę
- זֶבַח → זבח; *r.m.* ofiara (krwawa); ubój
- זה *zaimiek wsk. 3.os. l.poj. r.m. ten; tu; teraz; w poezji także zaimiek względny; także jako partykuła wzmacniająca pytanie*
- זכר **q** wspominać; przypominać sobie; pamiętać; rozmyślać; myśleć
- זעק = צעק; **q** krzyczeć; wyć; huczeć; wołać; przywoływać; **hi** krzyczeć; wołać; zawołać; zwoływać
- זרח **q** wejść (*o słońcu*); zajaśnieć; ukazać się

ח het

- חבל *r.m.* lina; sznur; wiązanie; wnyk; pęto; sznur mierniczy; dział; część; terytorium; obszar; nić; los; *także:* zniszczenie
- חבל → חבל; *r.m.* żeglarz
- חבש **q** (z-, ob-)wiązać; opatrzyć; skręcić; uwięzić; osiodłać
- חוס **q** ciec; spływać *często z עין* > być smutnym; zmiłować się; żałować
- חזק **q** być silnym /mocnym /dzielny; powracać do sił; rosnąć w siłę; powiększać się; nalegać; przemóc; bardzo się starać; z חלב być zatwardziałym /upartym; trwać
- חזקה → חזק; *r.ż.* siła; בחזקה z siłą; żarliwie; okrutnie
- חי → חיה; *przymiotnik* żywy; silny; świeży; surowy; → *r.m.* życie
- חיה **q** żyć; przeżyć; zachować życie; ożywić (się); odżyć; powrócić do zdrowia
- חיים → חיה; *r.m. l.mn. od חי* życie; czas/trwanie życia; szczęście (życia); utrzymanie
- חלל **hi** bezcześcić; spowodować zbezczeszczenie; złamać (słowo); zacząć; nastać; Ez 39,7 pozwolić bezcześcić
- חמס **q** działać przemocą; uciskać; szkodzić; przekraczać (prawo)
- חמס → חמס; *r.m.* przemoc; agresja; niesprawiedliwość
- חנון → חנן; *przymiotnik* miłosierny; łaskawy
- חנן **q** być przychylnym /łaskawym /dobrym; litować się

חסד	hitp być /okazać się miłosiernym
חֶסֶד	→ חסד; <i>r.m.</i> miłość; miłosierdzie; łaskawość; dobroć; solidarność; wdzięk; <i>l.mn. także:</i> zbożne czyny
חפץ	q kochać; mieć upodobanie; cieszyć się; chcieć
חרה	q (za-)płonać; rozgniewać się
חרון	→ חרה; <i>r.m.</i> żar (gniewu); gniew; złość
חֲרִישִׁי ^{1*}	Jon 4,8: <i>przymiotnik</i> gorący [?] ; palący [?] ; potężny [?] ; tnący [?]
חשב	q myśleć; uważać; policzyć; szacować; uznać /wziąć za...; (wysoko) cenić; zamierzać; knuć; wymyślać; Ps 40,18 troszczyć się; <i>imiesłów także:</i> artysta; tkacz; konstruktor; pi obliczyć, być niemal pewnym, być przekonanym
חתר	q przebić; przekopać się; włamać się; Jon 1,13: przedzierać się (wiosłując?)

ט tet

טוב	q pf. טוב; być dobrym /cennym /miłym /ulubionym /smacznym (<i>w szerokim znaczeniu</i>); powodzić się; być szczęśliwym; być radosnym; podobać się
טוב	→ טוב; <i>przymiotnik</i> dobry (<i>w szerokim znaczeniu</i>); przyjemny; piękny; miły; właściwy; godny; szlachetny; wyborny; cenny; wonny; słuszny; szczęśliwy; <i>rzecz. r.m./r.ż.</i> dobro; dobry czyn; szczęście; wonność [?]
טול	hi zesać, (wy-)rzucić, spuścić
טעם	q (s-)kosztować; smakować; czuć
טעם ^a	→ טעם; <i>r.m.</i> smak; czucie; rozsądek; mądrość; Jon 3,7 rozkaz; decyzja

י jod

יבש	q impf. יָבֵשׁ, יִיבֵשׁ, <i>bezokol.</i> יְבוֹשׁ; wyschnąć; zwiędnąć; być suchym
יבֶּשֶׁת	→ יבש; <i>r.ż.</i> to, co suche; suchy ląd; sucha ziemia
ידע	q poznać, dowiedzieć się; zauważyć; zobaczyć; doświadczyć; odczuć; znać; (z-) rozumieć; wiedzieć; rozróżniać; troszczyć się; mieć stosunek seksualny; pozostawać w związku seksualnym
יהוה	<i>imię Boga – tetragram JHWH (tetragram = cztery litery)</i>

- יּוֹם *r.m.* dzień (*także w przenośni*); doba; południe; *l.mn.* dni; czas; okres
- יוֹנָה **1.** *r.ż.* gołębica. **2.** *imię r.m.* Jonasz. **3.** *imiesłów od יָנָה* uciskający, krzywdzący; *przymiotnik* gwałtowny; *rzecz.* złoczyńca
- יָטַב **q** być dobrym /odpowiednim /właściwym /pięknym; podobać się; dobrze się powodzić; **hi** dobrze /właściwie /słusznie postąpić /uczynić; wyświadczyć łaskę /dobro; uszczęśliwić; rozweselić; doprowadzić do porządku
- יָכַל **q** móc; być w stanie /zdolnym; znosić; wytrzymać; przemóc; zwyciężyć; osiągnąć; pojąć
- יָם *r.m.* akwen; morze; jezioro; woda; rzeka; basen; M. Śródziemne > zachód
- יָמִין → יָמֵן; *r.ż.* prawa strona; prawica; południe; *przymiotnik* prawy; południowy; *przysłówek* na prawo; na południe
- יָמֵן → יָמֵן; **hi** pójść /zboczyć /zwrócić się na prawo; trzymać się prawej strony
- יָנָה **q** uciskać; krzywdzić; być gwałtownym
- יָסַף **q** dodać; wzmóc; (u-)czynić coś powtórnie; kontynuować; **hi** dodać; pomnożyć; wzbogacić; powiększyć; kontynuować; (u-)czynić coś powtórnie /bardziej...
- יָפֹא (א¹) *nazwa miejscowości* Jafa
- יָצָא **q** wyjść; wystąpić; wyruszyć; ujsć; wzejść; skończyć się; ciągnąć się (*o granicy*)
- יָרָא **q** bać się; obawiać się; odczuwać bojaźń/szacunek
- יָרָא → יָרָא; *przymiotnik* bojaźliwy; odczuwający lęk; bogobojny; → czciciel; wyznawca
- יָרָאָה → יָרָא; *r.ż.* strach; lęk; bojaźń (Boża)
- יָרַד **q** zejść; zsiąść; zeskoczyć; wyjść; wysiąść; zstąpić; zanurzyć się; spaść; nachylić się; położyć się; upaść; *także w sensie przenośnym*
- יָרָה *r.ż.* strona; tylna część; część najbardziej oddalona
- יָשׁ *r.m.* byt; istnienie > istnieć; jest...; są...; bywa...; być do zrobienia; własność > (przy-)należy
- יָשַׁב **q** usiąść; zasiąść; siedzieć; być położonym; osiedlić się; pozostawać; mieszkać; być zamieszkanym
- יָשׁוּעָה → יָשַׁע; *r.ż.* pomoc; obrona; ratunek; zbawienie

ישע **ni** być uratowanym; doznać pomocy; dać sobie pomóc; **hi** uratować; uwolnić; pomóc; zbawić; przyjść na pomoc; *Imp. z partykulą wzmacniającą.* **הושיעה נא** > hosanna!

כ kaf

- כִּי** *partykula porównawcza* jak...; tak jak...; jakby; taki sam jak...; podobny do...; skoro; gdy; według; około
- כִּי** *zaimek os.2.os. l.poj. r.m.* twój; tobie; ciebie
- כִּי** *zaimek os. 2.os. l.poj. r.ż.* twój; tobie; ciebie
- כִּי** ponieważ; tak; tak samo; tak, że; dalej; gdy; potem; z pewnością; ale; raczej; lecz; gdyż; jeśli; lub; choćby; tak!
- כֻּל** *r.m.* całość; wszystko; wszyscy; każdy; wszelki; cały; razem; jakikolwiek
- כֵּל** **q** przestać; (s-)kończyć (się); być zakończonym /gotowym /postanowionym; wypełnić się; minąć; słabnąć; ustać; (wy-)ginać
- כֵּל** → **כֵּל**; *r.m.* sprzęt; rzecz; przedmiot; ładunek; bagaż; naczynie; torba; worek; narzędzie; instrument; broń
- כֵּן** tak; w ten sposób; więc; tyle; tak bardzo; ponieważ; dlatego; **על־כן** dlatego
- כִּסֵּא** *r.m.* krzesło; tron
- כִּסֶּה** **q** zakryć; ukryć; **pi** zakryć; przykryć; pokryć; zapakować; zasłonić; ukryć (się); zataić; odpuścić; **hitp impf.** **יִתְכַסֶּה**; zasłonić się; ubrać się; być zakrytym /ukrytym
- כַּף** → **כַּף**; *r.ż.* dłoń; ręka; łapa; liść (palmy); *r.m.* czasza
- כַּף** **q** pochylić

ל lamed

- לִּ** do; przy; aż do; w stronę; w kierunku; w odniesieniu do; na korzyść; według; dla; w celu; aby; z powodu; *oznaczenie, że dany wyraz odpowiada na pytanie komu? czemu? (odpowiednik polskiego celownika); wskazanie wykonawcy, autora, właściciela, osoby obdarowanej*
- לֹא** *partykula przecząca* nie; bez; z wyjątkiem; poza

- לֵב *r.m. l.mn.* לְבוֹת; serce > wnętrze; istota (czegoś); wartości; rozum; wola; sumienie; przychylność; usposobienie; zasady postępowania (→ לֵבָב)
- לִבָּב *r.m.* serce (→ לֵב); wnętrze; środek
- לְבַשׁ **q** ubrać (się); nałożyć; przyoblec (się); ogarnąć
- לַיְלָה *także לַיִל r.m. l.mn.* לַיְלוֹת; noc; przysłówek nocą
- לָקַח **q** wziąć; chwycić; zabrać; przynieść; kupić; przyjąć; odebrać; zająć

מ mem

- ם- *zaimek os. 3.os. l.mn. r.m.* ich; nich
- מְאוּמָה *cokolwiek; z przeczeniem: całkiem nic*
- מֵאַיִן *skąd? (→ מֵאֵין + מֵן)*
- מָה *oraz מָה, מָה, מָה; co?; jak?; dlaczego?; jaki?; ile?; co!; jak!*
- * מִהֲלֵךְ → הֵלֵךְ; *r.m.* droga; podróż
- מוֹת **q** umrzeć; zginąć; zdechnąć; wymrzeć
- מוֹתָ → מוֹת; *r.m.* śmierć; umieranie; śmiertelna choroba
- מִמָּחָרָה → אַחֵר; *r.ż.* następny dzień; nazajutrz
- * מִי *r.m., występuje wyłącznie w l.mn.* מַיִם woda; wody; ocean; toń
- מִי *kto?; który?; jaki?; ktokolwiek*
- מַיִם *r.m. l.mn.* woda (→ מִי)
- מְלָאכָה *r.ż.* praca; dzieło; załatwienie czegoś; interes; sprawa; zadanie; służba
- * מִלַּח *r.m.* marynarz; żeglarz
- מֶלֶךְ **q** królować; panować; zostać królem; rozpocząć królowanie
- מֶלֶךְ → מֶלֶךְ; *r.m.* król; władca
- מֵן *z; od strony; od; część z...; odkąd; z powodu; ponieważ; zaraz po; po; z punktu widzenia...; daleko od...; bez; bardziej niż...; tak, że nie...; także przyimek porównawczy w stopniu wyższym i najwyższym*
- מִנָּה **q** (po-)liczyć; **pi** zesłać; przydzielić
- * מִמָּה *r.m.* wnętrzości; brzuch; łono; wnętrze (→ מִמָּהִים)
- * מִמָּהִים *r.m. l.mn.* wnętrzości; brzuch; łono; wnętrze
- מַעֲשֵׂה → עֲשֵׂה; *r.m.* czyn; dzieło; wytwór; zachowanie; praca

- מצא** **q** osiągnąć; znaleźć; spotkać; natrafić; dosięgnąć; doczekać się; zdobyć
- * **מְצוּלָה** *oraz מְצוּלָה*; *r.ż.* głębia; przepaść
- מִקְדָּם** → **קִדְּם**; od przodu; od wschodu; od strony wschodniej
- * **מְשַׁבֵּר** → **שֶׁבֶר**; *r.m.* spieniona, niszczycielska fala; bałwan
- מִשְׁמָר** → **שֹׁמֵר**; [2,9] *r.m.* warta; straż; oddział; *l.mn.* służba (w świątyni) *lub* czciciele

נ nun

- נָא** *wykrzyknik* więc; dalej; proszę; śmiało!
- נָבַט** **hi** patrzeć; spojrzeć; widzieć; podnieść wzrok; oglądać (się); baczyć
- נָגַד** **hi** (o-)powiedzieć; przekazać; powiadomić; dać znać; zdać sprawozdanie; wyjaśnić; opisać
- נִגְדָּה** → **נָגַד**; *r.m.* coś odpowiedniego /równego; pasujący do; *przyimek* wobec; przed; (na-)przeciw; na wprost; prosto przed siebie
- נָגַע** **q** dotknąć; poruszyć; tknąć; uderzyć; uczynić krzywdę; sięgnąć aż do...
- נָדַר** **q** złożyć ślub /obietnicę; przysiąc
- נָדָר** *oraz נִדְּרָה*; → **נָדַר**; *r.m.* ślub; obietnica
- נָהָר** *r.m.* nurt; strumień; rzeka; Eufrat
- נִנְּוּ** *zaimek os. l.os. l.mn.* nasz, nam
- נָחַם** **ni** współczuć; litować się; żałować; pocieszać się; być zadowolonym
- נִיְנוּה** *nazwa miasta* Niniwa
- נָכַה** **hi** uderzyć; ugodzić; ukłuć; (po-, wy-)bić; dotknąć (nieszczęściem); karać; szkodzić; porazić; zdobyć; zranić; rozbić; zabić
- נָפַל** **q** (u-, s-, od-, na-)paść; strącić; rzucić się; zeskoczyć; runąć; zawalić się; polec; przepaść; załamać się; nie powieść się; ogarnąć; zstąpić; odejść; Iz 26,18 być urodzonym; **hi** rzucić; zawalić; przewrócić; strącić; wybić; wytrącić; spuścić; wydać; złożyć; pozwolić upaść; doprowadzić do upadku; zmarnować
- נָפַשׁ** *r.ż.* szyja; gardło; tchnienie; oddech; zapach; dusza; duch; życie; żywe stworzenie; osoba; człowiek; uczucia; wola; zmarły; sam
- נָצַל** **hi** wyrwać; zabrać; odebrać; zająć (obszar); uratować; uwolnić; oszczędzić

- נָקָה **ni** *impf.* יִנָּקֶה; być czystym /wolnym od winy /pustym; nie zostać ukaranym
- נָקִי *oraz* נָקִיא → נָקָה; *przymiotnik* czysty; niewinny; wolny od zobowiązań /odpowiedzialności, pusty
- נָשָׂא **q** podnieść; wsadzić (na); nałożyć; nosić; znosić; pokutować; złożyć (ofiary); wziąć; zabrać; uprowadzić; znieść; zniweczyć (grzech); liczyć; zaintonować; wypowiedzieć; uwzględnić; zważyć
- נָתַן **q** dać; ofiarować; przynieść; złożyć w ofierze; sprezentować; wydać; sprawić; dopuścić; oddać; dodać; wynagrodzić; zwracać; sprowadzić; pozwolić; postawić; ustanowić; umieścić; przypisać; uczynić (*np.* cud)

ס samek

- סָבַב **q** obracać /kręcić się; odwracać się; oddalać się; usunąć się; zmienić właściciela; zmienić się; (o-)krążyć; obchodzić; opłynąć; usiąść /położyć się w koło /wokół; objąć; powtórzyć; zrobić coś na nowo; **poel** otoczyć; (o-)krążyć; objąć; utulić
- סִוּיָּה *r.m.* sitowie; trzcina; wodorosty (?); יַם־סוּף M. Sitowia
- סָכַח → סָכַךְ; *r.ż.* namiot; szałas
- סָכַךְ **q** zamknąć; osłonić; okryć; ukryć; być niedostępnym
- סָעַר **q** szturmować; napierać
- סָעַר → סָעַר; *r.m.* burza; wichura
- ^{1a} סָפִינָה → סָפֵן; *r.ż.* statek
- סָפַן **q** pokryć; obłożyć

ע ajin

- עָבַר **q** przekroczyć; przeprowadzić się; przechodzić; przemierzać; rozlać się; przerósć; wyprzedzić; ciągnąć (się); ominąć; minąć; zniknąć; zginąć; wejść; wstąpić; **hi** (prze-)prowadzić (*także:* przez ogień = ofiarować); przenieść; przeciągnąć; sprawić, że coś / ktoś przejdzie /przeminie; pozwolić /kazać przejść; wydać (*np.* głos, rozkaz *lub* wrogowi); wypuścić; wyprowadzić; wyniszczyć; wysiedlić; usunąć; odebrać; przebaczyć
- עֲבָרָה *r.ż.* עֲבָרִיָּה; *określenie narodowości* Hebrajczyk

- עד** 1. *r.m.* wieczność; nieograniczona przyszłość; *przysłówek* zawsze; na zawsze, wiecznie. 2. do; aż; aż do; podczas (gdy); gdy; nawet; co do...; tak jak
- עוד** *r.m.* powtarzanie; trwanie > jeszcze; już; ciągle; dalej; jak długo; znowu
- עולם** *r.m.* przeszłość; dawne czasy; pradzieje; trwanie; długi czas; przyszłość; wieczność > wiecznie; na zawsze; na wieki
- עזב** **q** (po-)zostawić; porzucić; opuścić; przekazać; wypuścić; uwolnić się
- עטף** **q** być słabym /bezsilnym; **hitp** słabnąć; ustawać
- עין** *r.ż.*, *Za* 3,9; 4,10 *r.m.*, *l.mn.* **עֵינֹת**; oko; spojrzenie; wygląd; to, co się widzi; to, co widoczne; powierzchnia (ziemi); źródło
- עיר** *r.ż.*, *l.mn.* **עָרִים**; miasto; miejscowość; *przen.* mieszkańcy (miasta)
- על** → **עלה**; *r.m.* wyżyna; wzniesienie; *przyimek* na; po(-nad); w górę; ku; do; blisko; przy; przed; przeciw, w oparciu o...; według; (skierowany) w stronę; dlatego; z powodu; aby; dla; pomimo
- עלה** **q** wchodzić (pod górę); wstępować; wlatywać; wznosić się; wspinać się; wskakiwać; wyrósć; pokrywać; unosić się; wzmacniać się; być nałożonym /wniesionym; **hi** podnieść; wywyższyć; wynieść; unieść; wnieść; wyciągnąć; nałożyć; dać /spowodować wzrost; wprowadzić (na górę); wydobyć; wywołać (z szeolu); sprawić, że coś się podnosi; kazać wyjść; podjąć; podrzucić; sprowadzić; złożyć (ofiary); pokrywać (złotem; ciałem)
- על-כן** dlatego; z tego powodu
- עלף** **hitp** okryć się; osłabnąć
- עם** *oraz* **עם**; *r.m.* lud; naród; plemię; ród; mieszkańcy; ludzie; ludność; *kolekt.* mieszkańcy kraju; obywatele; ludność miejscowa
- עם** z; razem z...; wspólnie z...; tak jak; (podobny) do; tak długo jak...; równocześnie z...; przy; w; wewnątrz; pomiędzy
- עמד** **q** wyjść; wejść; wystąpić; zatrzymać się; stanąć; stać; trwać (*np.* w wierności); zamieszkiwać; pozostać; zachować się; przetrwać; podejść; powstać; pojawić się; wybuchnąć (*o wojnie*); stanąć w obronie
- עמל** **q** trudzić się; pracować
- ענה** 1. **q** odpowiedzieć; odrzec; dać świadectwo; dać do zrozumienia; wysłuchać; mówić; oznajmić. 2. **q** cierpieć; być uciskanym /zgnębio-

nym /utrapionym /stłumionym; bać się; uchylać się. **3. q** trudzić się.

4. q śpiewać; zaintonować

עשה **q** zrobić; (u-)czynić; dokonać; wykonać; zrealizować; pracować; wypełnić; sporządzić; przyrządzić; przygotować; stworzyć (*o Bogu*); sprawić; zaprowadzić; wytwarzać; użyć; wprowadzić; dawać; zdobyć; pomóc; postępować

עשרה *liczebnik r.ż. dziesięć (tylko w liczbach 11–19)*

עשת **1. q** być płaskim; Jr 5,28 utyc[?]; stać się ociężałym[?]. **2.ª hitp** Jon 1,6 wspomnieć (na kogoś)

עת *r.m./r.ż. czas; okres; l.mn. także: wydarzenia; losy*

עתה *przysłówki teraz; właśnie teraz; teraz więc; dalej! (→ עת)*

פ pe

פלל **1. pi** sądzić; odbyć sąd; zadecydować; usprawiedliwić. **2. hitp** prosić; błagać; modlić się

פנה **q** obrócić (się); odwrócić (się); (s-)kierować się; pospieszyć; przyłączyć się; wrócić; nachylić /przychylić się; oczekiwać; przyglądać się; nastać (*o porach dnia*)

*** פנה** → **פנה**; *r.m. twarz; oblicze; wygląd; mina; spojrzenie; widoczna /przednia strona /część; powierzchnia; ostrze (miecza); z ל przed; wobec; wcześniej; מלפני sprzed*

צ cade

צאן → **יצא**; *r.ż./r.m. kolekt. młode; drobna rogacizna; owce /owca; kozy > stado; trzoda*

צום **q** pościć

צום → **צום**; *r.m. post; czas postu*

צל → **3. צלל**; *r.m. cień*

צלל **1. q** zadzwonić (w uszach); zadrzeć. **2. q** zatonać. **3. q** okryć (się) mrokiem

צעק → **זעק**; **q** krzyczeć; wołać (o pomoc); hałasować

צפון *r.ż./r.m. północ (strona świata); Północ*

- צָר → צָרָר; **1.** *przymiotnik* wąski; ciasny; ograniczony; *rzecz. r.m.* ucisk; uciemiężenie; utrapienie; strach. **2.** *r.m.* wróg; przeciwnik; ciemność
- צָרָה → צָר; *r.ż.* ucisk; ból (rodzącej); strach; utrapienie; niedola; nędza
- צָרָר **1. q** zawinać; owinąć; ukryć; związać; być ściśniętym /skrępowanym /ciasnym /w ucisku /utrapieniu /zmartwionym. **2. q** być wrogiem; gnębić; napadać

ק qof

- קָדָם → קָדָם; *r.m.* to, co jest na przedzie; wschód; Wschód
- קָדָם **pi** uprzedzić; poprzedzić; iść przodem; wyjść naprzeciw; robić coś pierwszy raz
- קָדָם → קָדָם; *r.m.* to, co jest na przedzie; wschód (strona świata); Wschód; to, co było wcześniej; to, co odwieczne; najdawniejsze czasy; prehistoria; *przysłówek* od początku; od dawna; dawniej; przedtem
- קָדָשׁ **q** być świętym /oczyszczonym /poświęconym
- קָדָשׁ → קָדָשׁ; *r.m.* to, co święte /czyste /nietykalne; świętość; Miejsce Święte; Świątynia; *l.mn. także:* dary ofiarne
- קוֹל *oraz* קָל; *r.m.* głos; krzyk; wołanie; hałas; huk; *l.mn. także:* grzmoty
- קוֹם **q** (po-)wstać; podnieść się; wybierać się (w drogę); ruszyć się; wystąpić (przeciw); pojawić się; nadejść; nastąpić; stać się; ostać się; obowiązywać; trwać; należeć (jako własność); *imiesłów także:* przeciwnik; buntownik
- קָטָן **q** być małym /nieznacznym /niegodnym
- קָטָן → קָטָן; *przymiotnik* mały; krótki; młody; młodszy; najmłodszy; drobny; nieznacznym; *z negacją* nikt
- קִיא **q** zwymiotować; wypłuć; **hi** zwymiotować; wypłuć
- קִיקָיוֹן *r.m.* Jon 4,6–10 krzew kikajon (rycynusowy?)
- קָלָל **q** być małym /nieznacznym /lekceważonym; zmaleć; być szybkim /bystrym /ręcznym; **hi** ulżyć; odciążyć; uczynić lekkim; lekceważyć; upokorzyć
- קָצַב **q** odciąć; odłupać; strzyc
- קָצַב → קָצַב; *r.m.* cięcie; kształt; Jon 2,7 podstawa? (gór)

קרא 1. **q** krzyczeć; wołać; powołać; wezwać; zwołać; nadać (imię); wykrzy-
czeć; (o-)głosić; uczynić głośnym; (od-)czytać; recytować; dyktować;
2. **q** spotkać

קרב **q** zbliżyć się; przystąpić; przyjść; podejść; nadejść; dojść; dotrzeć;
wystąpić (przed); stawić się; nastawać

¹ **קריאה** → 1. **קרא**; r.ż. Jon 3,2 przesłanie; napomnienie

ר reš

ראה **q** widzieć; patrzeć; oglądać; spoglądać; wpatrywać się; wejrzyć; upa-
trzyć; sprawdzać; mieć coś na oku; doświadczyć; poznać; *także o innych*
zmysłach np. słyszeć; czuć; *imiesłów* widzący; prorok

ראש 1. *r.m.* głowa; łeb; dowódca; wódz; przełożony; naczelnik (rodu); pierw-
szy z...; początek; to, co najlepsze /najważniejsze /najintensywniejsze
/największe *itd.*; stolica; szczyt; czubek; zwieńczenie; suma (liczb); od-
dział (wojska). 2. *r.m.* trująca roślina; trucizna; jad

רב → 1. **רבב**; *przymiotnik* liczny; duży; wielki; potężny; długi; > w dużej
ilości (*tylę co*: wiele; dużo); *neutr.* wiele; *przysłówek* dość; (zbyt) wiele;
kolekt. wielu; liczni; *recz. r.m.* dowódca; kapitan (statku); ktoś potężny;
potęga

רבב 1. **q** być liczny /wielkim; mnożyć się; być długim. 2. **q** strzelać (z łuku)

רבה **q** być liczny; mnożyć się; przybywać; być wielkim; powiększać się;
rosnąć; być długim; wydłużać się; rosnać w siłę; **hi** uczynić liczny
/wielkim; pomnożyć; bogacić (się); mieć wiele...; dać wiele; wyzna-
czyć wiele

^a **רבוא** *oraz* ^a **רבוי**; → 1. **רבב**; r.ż. miriada; dziesięć tysięcy; nieprzeliczona ilość

רדם **ni** spać głęboko; zamrzeć; struchleć

רוח *r.m./r.ż.* technienie; oddech; dyszenie = gniew; powiew; wiatr; wichra;
powietrze; kierunek wiatru; strona świata; pustka; nicość; duch; zmysł;
pierwiastek życia; dusza; umysł; charakter

רוע **polal** wykrzykiwać/pokrzykiwać radośnie; **hi** krzyczeć, wrzeszczeć,
wołać, alarmować

רחם → **רחם**; *przymiotnik* miłosierny

רחם **q** miłować; kochać; mieć miłosierdzie

- רַע *oraz* רַע; → 1. רַעַע; *przymiotnik* zły; marny; zepsuty; nic nie warty; brzydki; szkodliwy; niebezpieczny; złośliwy (*np.* wrzód); dziki (zwierz); nieszczęśliwy; *rzech. r.m.* zło; to, co złe; nieprawość; nieszczęście; zła sytuacja; niedola; nieszczęście
- רַעַע *r.m.* 1. → רוּע; odgłos; grzmot. 2. → 2. רַעַה; współplemieniec; rodak; ziomek; towarzysz; krewny; przyjaciel; ktoś drugi, inny; coś drugiego. 3.^{a*} myśl; zamysł
- רַעַה q paść (się); wypasać; spasać (pastwisko; kraj); żywić się; chronić; prowadzić; *imiesłów r.m.* pasterz; *r.ż.* pasterka
- רַעַה → 1. רַעַע; *r.ż.* zło; to, co złe; nieprawość; nieszczęście; niedola; gniew; oburzenie
- רַעַע 1. q być złym /zepsutym; złościć się; być niezadowolonym; rozgniewać się; 2.ª q rozbić; rozkruszyć

ש sin

- שָׁכַר q nająć; nabyć; przekupić
- שָׁכָר → שכר; *r.m.* zapłata
- שָׁמַל *oraz* שָׁמְאֹל; *r.m.* lewa strona; to, co na lewo; lewa ręka; północ; *przysłówek* na lewo; po lewej stronie; na północ
- שָׂמַח q (u-) cieszyć się; być radosnym; wyrażać radość; rosnąć; obfitować; lśnić
- שָׂמְחָה → שָׂמַח; *r.ż.* radość; wesołość; wesele
- שָׂק *r.m.* coś zgrzebnego; wór

שׁ šin

- ^a-שׁ *oraz* שׁ, שׁ, שׁ; *zaimek wzgl.*; *spójnik* że; ponieważ; בְּשַׁלִּי z mojego powodu; בְּשַׁלְּמִי z czyjego powodu
- שָׂאָה 1. q być zniszczonym. 2. ni huczeć; burzyć się (*o morzu*). 3. hitp przyglądać się
- שָׂאֹל → 1. שָׂאָה; *r.m./r.ż.* szeol; kraina zmarłych
- שָׂאָל q żądać; wymagać; (u-)prosić; wypożyczyć; życzyć; pytać; *imiesłów str.* bierna oddany /poświęcony (Bogu); wypożyczony

- שבר** **q** złamać; przebić; rozbić; zniszczyć; **ni** być złamanym /rozbitym /pękniętym (*o cysternie*); być zniszczonym
- שוא** *r.m.* nicość; marność; coś znikomego /daremnego /zawodnego; oszustwo; fałsz; *przysłówek* na próżno; daremnie
- שוב** **q** obrócić się; zwrócić się; nawrócić się; (po-)wrócić; odwrócić (się); odmienić się; obrócić się w...; uśmierzyć się (*o gniewie*); robić coś nadal /powtórnie; przywrócić; odnowić; odmienić; **hi** zwrócić; obrócić; odmienić; sprowadzić; przynieść z powrotem; odnieść; przywrócić; odpłacić; odjąć; pozwolić wrócić; zmusić do powrotu /ucieczki; odeprzeć; odciągnąć; odsunąć; odwołać; cofnąć; wyciągnąć (rękę) po raz drugi; wziąć (sobie do serca); zaczerpnąć (powietrza); powściągnąć (gniew); uratować; obrócić w...; odpowiedzieć; opowiedzieć; poinformować; odbudować; odnowić; przynieść (wymaganą daninę /ofiary); zrobić coś powtórnie
- שוע** **pi** wołać /błagać o pomoc
- שחר** **q** szukać; pragnąć; wyglądać
- שחר** → **שחר**; *r.m.* jutrzienka; zorza poranna; świt
- שחת** **ni** być popsutym /zniszczonym /zgniłym
- שחת** → **שית**; *r.ż.* dół; pułapka; grób; świat zmarłych; zniszczenie; zagłada
- שית** **q** położyć; nałożyć; złożyć; przyłożyć; dać; postawić; ustanowić; ustalić; uczynić; sprowadzić; uczynić uważnym; zamienić; ustawić się
- שכב** **q** położyć się; leżeć; otulić się; drzemać; iść spać; spać (*także o współżyciu seksualnym*); wypocząć; zasnąć (*także o śmierci*); leżeć zmarłym
- של** *nota dopełniacza* (→ **ש** z **ל**)
- שלך** **hi** (roz-; w-; wy-; od-; z-; na-)rzucić; odtrącić; przewrócić
- שלם** **q** być nienaruszonym /nieukaranym; być dokończonym /dopełnionym /doskonałym; zachowywać /zawrzeć pokój; być pokojowo nastawionym /usposobionym; być spokojnym; **pi** dokończyć; wypełnić (ślub; przysięgę); zwrócić (to, co pożyczone); odbudować; zrekompensować; wynagrodzić; dać w zamian; wziąć odwet
- שלש** *liczebnik r.m.* trzy; trzeci; trzy razy; *l.mn.* trzydzieści
- שלשת** *liczebnik r.ż.* trzy; trzecia
- שם** *przysłówek* tam; przy tym; (tam) gdzie; wtedy

שָׁמַיִם	<i>r.m. dualis</i> niebiosa; niebo
שָׁמַע	q (u-)słyszeć; (wy-; u-)słuchać; być posłusznym; rozumieć
שָׁמַר	q (u-)chronić; doglądać; opiekować się; pilnować; trzymać straż; strzec; baczyć; przestrzegać /dochowować (czegoś); zachowywać (coś); przyglądać się; czcić; w <i>połączeniu z innym czasownikiem</i> : czynić coś dokładnie, wiernie; <i>imiesłów także</i> : strażnik; obrońca; pi imiesłów Jon 2,9 czciciel
שָׁמֶשׁ	<i>r.m./r.ż.</i> słońce; > tarcza; > zegar słoneczny
שֵׁנִי	<i>liczebnik drugi; przysłówek po raz drugi</i>
שְׁנַיִם	<i>liczebnik dwa; dwóch; obaj; podwójnie (→ r.ż. שְׁתַּיִם)</i>
שְׁנִית	<i>liczebnik r.ż. druga</i>
שָׁתָה	q pić; napić się
שְׁתַּיִם	<i>liczebnik r.ż. od שְׁנַיִם</i> dwie; obie; dwie rzeczy, sprawy; dwa razy
^a שָׁתַק	q uspokoić się; uciszyć się; być spokojnym

ת tau

תְּהוֹם	<i>r.m./r.ż.</i> pierwotna otchłań; bezmiar wód; głębia; praocean; odmęty; morze; jezioro
תּוֹדָה	<i>r.ż.</i> dziękczynna ofiara /pieśń; dziękczynienie; podziękowanie
תּוֹלָעָה	<i>r.ż.</i> robak (<i>kermes</i> [?] ; <i>czewiec</i> [?]); <i>kolekt.</i> robactwo
תַּחַת	<i>r.m.</i> część dolna; to, co na dole; podstawa; <i>przysłówek</i> u dołu; nisko; pod spodem; <i>przyimek</i> pod; na dole; u stóp; na miejscu; zamiast; za (to)
תְּפִלָּה	<i>r.ż.</i> błaganie; modlitwa (→ פֶּלֶל)
תַּרְשִׁישׁ	1. <i>r.m.</i> kamień (<i>pół</i> -)szlachetny; tarszisz; chryzolit [?] . 2. <i>imię, nazwa miejsca i ludu</i> Tarszisz

Koniugacje hebrajskie pojawiające się w Księdze Jonasza

Jako przykład podane są formy rdzenia קטל = zabić (nie wiadomo dlaczego często stosowany przykład w gramatykach języka hebrajskiego)

- qal* **qal** [קָטַל] koniugacja podstawowa, prosta (aktywna i pasywna)
- hi* **hifil** [הִקְטִיל] koniugacja przyczynowa, sprawcza lub deklaratywna
- hitp* **hitpael** [הִתְקַטֵּל(ט)] koniugacja zwrotna lub wzajemna od **piel**, rzadko od **qal** lub **hifil**; czasami wyraża udawanie, rzadko stronę bierną
- ni* **nifal** [נִקְטַל] koniugacja zwrotna lub pasywna lub wzajemna lub zwrotna dozwolenia od **qal**, niekiedy = **hitpael** oraz w stronie biernej lub w formie zwrotnej od **piel** i **hifil**
- pi* **piel** [קָטַל(ט)] koniugacja wyrażająca intensywność lub powtarzalność czynności, niekiedy znaczenie przyczynowe lub intencjonalne
- poel* **poel** [קֻטַּל] koniugacja intensywna (*odpowiada piel*)
- pu* **pual** [קָטַל] forma bierna od **piel**

Przypisy

- ¹ Najbardziej godna polecenia, a przy okazji najłatwiej dostępna i wygodna w użyciu jest umieszczona w internecie obszerna gramatyka biblijnego języka hebrajskiego Wilhelma Geseniusa: https://en.wikisource.org/wiki/Gesenius%27_Hebrew_Grammar (21.01.2024).
- ² Wprowadzenie do całości księgi zob. P. Briks, *Opowieść o dziwnym proroku (Księga Jonasza)*, w: J. Frankowski, *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych*, tom 3: *Księgi historyczne Starego Testamentu*, część II: *Dziejopisarstwo okresu judaistycznego*, Warszawa 2007, s. 182–205.
- ³ W języku angielskim dostępne są podobne (choć bardziej skupione na problemach filologicznych) opracowania: N. Snaith, *Notes on the Hebrew Text of the Book of Jonah*, London: Epworth 1945; D.L. Christensen, *Reading Jonah in Hebrew*, Rodeo: Bibal Corporation 2005; W.D. Trucker Jr., *Jonah. A Handbook on the Hebrew Text*, Waco: Baylor University Press 2006; Ch.L. Echols, *Reading Jonah: A Guide to the Hebrew text* (wersja pdf dostępna w internecie) Open Access 2013.
- ⁴ Obliczenia na podstawie programu BibleWorks 9.0. www.bibleworks.com (21.01.2024).
- ⁵ Online dostępna jest pełna wersja dzieła Daniela J. Crowthera, Aarona D. Hornkohla i Geofrey’a Khana, *Studies in the Masoretic Tradition of the Hebrew Bible*, Open Book Publishers 2022), <https://www.openbookpublishers.com/books/10.11647/obp.0330> (27.03.2024). Jest to zbiór artykułów dotyczących tradycji Masory od późnej starożytności do współczesności.
- ⁶ Biblia Hebraica Stuttgartensia (BHS) – wydanie hebrajskiego tekstu Biblii na podstawie tzw. Kodeksu Leningradzkiego (Deutsche Bibelgesellschaft w Stuttgardzie). Jeśli ktoś mówi o „oryginalnym tekście Biblii”, ma na myśli najczęściej to właśnie wydanie.
- ⁷ Na wyższym etapie opanowania języka hebrajskiego znajomość ich pomaga w uchwyceniu związków frazeologicznych oraz dostrzeżeniu konturu intonacyjnego zdania, czyli dostrzeżeniu poszczególnych segmentów zdania.
- ⁸ Najważniejsze informacje o różnych znakach nieliterowych w BH (Masora) znajdują się w artykule M. Majewskiego *Masora Biblii hebrajskiej – wprowadzenie w tematykę*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” LXV (2012) 4, s. 293–310 (wersja pdf dostępna w sieci).
- ⁹ Przeglądnij i łatwo dostępnym w internecie wyjaśnieniem systemu czasowników w biblijnym języku hebrajskim jest artykuł M. Majewskiego *Kłopoty z klasyfikacją czasownika w biblijnej hebrajszczyźnie*, w: M. Puda-Blokesz, M. Ryszka (red.), *Dziedzictwo antyczne i biblijne dziś*, Kraków 2020, s. 247–265. Zob. www.academia.edu/39554750/K%C5%82opoty_z_klasyfikacji%C4%85_czasownika_w_biblijnej_hebrajszczy%C5%BAnie (21.01.2024).

- ¹⁰ Na temat użycia imienia Boga w Księdze Jonasza zob. A. Kamp, *Inner Worlds: A Cognitive Linguistic Approach to the Book of Jonah*, Biblical Interpretation” 68, Brill 2004, s. 124–125.
- ¹¹ Warto odnotować, że w przytoczonym tekście Wj 3,14 wskazuje się jedynie na pewne (stosunkowo niewielkie) podobieństwo brzmienia imienia JHWH (prawdopodobnie *jahwe^h* i słowa „jestem” *ehje^h* אֶהְיֶה אֲנִי אֶהְיֶה. Jest to więc raczej jedynie pretekst. W żadnym przypadku nie powinien być traktowany jako wyjaśnienie filologiczne, ale jako przesłanie teologiczne, próba wyjaśnienia jednego z aspektów istoty Boga. W takim przypadku wachlarz możliwości interpretacji tej „etiologii” jest ogromny.
- ¹² Syntetyczny wykład na ten temat zob. S.E. Karesh, M.M. Hurvitz, *God, names of*, w: *Encyclopedia of Judaism*, Infobase Publishing 2005, s. 179–180.
- ¹³ Por. Rdz 32,30; Wj 20,24; 33,12; Sdz 13,17–18.
- ¹⁴ S.S. Cohon, *The Name Of God, A Study in Rabbinic Theology*, „Hebrew Union College Annual” 23/1 (1950), s. 579–604. <http://www.jstor.org/stable/23614802> (21.01.2024).
- ¹⁵ Obszerny wykład dotyczący systemu *ketib-qere* zob. Ch.L. Echols, *An Explanation of the System of Ketib (Kativ)-Qere*, www.academia.edu/5445995/An_Explanation_of_the_System_of_Ketib_Kativ_Qere (13.02.2024).
- ¹⁶ Świadectwem takiego postrzegania Niniwy mogą być, obok tekstów biblijnych, także zapiski na jej temat w pismach qumrańskich – zob. np. IQM 1,2.6; 2,12; 11,11; 18,2; 19,10; 4Q163 frag. 4–7, kol. 2, linia 2; 4Q161 (A. Tronina, *Biblia w Qumran. Wprowadzenie w lekturę biblijnych rękopisów znad Morza Martwego*, Biblioteka Zwojów. Tło Nowego Testamentu 8, Kraków: The Enigma Press 2001, s. 61).
- ¹⁷ Jest to jedna z zasad tzw. hermeneutyki rabinicznej, np. אָמֵן = אָמֵן, zob. Midrasz Tanchuma 1.
- ¹⁸ Nie jest to jednak rodzajnik, bo nie określa rodzaju gramatycznego wyrazu, który poprzedza – wygląda dokładnie tak samo w obu występujących w języku hebrajskim rodzajach (męskim i żeńskim, także w l.mn.).
- ¹⁹ Z gramatycznego punktu widzenia jest to tzw. zasada kongruencji, która zakłada taki sam stan rzeczownika oraz przymiotnika odnoszącego się do tego rzeczownika.
- ²⁰ D.L. Christensen, *Reading Jonah in Hebrew*, Rodeo: Bibal Corporation 2005, s. 44.
- ²¹ Oczywiście jeśli przyjąć, że powołanie proroka miało miejsce w Jerozolimie, to podróż do Jaffy, zejście na nabrzeże portowe czy dalej na statek i pod pokład, wynikają z topografii i logiki. Nie wyklucza to jednak symboliki tego schodzenia, a konsekwentne powtarzanie rdzenia נָרַד ewidentnie ją sugeruje.
- ²² Drugim najważniejszym rękopisem BH (z tekstem masoreckim) jest tzw. Kodeks z Aleppo (w wydaniach krytycznych oznaczany zwykle literą A). Przez wiele wieków stanowił punkt odniesienia dla badaczy i tłumaczy tekstu biblijnego. Z powodu ogromnego znaczenia określany jest jako קִרְיָן („korona”). Kodeks ten jest starszy nawet niż Kodeks Leningradzki (datowany na rok 920–930). Niestety w czasie zamieszek w Aleppo w 1947 r. uległ uszkodzeniu i zaginęły niektóre jego fragmenty. Faksymile całości zachowanego tekstu są dostępne w sieci, <http://www.aleppocodex.org> (21.01.2024). W roku 2015 Kodeks z Aleppo został wpisany na listę UNESCO Pamięć Świata.

- ²³ Na temat podstawowych zasad krytyki tekstu wraz z przykładami zob.: Ch.L. Echols, *Adjudicating Textual Difficulties in the Hebrew Bible*, dostępny w sieci: www.academia.edu/2654190/Adjudicating_Textual_Difficulties_in_the_Hebrew_Bible (21.01.2024). Reguły korzystania z aparatu krytycznego BHS zob. <https://people.bethel.edu/~pferris/otcommon/Hebrew/hebrew-guides/HEBSTGD007.pdf> (21.01.2024).
- ²⁴ Np. traktat Nedarim 38a (Talmud): *Rabbi Johanan mówi: Wszyscy prorocy byli bogaci. A wiemy to o Mojżesz, o Samuelu, o Amosie i o Jonaszu.*
- ²⁵ J.M. Sasson, *Jonah: A New Translation With Introduction, Commentary, and Interpretation*, New Haven, London: Yale University Press 2008, s. 96 oraz P. Tribble, *Rhetorical Criticism: Context, Method, and the Book of Jonah*, Minneapolis: Fortress Press 1994, s. 132.
- ²⁶ Na temat liczby pojedynczej kolektywnej zob. P. Joüon, T. Muraoka, *A Grammar of Biblical Hebrew*, Roma: Editrice Pontificio Istituto Biblico 2003, tom 2, s. 497–499 (§ 135).
- ²⁷ Dyskusja na temat tego terminu zob. W.R. Dimeris, פס, W.A. Van Gemeren (red.), *New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis*, Grand Rapids: Zondervan 1997, tom 3, s. 281–282; L.C. Allen, *The Books of Joel, Obadiah, Jonah and Micah*. The New International Commentary on the Old Testament, Grand Rapids: Eerdmans 1976, s. 207, nr 24 – numer (punkt) 24 ; J.M. Sasson, *Jonah: A New Translation With Introduction, Commentary, and Interpretation*, New Haven, London: Yale University Press 2008, s. 101.
- ²⁸ D.L. Christensen, *Reading Jonah in Hebrew*, Rodeo: Bibal Corporation 2005, s. 6.
- ²⁹ W.D. Trucker Jr., *Jonah. A Handbook on the Hebrew Text*, Waco: Baylor University Press 2006, s. 23.
- ³⁰ Na temat roli rdzenia אָמַר we wprowadzeniu do mowy zob. C. Miller, *The Representation of Speech in Biblical Hebrew Narrative: A Linguistic Analysis*, Harvard Semitic Monographs 55, Winona Lake: Eisenbrauns 2003, s. 386–393.
- ³¹ B.K. Waltke, M. O'Connor, *An Introduction to Biblical Hebrew Syntax*, Winona Lake: Eisenbrauns 1990, s. 335, nr 15, <https://www.areopage.net/PDF/waltke.pdf> (27.03.2024).
- ³² O znaczeniu tego typu potrojeń w opowiadaniach ludowych zob. Ph. Tribble, *Rhetorical Criticism: Context, Method, and the Book of Jonah. Guides to Biblical Scholarship*, Minneapolis: Fortress 1994, s. 137–138.
- ³³ Na temat datacji Księgi Jonasza na tej podstawie zob. B. Porten, *Baalshamem and the Date of the Book of Jonah*, w: M. Carrez i in. (wyd.), «De la Torah au Messie: Etudes d'exegese et d'hermeneutique bibliques offertes a Henri Gazelles pour ses 25 annees d'enseignement a l'Institut Catholique de Paris, octobre 1979», Paris: Desclee, 1981, s. 240–241.
- ³⁴ Zob. H.W. Wolff, *Obadiah and Jonah: A Commentary*, Minneapolis: Augsburg Fortress Pub 1986, s. 116; J.M. Sasson, *Jonah: A New Translation With Introduction, Commentary, and Interpretation*, New Haven, London: Yale University Press 2008, s. 120.
- ³⁵ Odnosnie do *dageš* (*dageš euphonicum*) w *lamed* (podwojenie dla podkreślenia połączenia z poprzednim wyrazem) zob. E. Kautsch (wyd.), A.E. Cowley (tłum.), *Gesenius' Hebrew Grammar*, Oxford: Clarendon 1910, s. 72 (§ 20c).
- ³⁶ Zob. J.M. Sasson, *Jonah: A New Translation With Introduction, Commentary, and Interpretation*, New Haven, London: Yale University Press 2008, s. 123. Inne przykłady tego typu

- konstrukcji zob. E. Kautzsch (red.), A.E. Cowley (tłum.), *Gesenius' Hebrew Grammar*, Oxford: Clarendon 1910, s. 344.
- ³⁷ W.D. Trucker Jr., *Jonah. A Handbook on the Hebrew Text*, Waco: Baylor University Press 2006, s. 38.
- ³⁸ Tak sugeruje D.L. Christensen (*Reading Jonah in Hebrew*, Rodeo: Bibal Corporation 2005, s. 12).
- ³⁹ Por. W.D. Trucker Jr., *Jonah. A Handbook on the Hebrew Text*, Waco: Baylor University Press 2006, s. 44.
- ⁴⁰ Ch.H.J. Van der Merwe, J.A. Naudé, J.H. Kroeze (*A Biblical Hebrew Reference Grammar. Biblical Languages: Hebrew*, Sheffield: Sheffield Academic 1999, s. 245) uważają, że w tym przypadku nie jest to wzmocnienie, ale zwykłe dopełnienie czasowników.
- ⁴¹ Tak: E. Kautzsch (red.), A.E. Cowley (tłum.), *Gesenius' Hebrew Grammar*, Oxford: Clarendon 1910, s. 394 oraz B.K. Waltke, M. O'Connor, *An Introduction to Biblical Hebrew Syntax*, Winona Lake: Eisenbrauns 1990, s. 105.
- ⁴² D.L. Christensen, *Reading Jonah in Hebrew*, Rodeo: Bibal Corporation 2005, s. 14.
- ⁴³ Wyczerpujące opracowanie monograficzne na temat różnorodnych form paralelizmu w poezji hebrajskiej: J.L. Kugel, *The Idea of Biblical Poetry: Parallelism and Its History*, New Haven/London: Yale University Press 1981 (wersja pdf dostępna w internecie, np. <https://www.scribd.com/document/389098235/The-Idea-of-Biblical-Poetry-J-Kugel>, 21.01.2024).
- ⁴⁴ Sugestia W.D. Trucker Jr. (*Jonah. A Handbook on the Hebrew Text*, Waco: Baylor University Press 2006, s. 51).
- ⁴⁵ Podobieństwa zob. J. Magonet, *Form and Meaning: Studies in Literary Techniques in the Book of Jonah*, Beiträge zur biblischen Exegese und Theologie 2, Frankfurt: Peter Lang 1976, s. 44–49.
- ⁴⁶ B.K. Waltke, M. O'Connor, *An Introduction to Biblical Hebrew Syntax*, Winona Lake: Eisenbrauns 1990, s. 169–170.
- ⁴⁷ W.G.E. Watson, *Classical Hebrew Poetry: A Guide to Its Techniques*, JSOTSup 26, Sheffield: Sheffield Academic Press 1984 (reprint z poprawkami 2001), s. 208.
- ⁴⁸ Zmianę taką sugeruje w oparciu o tłumaczenie Teodocjana m.in. BHS.
- ⁴⁹ Synonim – wyraz lub określenie równoważne lub bardzo zbliżone znaczeniowo. Ch.L. Echols proponuje aż 3 możliwe sposoby podziału tego wiersza. Zob. tenże, *Reading Jonah: A Guide to the Hebrew text*, s. 42–43, www.academia.edu/5446068/Reading_Jonah_A_Guide_to_the_Hebrew_Text (21.01.2024).
- ⁵⁰ Tak np. aparat krytyczny BHS.
- ⁵¹ Księga Syracha jest tzw. księgą deuterokanoniczną (czyli nie znajduje się w palestyńskim kanonie Biblii, za to zaliczana jest do tzw. kanonu aleksandryjskiego, a za nim m.in. do katolickiego i prawosławnego). Pierwotnie uważano, że nie zachowała się w języku hebrajskim (a jedynie w rękopisach greckich). Obecnie na podstawie odnalezionych manuskryptów z hebrajskim tekstem tej księgi udało się odtworzyć niemal jej całość w wersji hebrajskiej. Publikacja: <https://biblesourcespart2.files.wordpress.com/2015/10/hebrew-fragments-of-sirach.pdf> (27.03.2024).

- ⁵² Ch.H.J. Van der Merwe, J.A. Naudé, J.H. Kroeze, *A Biblical Hebrew Reference Grammar. Biblical Languages: Hebrew*, Sheffield: Sheffield Academic 1999, s. 283.
- ⁵³ Słowo הַבֵּל czy w l.mn. הַבָּלִים jest kluczowe dla zrozumienia Księgi Koheleta.
- ⁵⁴ Zob. E. Kautzsch (red.), A.E. Cowley (tłum.), *Gesenius' Hebrew Grammar*, Oxford: Clarendon 1910, s. 251.
- ⁵⁵ Inaczej twierdzi N. Snaith (*Notes on the Hebrew Text of the Book of Jonah*, London: Epworth 1945, s. 31), uważa on oba przyimki za synonimiczne. Na temat różnic zob. J.M. Sasson, *Jonah: A New Translation With Introduction, Commentary, and Interpretation*, New Haven, London: Yale University Press 2008, s. 72–75.
- ⁵⁶ Zob. M. Jastrow, *Dictionary of Talmud Babli, Yerushalmi, Midrashic Literature and Targumim*, New York: Pardes Publishing Co. 1950, s. 1419. Zob. https://en.wikisource.org/wiki/A_Dictionary_of_the_Targumim,_the_Talmud_Babli_and_Yerushalmi,_and_the_Midrashic_Literature/%D7%A7%D7%A8%D7%99%D7%90_%D7%A7%D7%A8%D7%99%D7%94 (24.01.2024).
- ⁵⁷ Jest to chyba najpopularniejszy sposób interpretacji tego miejsca – zob.: H.W. Wolff, *Obadiah and Jonah: A Commentary*, Minneapolis: Augsburg Fortress Pub 1986, s. 148; L.C. Allen, *The Books of Joel, Obadiah, Jonah and Micah*. The New International Commentary on the Old Testament, Grand Rapids: Eerdmans 1976, s. 221–222; B.K. Waltke, M. O'Connor, *An Introduction to Biblical Hebrew Syntax* Winona Lake: Eisenbrauns 1990, s. 268 oraz liczne tłumaczenia (łącznie z Biblią Tysiąclecia). Nie jest to jednak typowa konstrukcja *superlativus theologicus*, gdzie imię Boga pojawia się bezpośrednio po rzeczowniku (zob. W.D. Trucker Jr., *Jonah. A Handbook on the Hebrew Text*, Waco: Baylor University Press 2006, s. 67).
- ⁵⁸ W.D. Trucker proponuje jeszcze jedno możliwe rozumienie tego fragmentu. Jako przykład podaje złożenie בֶּן־יִשִּׁי „syn Jessego”, kiedy mowa jest o jednym konkretnym „tym” synu Jessego, kiedy natomiast mówi się o którymś z synów Jessego, używa się formy: לִישִׁי בֶּן. Jeśli zastosować tę regułę w Jon 3,3, wyrażenie עִיר־גְּדוֹלָה לְאֱלֹהִים należałoby rozumieć jako „[jedno z/jakieś] wielkie miasto Boga” (W.D. Trucker, *Jonah. A Handbook on the Hebrew Text*, Waco: Baylor University Press 2006, s. 68). Trucker twierdzi, że taka interpretacja odpowiada zakończeniu księgi. Nie dostrzega on jednak, że w tym miejscu, tego typu pozytywny komentarz narratora psułby prowokację i znacząco wyprzedzał bieg wypadków. Z całą pewnością natomiast należy docenić kunszt literacki tak subtelnego zabiegu pozostawiającego czytelnikowi bardzo szerokie pole do interpretacji.
- ⁵⁹ Ch.H.J. Van der Merwe, J.A. Naudé, J.H. Kroeze, *A Biblical Hebrew Reference Grammar. Biblical Languages: Hebrew*, Sheffield: Sheffield Academic 1999, s. 268.
- ⁶⁰ Sprawa jest diskutowana. J.M. Sasson twierdzi, że emocjonalne tłumaczenie tego idiomu wymagałoby użycia przyimka -בֵּן zamiast, tak jak jest אֶל. (J.M. Sasson, *Jonah: A New Translation With Introduction, Commentary, and Interpretation*, New Haven, London: Yale University Press 2008, s. 247).
- ⁶¹ Zob. F. Brown, S.R. Driver, C.A. Briggs, *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament with an appendix containing the biblical Aramaic*, Oxford: Clarendon 1907, s. 491–492.
- ⁶² Na komizm takiej interpretacji wskazuje H.W. Wolff, *Obadiah and Jonah: A Commentary*, Minneapolis: Augsburg Fortress Pub 1986, s. 152–153.

- ⁶³ Tak przekonuje N. Snaith, *Notes on the Hebrew Text of the Book of Jonah*, London: Epworth 1945, s. 34.
- ⁶⁴ Tribble twierdzi, że oba zaimki tworzą swoisty paralelizm syntetyczny (uzupełniający się) i przypominają w ten sposób indywidualną i zbiorową odpowiedzialność za zło. Ph. Tribble, *Rhetorical Criticism: Context, Method, and the Book of Jonah. Guides to Biblical Scholarship*, Minneapolis: Fortress 1994, s. 186.
- ⁶⁵ Ciekawostka: wg niektórych *gorze* to najstarsze zapisane w języku polskim słowo, przytoczone przez Długosza jako część okrzyku Henryka Pobożnego w bitwie pod Legnicą (AD 1241): ‘*Gorze się nam stało!*’. Wówczas „gorze” oznaczało jeszcze „nieszczęście”.
- ⁶⁶ Wyczerpujący artykuł poświęcony dyskusji wokół tego krzewu zob. B.P. Robinson, *Jonah’s Qiqayon Plant*, „Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft” 97 (1985) 3, s. 390–403.
- ⁶⁷ Zob. N. Snaith, *Notes on the Hebrew Text of the Book of Jonah*, London: Epworth 1945, s. 38.
- ⁶⁸ J.M. Sasson, *Jonah: A New Translation with Introduction, Commentary, and Interpretation*, The Anchor Yale Bible Commentaries 24B, New York: Doubleday 1995.
- ⁶⁹ Więcej na temat przyczynowego rozumienia *piel* zob. B. Arnold, J.H. Choi, *A Guide to Biblical Hebrew Syntax*, Cambridge: Cambridge University 2003, s. 41–44 oraz B.K. Waltke, M. O’Connor, *An Introduction to Biblical Hebrew Syntax*, Winona Lake: Eisenbrauns 1990, s. 400–404.
- ⁷⁰ P. Joüon, T. Muraoka, *A Grammar of Biblical Hebrew*, Roma: Editrice Pontificio Istituto Biblico, 2003, nr 2, s. 609 (§161a) podaje, że przy *waw* wprowadzającym przeciwstawienie zdarza się często pominięcie partykuły pytającej *he* (np. Hi 2,10; Sdz 14,6; 2Sm 11,11; Iz 37,11; Jr 25,29; 45,5; 49,12; Ez 20,31).
- ⁷¹ Zob. H.W. Wolff, *Obadiah and Jonah: A Commentary*, Minneapolis: Augsburg Fortress Pub 1986, s. 175.

DR HAB. PIOTR BRIKS PROF. US

Biblista i historyk starożytności specjalizujący się w historii cywilizacji starożytnego Lewantu, ze szczególnym uwzględnieniem historii starożytnego Izraela, tradycji biblijnych oraz klasycznego języka hebrajskiego.

Absolwent m.in. Instytutu Nauk Biblijnych KUL i École biblique et archéologique française de Jérusalem. Przez 7 lat wykładał na Uniwersytecie Kard. Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, skąd w 2004 roku przeszedł na Uniwersytet Szczeciński, najpierw na Wydział Teologiczny, a następnie Wydział Humanistyczny. Obecnie pracuje na stanowisku profesora w Instytucie Historycznym.

Autor m.in. *Podręcznego słownika hebrajsko- i aramejsko-polskiego Starego Testamentu*.

Przewodnik, jak Autor nazwał swą pracę w podtytule, prowadzi czytelnika poprzez leksykon języka hebrajskiego biblijnego, gramatykę, aż osiąga poziom tekstu i figur retorycznych w nim użytych. Piotr Briks pisze swój przewodnik w sposób przystępny dla każdego czytelnika, starając się powoli i systematycznie wyjaśniać kategorie gramatyczne, które stosuje się w opisie hebrajskiego biblijnego, a które niekoniecznie bliskie są polskiemu czytelnikowi. Autor książki czyni więc rzecz niezwykłą – pisząc tekst z zakresu gramatyki, nie zniechęca zainteresowanego niespecjalisty, a przeciwnie, wciąga go coraz bardziej w treść Księgi Jonasza.

Czytając pracę Profesora Briksa, odniosłem wrażenie, że Księga Jonasza żyje. Wrażenie to potęguje żywy sposób prowadzenia wywodu, ukazujący osobiste zaangażowanie Autora, będący niekiedy jego głosem, jego wkładem w historię interpretacji słów i wersów analizowanego tekstu. Księga Jonasza przestaje być czymś odległym, tekstem z jednoznacznym przesłaniem: że nie można uciec przed Bogiem, przed Jego wyrokami. Podczas lektury omawianej książki z każdym werselem przekonujemy się, że Księga Jonasza to żywa narracja, mająca czytelnika wciągnąć, zaintrygować. To nic, że znamy finał.

Jestem przekonany, że praca Profesora Piotra Briksa jest w stanie rozbudzić w czytelniku zainteresowanie tekstem biblijnym w oryginale. I więcej jeszcze – jest w stanie ukazać mu lekturę księgi biblijnej jako zajęcie pasjonujące.

Z recenzji prof. Macieja Tomala
(Zakład Historii Judaizmu i Literatur Żydowskich
Uniwersytetu Jagiellońskiego)

71-101 Szczecin, ul. Mickiewicza 64
tel. 91 444 20 06, 91 444 20 09
e-mail: wydawnictwo@usz.edu.pl
www.wn.usz.edu.pl

ISBN 978-83-7972-750-6 (online)
ISBN 978-83-7972-749-0 (print)

9 788379 727490